

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-практичний журнал

4 (90) ' 2016

ISSN 2308-0361

УДК 347.(77+78)

ЗАСНОВНИК

*Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
Національної академії
правових наук України*

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 10573 від 07.11.2005 р.

Рекомендовано до друку вченою
радою НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України
(протокол № 09 від 29.06.2016 р.).

Редакція:

Орлюк О. П. — головний редактор,
Петренко С. А. — заступник головного
редактора,
Петренко І. І. — відповідальний
секретар,
Мацкевич О. О. — редактор,
Осипова А. О. — літературний
редактор.

Адреса редакції:

**03680, МСП, м. Київ-150,
вул. Казимира Малевича, 11,
корп. 4
Тел.: 228-21-37, 228-22-16
Тел./факс: 200-08-76
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua**

Надруковано з оригінал-макета
в ТОВ «НВП "Інтерсервіс"»,
вул. Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534
від 24.07.2009 року.

Здано до набору 05.08.2016 р. Підписано
до друку 22.08.2016 р. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 300 примірників.

ЗМІСТ

Привітання з ювілеєм 5

Право інтелектуальної власності

Зайківський О., Оністрат О. Охорона
інтелектуальної власності як фактор
забезпечення якості при розробці
озброєння та військової техніки 22

Авторське право

**Хоменко В., Москаленко С., Кірін Р.,
Хоменко А.** Шахові партії як об'єкт
авторського права 34

Мацкевич О. Директива про аудіовізуальні
медіа-послуги та законодавство України
про авторське право 43

Засоби індивідуалізації

Коваленко Т. Торговельна марка
й авторське право 51

Захист прав

Штефан О. Деякі аспекти прояву
плагіату 59

Штефан А. Науковий плагіат:
співвідношення використання ідеї
та форми вираження твору 68

Прохоров-Лукін Г. Проблеми визначення
та відшкодування шкоди в цивільних справах
про порушення прав інтелектуальної
власності в країнах ЄС 80

Наукова рада журналу:

Довгерт А. С., чл.-кор. НАПрНУ, д. ю. н., проф.; Кузнецова Н. С., акад. НАПрНУ, д. ю. н., проф.; Майданик Р. А., акад. НАПрНУ, д. ю. н., проф.; Малишева Н. Р., д. ю. н., проф.; Патон Б. Є., през. НАНУ, д. т. н.; Петришин О. В., д. ю. н., професор, академік НАПрНУ, президент НАПрНУ; Притика Д. М., акад. НАПрНУ, д. ю. н.; Стефанчук Р. О., чл.-кор. НАПрНУ, д. ю. н.; Тацій В. Я., почесний през. НАПрНУ, д. ю. н., академік НАНУ; Шемшученко Ю. С., акад. НАНУ, акад. НАПрНУ, д. ю. н.; Маркевич Р., PhD hab. (Польща).

Редакційна колегія журналу:

Мироненко Н. М., д. ю. н., голова редакційної колегії;
Дорошенко О. Ф., к. ю. н., заступник голови редакційної колегії;
Андрощук Г. О., к. е. н.;
Атаманова Ю. Є., д. ю. н.; Бутнік-Сіверський О. Б., д. е. н.;
Васильєва В. А., д. ю. н.;
Галиця І. О., д. е. н.;
Гетманцев Д. О., д. ю. н.;
Дроб'язко В. С., к. філол. н.;
Захарченко Т. Г., заслужений юрист України; Канзафарова І. С., д. ю. н.; Комзюк Л. Т., к. ю. н.;
Копиленко О. Л., д. ю. н.;
Косак В. М., д. ю. н.; Крупчан О. Д., д. ю. н.; Москаленко В. С., заслужений юрист України;
Панов М. І., д. ю. н.; Пічкур О. В., пр. наук. співроб.; Сімсон О. Е., д. ю. н.; Солощук М. М., к. т. н.;
Теплюк М. О., д. ю. н.;
Тихий В. П., д. ю. н.;
Юрченко О. М., д. ю. н.

Іноземні члени редколегії:

Армаза-Армаза Е. Х., PhD (Іспанія); Невеніловські А., д-р права (Польща); Пеліова Я., PhD (Словаччина); Рамальхо А., PhD (Нідерланди); Телец І., JUDr. (Чехія); Цвікла Л., PhD hab. (Польща); Шакель Н., к. ю. н. (Білорусь).

Журнал засновано в лютому 2002 року, перейменовано у листопаді 2005 року, внесено до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук

Патентне право

Лузан А. Проблеми правової охорони винаходів у європейському науково-технічному просторі 88

Економіка інтелектуальної власності

Ревуцький С. Розвиток процесів глобалізації у світовій економіці в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття 96

*Журнал внесено до бази даних
Index Copernicus Journals MasterList.
ICV Index 2014: 44.63*

THEORY AND PRACTICE OF INTELLECTUAL PROPERTY

Scientific and practical journal

4 (90) ' 2016

ISSN 2308-0361

UDC 347.(77+78)

FOUNDER

*The Scientific and Research
Institute of Intellectual Property
of the NALS of Ukraine*

Certificate of state registration
KV № 10573 issued 07.11.2005.

The issue is recommended by the
Scientific Council of the S&R IIP
of the NALS of Ukraine (Minutes
№ 09 of the 29.06.2016).

Editorial:

O. Orlyuk — Chief Editor,
S. Petrenko — Deputy Chief Editor,
I. Petrenko — Administrative
Secretary.

O. Matskevych — Editor
and Layout Designer,
A. Osypova — Proofreader,

Editorial address:

11 Kazimira Malevicha Str.,
13th floor,
Kyiv, Ukraine, 03680
Tel./fax: 200-08-76
Tel.: 228-21-36
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua

Printed at "Interservis". 9
Boryspilska Str. Certificate DK № 3534
issued 24.07.2009.

Sended to the printer 05.08.2016.
Passed for printing 22.08.2016.
Format 70x108/16. Offset paper.
Offset printing.
Circulaion 300 ex.

CONTENT

Jubilee greetings 5

Intellectual property right

Zaykovskiy O., Onistrat O. Protection
of intellectual property as a factor of quality
assurance in the development of weapons
and military equipment 22

Copyright

**Khomenko V., Moskalenko S., Kirin R.,
Khomenko A.** Chess games as an object
of copyright 34

Matskevych O. Directive on audiovisual
media services and legislation of Ukraine
on copyright 43

Designations

Kovalenko T. Trademark and copyright 51

Defence and remedies

Shtefan O. Certain aspects of plagiarism 59

Shtefan A. Scientific plagiarism: the correlation
in using of idea and form of expression
of the work 68

Prokhorov-Lukin G. Problems of definition
and damages in civil cases concerning
the infringement of intellectual property rights
in the EU 80

Scientific Council:

A. Dovgert, associate member of the NALSU, PhD hab., prof.;
N. Kuznetsova, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
R. Maydanyk, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
N. Malysheva, PhD hab., prof.;
B. Paton, the President of NASU, PhD hab.; O. Petryshyn, PhD hab., academician of the NALSU, President of the NALSU; D. Prytyka, academician of the NALSU, PhD hab.;
R. Stefanchuk, associate member of the NALSU, PhD hab.; V. Tatsiy, the Honorary President of the NALSU, academician of the NANU, PhD hab.;
Y. Shemshuchenko, academician of the NANU and NALSU, PhD hab.;
R. Markiewicz, Dr hab. (*Poland*).

Editorial board:

N. Myronenko, PhD hab. (head of the editorial board); O. Doroshenko, PhD (deputy of the head of the editorial board); H. Androschuk, PhD; Yu. Atamanova, PhD hab.; O. Butnik-Siverskyi, PhD hab.; V. Vasylyeva, PhD hab.; I. Halytsya, PhD hab.; D. Hetmantsev, PhD hab.; V. Drobyazko, PhD; T. Zakharchenko, honored lawyer of Ukraine; I. Kanzafarova, PhD hab.; L. Komziuk, PhD; O. Kopylenko, PhD hab.; V. Kossak, PhD hab.; O. Krupchan, PhD hab.; V. Moskalenko, honored lawyer of Ukraine; M. Panov, PhD hab.; O. Pichkur; O. Simson, PhD hab.; M. Soloschuk, PhD; M. Teplyuk, PhD hab.; B. Tykhyi, PhD hab.; O. Yurchenko, PhD hab.

Foreign members:

E. J. Armaza-Armaza, PhD (*Spain*); A. Niewęglowski, Dr. adiunkt. (*Poland*); I. J. Péliová, PhD (*Slovak Republic*); A. Ramalho, PhD (*the Netherlands*); I. Telec, JUDr. (*Czech Republic*); L. Ćwikła, Ph.D. hab. (*Poland*); Shakel N., Ph.D. (*Belarus*).

The magazine is founded in February 2002, renamed in November 2005, included in the list of specialized publications on legal sciences of HAC of Ukraine

Patent Law

Luzan A. Problems of legal protection of inventions in European scientific and technological space 88

Economics of intellectual property

Revutskyi S. The development of globalization processes in the world economy in the 2nd half of the XX–XXI century96

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/19 - 948

"13" серпня 2016 р.

*Колективу Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України*

Щиро вітаємо колектив Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України з 15-річним ювілеєм.

В нашому суспільстві впевнено укорінюється розуміння значущості інтелекту і знань як справжнього капіталу країни, а інтелектуальна власність набуває дедалі більшого стратегічного значення.

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності є єдиною в Україні установою, що здійснює теоретичні дослідження у сфері права, економіки інтелектуальної власності та їх практичне впровадження. З моменту створення і до сьогодні незмінними пріоритетами інституту є проведення наукових досліджень, акумулювання унікальних знань та їх постійне впровадження, допомога державі, юридичним особам та громадянам у вирішенні практичних питань, пов'язаних із створенням та використанням об'єктів інтелектуальної власності.

Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти у своїй повсякденній роботі зі створення сучасної правової бази у сфері науки, інновацій та інтелектуальної власності використовує рекомендації та напрацювання, які ґрунтуються на результатах наукових досліджень колективу Інституту.

Переконані, що самовіддана праця, талант науковців Інституту і надалі сприятимуть формуванню правової бази в Україні, що забезпечить економічну стабільність, добробут і суспільний мир для всього народу та кожної людини.

Бажаю Вам міцного здоров'я, щастя, нових досягнень і звершень в ім'я розквіту незалежної України!

З глибокою повагою,

**Перший заступник
Голови Комітету**

Олександр СПІВАКОВСЬКИЙ

ПРИВІТАННЯ З ЮВІЛЕЄМ

Дорогі друзі!

Сердечно вітаю Вас із 15-річчям від дня заснування Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності!

На Вас було покладено велику місію — створити теоретичні фундаментальні знання для гармонізації національного і міжнародного законодавства з питань права та економіки інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, проведення науково-правових та судових експертиз, пов'язаних з результатами творчої та інтелектуальної діяльності. Ви з честю виконуєте цю місію і сьогодні Вам належить чільне місце у формуванні правової культури українського суспільства із зазначених питань.

Прийміть слова глибокої вдячності за високий професіоналізм, активну участь у поширенні глибоких правових та економічних знань з питань інтелектуальної власності.

Нехай Вас завжди супроводжує радість натхнення та творчої перемоги, а кожен день наукового пошуку повниться плідним змістом і наближає нас до спільної мети — визнання України надійним європейським партнером у сфері інтелектуальної власності, інновацій та культури.

З повагою

Прем'єр-міністр України *. Володимир ГРОЙСМАН*

*16 червня 2016 р.
м. Київ*

Шановна Олено Павлівно!

Щиро вітаємо Вас та очолюваний Вами колектив з нагоди 15-річчя Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України!

Висловлюємо щирю вдячність за співпрацю з господарськими судами у питаннях правового захисту інтелектуальної власності.

Бажаємо міцного здоров'я, миру, щастя, добра, благополуччя, злагоди і патхнення!

Нехай всі Ваші професійні задуми та сподівання реалізуються, а кожен день повниться плідним змістом!

З повагою

*Голова Вищого
господарського суду України*

Б.Львов

Колективу Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

Щиро вітаю колектив Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України з нагоди 15-річчя від дня заснування!

Результати теоретичних досліджень у сфері права та економіки інтелектуальної власності, одержані вами протягом цих років, зробили вагомий внесок у справу приведення норм національного законодавства у відповідність до міжнародних вимог, що є винятково важливим для нашої держави.

Компетентність, вміння доступно роз'яснити всі тонкощі законодавства з питань права та економіки інтелектуальної власності дозволили Інституту за короткий вік свого існування набути заслуженої поваги суспільства.

Переконаний, що ви й надалі будете сприяти активному просуванню вітчизняної наукомісткої продукції і технологій на ринок, а творчі задуми фахівців Інституту, що володіють глибокими унікальними знаннями, будуть надійно захищати майнові права інтелектуальної власності та інтереси науковців, інноваційних підприємців, держави в цілому не тільки в Україні, але й за її межами.

Подальшої плідної роботи на благо нашої Вітчизни. Нових професійних успіхів і досягнень, наснаги і натхнення, успішної реалізації ваших сміливих ідей і задумів, їх гармонії з навколишнім світом!

**Президент Національної академії наук України
академік НАН України**

Борис ПАТОН

«14» червня 2016 р.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А. Телефон / факс 226 – 31 – 80, 489–08–60
E-mail: info@naps.gov.ua / Web-сайт: www.naps.gov.ua

15.06.2016 № 1-7 / 137

Директру Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
Орлюк О.П.

Колективу Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

Шановна Олено Павлівно! Шановні колеги!

Від Національної академії педагогічних наук України і від мене особисто прийміть щирі, сердечні вітання з 15-літтям Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України!

В українському суспільстві завжди було розуміння значущості інтелекту і знань, а нині зростає усвідомлення чиннику інноваційних знань як справжнього капіталу країни, а інтелектуальна власність набуває дедалі більшої стратегічної ваги.

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності є єдиною в Україні установою, що здійснює теоретичні дослідження у сфері права та економіки інтелектуальної власності та їх практичного застосування. З моменту створення й дотепер незмінними пріоритетами інституту є проведення наукових досліджень, акумулювання унікальних знань та їх постійне впровадження, допомога державі, юридичним особам та громадянам у вирішенні практичних питань, пов'язаних зі створенням та використанням результатів інтелектуальної власності. Установи та вищі навчальні заклади України у своїй роботі з підготовки фахівців у сфері інновацій та інтелектуальної власності активно використовують підручники, посібники, коментарі, що ґрунтуються на теоретичних напрацюваннях колективу Інституту.

Шановна Олено Павлівно! Шановні колеги! Переконаний, що самовіддана праця, талант науковців Інституту й надалі сприятимуть формуванню правової бази в Україні, що забезпечить інноваційний розвиток, добробут і суспільний мир для всього українського народу й кожного громадянина зокрема.

Зичу Вам міцного здоров'я, щастя, нових творчих досягнень і звершень в ім'я розквіту незалежної України!

З глибокою повагою
Президент

В.Г. Кремень

ПРИВІТАННЯ З ЮВІЛЕЄМ

04053, Київ, вул. Артема, 46
Тел.: (044) 461 9709, 486 1253, 486 2474
Факс: (044) 486 7629
Рахунок: 26007200043006 АКБ Сітібанк (Україна), м. Київ
МФО 300584 ЄДРПОУ 03358819

26 квітня 2016 р.

**Директору НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
професору, член-кореспонденту НАПрН України
Олені Орлюк**

Шановна пані Орлюк,

Міжнародний Фонд «Відродження» надсилає вітання колективну Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України з нагоди святкування 15-річчя плідної наукової та законотворчої діяльності.

Маючи спільні стратегічні пріоритети - верховенство прав людини, рівність та відкритість суспільства - наші інституції докладають багато зусиль до формування людино-центричного громадянського суспільства.

Ми упевнені, що спільні зусилля програмної ініціативи «Громадське здоров'я» та Центру гармонізації прав людини та прав інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності НАПрН України закладуть законодавчі підвалини та сформулюють активну громадську позицію у сфері забезпечення європейських стандартів вітчизняної охорони здоров'я, інтелектуальної власності та науково-дослідної діяльності, предметом наукового інтересу якої є людина.

Бажаємо творчих успіхів, швидкого наукового поступу на шляху інтеграції вітчизняної науки до міжнародного науково простору.

З найкращими побажаннями,

Свєн Бистрицький
Виконавчий Директор
МФ «Відродження»

№ _____
 " _____ " 20 _____

**Колективу Науково-дослідного інституту
 Інтелектуальної власності Національної
 Академії правових наук України
 З нагоди 15- річчя від дня заснування**

15 років минуло з дня утворення Інституту. За цей час здійснено не мало.

Важко пояснити представникам бізнесу України сенс правової охорони інтелектуальної власності. Але завдяки вмінню фахівців Інституту, які плідно співпрацюють з Українським національним комітетом Міжнародної торгової палати, доступно роз'яснювати суспільству необхідність дотримуватись прав інтелектуальної власності інших осіб та компетентно забезпечувати захист власних прав та інтересів, їх компетентності, принциповості та наполегливості, українські промисловці і підприємці – партнери Українського національного комітету поступово все більше приділяють уваги проблемам захисту прав вітчизняних та іноземних суб'єктів права інтелектуальної власності, що робить більш привабливою сферу українського бізнесу для іноземних інвесторів.

Ми, в свою чергу, високо цінуємо високий професіоналізм фахівців Інституту, їх виважені пропозиції щодо необхідності формування державної політики у сфері інтелектуальної власності згідно з міжнародними, зокрема європейськими правовими традиціями і принципами.

Зичимо Вам мудрості, толерантності, незгасимої творчої енергії, наснаги і натхнення у здійсненні законотворчої діяльності у сфері інтелектуальної власності, яка має вивести економіку та право України на світовий рівень.

Сподіваємось й на подальшу співпрацю фахівців Інституту з Українським Національним комітетом Міжнародної Торгової Палати та благо громадян незалежної європейської України.

Удачі та подальших успіхів Вашому творчому колективу!

З повагою,
**Президент Українського
 Національного комітету Міжнародної
 Торгової Палати**

В.І. Щелкунов

вул. Рейтарська, 19-б, м. Київ, 01030, Україна
 Тел.: (044) 234 42 73, Факс: (044) 270 68 29
 www.iccua.org e-mail: office@iccua.org

19-b, Reytarskaya Str., Kiev, Ukraine, 01030
 T +380 44 232 42 73; F +380 44 270 68 29
 www.iccua.org e-mail: office@iccua.org

ПРИВІТАННЯ З ЮВІЛЕЄМ

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ (МОЗ України)

вул. М. Грушевського, 7, м. Київ, 01601, тел. (044) 253-61-94, E-mail: moz@moz.gov.ua,
web: <http://www.moz.gov.ua>, код ЄДРПОУ 00012925

д/б.04 .2016 № 11.02-17/22/ 10480

На № _____ від _____

**Директору Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових
наук України
Орлюк О.П.**

Шановна Олено Павлівно!

Міністерство охорони здоров'я України щиро вітає колектив Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України з 15-річчям своєї діяльності!

Ми високо цінуємо науковий внесок колективу у формуванні національної доктрини інтелектуальної власності крізь призму гуманістичних принципів верховенства прав людини. Дуже вдячні за співпрацю на терені удосконалення законодавства фармацевтичного сектору.

Ми бажаємо творчих успіхів колективу у його активній науково-дослідній та законопроектній діяльності і упевнені, що співпраця з МОЗ України на ниві реформування законодавства інтелектуальної власності в сфері медицини і фармації закладе в Україні європейські стандарти гарантування прав людини щодо доступу до лікування та найвищих наукових досягнень в сфері медицини.

З повагою

Перший заступник Міністра

Олександра ПАВЛЕНКО

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
 НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

01601 м. Київ, бульвар Т. Шевченка 13
 тел.: (044) 234-40-62, факс : (044) 234-92-76

26.05.16 № 120/1-905

На № _____

Директору
 Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
 Національної Академії правових наук України
 член-кореспонденту НАПрН України
 професору О.П. Орлюк

Вельмишановна Олено Павлівно!

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця щиро вітає Вас та колектив Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної Академії правових наук України із 15-річчям від дня заснування!

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця високо цінує наукову співпрацю та дружні стосунки з очолюваною Вами установою, з якою протягом останніх років спільними зусиллями були проведені різноманітні заходи щодо управління правами інтелектуальної власності в сфері охорони здоров'я, правової охорони наукових результатів у сфері медицини та оптимізації патентної служби нашого університету.

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної Академії правових наук України є провідною науковою установою галузі, фахівці якої проводять на високому рівні наукові дослідження, ефективно здійснюють роботу щодо забезпечення пріоритетів прав людини, впровадження Європейських правових цінностей та наукової етики.

Бажаємо колективу Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної Академії правових наук України подальших наукових та творчих успіхів, а також сподіваємось на продовження та розвиток нашої співпраці!

З повагою

Ректор
 член-кореспондент НАМН України,
 професор

 К.М. Амосова

Вельмишановна Олено Павлівно!

Маю честь і приємність від себе особисто та від імені своїх колег щиро привітати Вас та Ваших співробітників з нагоди 15-річчя діяльності Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України!

Сердечно бажаю Вам та облюбваному Вами колективу творчої наснаги і нових професійних горизонтів, успіху та визнання як на національних, так і на міжнародних теренах, життєдайної енергії та нескореності у просуванні цінностей правової держави.

За час свого існування Інститут заслужив авторитет і глибоку довіру до своєї роботи, своєю діяльністю утвердив високі стандарти науки та практики. Фахівці Інституту є знайомі в Україні і за її межами експертами в сферах інтелектуальної власності та прав людини, які формують українську доктрину, щоденною кропіткою працею поповнюють наукову скарбницю Українською народом, власним прикладом пропагують професіоналізм і людяність.

Палітра активностей Інституту, з-поміж яких і фруктовий теоретичний пошук, і вишкіл майстерності молодих науковців, і науковий журнал, що слугує трибуною для дослідників, має неогічене значення для України та інших держав.

Я та мої колеги глибоко цінуємо співпрацю з Інститутом, що сприяє спектральному розвитку наукового потенціалу та обміну досвідом, виокремленню новельних векторів досліджень і забезпеченню прав людини.

Нестримності Вашому Науковому кораблю на просторах української науки, штурму цікавих проєктів і визначних добровків, штилю в команді однодумців і в державі, на благо якої Ви невтомно працюєте!

*З глибокою повагою і найщирішими побажаннями
Завідувач кафедри медічного права
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галущого,
доцент, к.ю.н.*

Олена Павлівна

Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД
All-Ukrainian network of people living with HIV/AIDS

Юр. адреса: 01103, Україна, м. Київ, пров. Академіка Філатова, 3/1; ● Пош. адреса: 04080, Україна, м. Київ, вул. Межигірська, 87-б.
Tel.: (044) 467 7567; 467 7569; ● fax: (044) 467 7566 ● <http://network.org.ua> ● e-mail: info@network.org.ua

**Директору НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
професору, член-кореспонденту НАПрН України
Олені Павлівні Орлюк**

**ВІТАННЯ З НАГОДИ 15-РІЧЧЯ НДІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАПрН
УКРАЇНИ**

Всеукраїнська благодійна організація «Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД» вітає Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України з нагоди 15-річчя!

Ми упевнені, що послідовна, виважена позиція Інституту щодо реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності сприятиме як розвитку сприятливих умов для розквіту національної інноваційної діяльності, так і гармонізації інтересів суспільства та прав інтелектуальної власності з позиції непорушності основоположних прав і свобод людини.

Бажаємо колективу інституту наукових звершень, мужності обстоювати державницьку і про-суспільну позицію, відданих однодумців і підтримки наукової спільноти!

З повагою,

**Голова Координаційної Ради
ВБО «Всеукраїнська мережа людей,
які живуть з ВІЛ/СНІД»**

Шерембей Д.О.

Шановні колеги та друзі!

Щиро вітаємо вас із ювілеєм – 15-ю річницею створення Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України!

Багаторічний досвід плідної співпраці між нашими закладами свідчить про надважливу роль Вашого інституту у формуванні експертного середовища сфери інтелектуальної власності в Україні, веденні науково-дослідницької та просвітницької роботи, вихованні молодих вчених, правників, майбутніх фахівців державної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Важливо, що сьогодні завдяки високому професіоналізму колективу, долаючи складні економічні та політичні обставини, Ваш інститут продовжує активну роботу з розвитку актуальних напрямів галузі інтелектуальної власності в Україні, удосконалення сучасних підходів і практик у процесі впровадження світового та європейського досвіду забезпечення правової охорони інтелектуальної власності.

Від імені колективу Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» бажаю Вашому закладу подальшого процвітання, успіхів у щоденній праці на благо української держави. Вашому дружньому колективу – творчої наснаги, жаги до високих звершень та нових професійних досягнень. Усім, хто причетний до створення, розбудови та розвитку такого сучасного інституту – щастя та здоров'я на довгі-довгі літа.

З повагою,

Т. в. о. Генерального директора

Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності»

Неля Полонська

Шановні колеги і друзі!

Від імені колективу Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та особисто від себе щиро вітаю вас із 15-ою річницею створення Інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України.

Ваш Інститут є єдиним в системі академічної науки унікальною науковою установою в сфері проведення фундаментальних досліджень та підготовки висококваліфікованих наукових кадрів в галузі інтелектуального права. Ви пройшли нелегкий, але славний шлях становлення і розбудови закладу, який був сповнений щоденної клопіткої та наполегливої праці, відданого служіння науці. Сьогодні Інститут та здобутки його колективу є визнаними в науковій сфері держави і суспільства.

Ви заслужено можете пишатися здобутками, досягнутими у формуванні української наукової школи права інтелектуальної власності, створенні матеріальної бази Інституту, здійсненні фундаментальних наукових досліджень, розвитку співробітництва з іншими науковими інститутами та вищими навчальними закладами в середині країни і за рубежем.

У цей знаменний день бажасмо колективу, керівництву Інституту подальших наукових звершень, творчого пошуку, невичерпної наснаги.

Сподіваємось на тісну співпрацю між нашими установами і впевнені, що наші спільні зусилля увінчаються конкретними справами та результатами.

Шановні колеги! Подальших вам успіхів та процвітання Науково-дослідному інституту інтелектуальної власності НАПрН України

Директор Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
академік НАН України

Ю.С. Шемшученко

ПРИВІТАННЯ З ЮВІЛЕЄМ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 49. Тел.: (057) 700-65-81.
Факс: (057) 7156-208. E-mail: ivpz@apnru.rol.net.ua

16.06.2016 № 340-01-55
на № _____

*Колективу Науково-дослідного
інституту інтелектуальної
власності
Національної академії
правових наук України*

Шановні колеги!

Співробітники Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України щиро вітають Вас із 15-річчям із дня заснування Вашого Інституту.

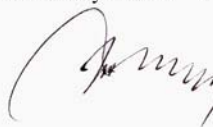
Загальновідомо, що НДІ інтелектуальної власності НАПрН України – єдина установа в Україні, яка здійснює теоретичні дослідження у сфері права та економіки інтелектуальної власності та їх впровадження у практику державних, судових і правоохоронних органів України. Спеціалісти Інституту невідменно слідують меті поширення унікальних знань і здобутків у сфері інтелектуальної власності, удосконалення її правового регулювання, здійснюють практичну допомогу фізичним та юридичним особам, а також державі, всебічно сприяють зростанню інтелектуального і творчого потенціалу і правосвідомості українського суспільства.

Вітаємо Вас із ювілеєм! Висловлюємо впевненість, що НДІ інтелектуальної власності НАПрН України і надалі забезпечуватиме розвиток теорії та практики права інтелектуальної власності України.

Плекаємо надію, що наші дружні та ділові відносини будуть міцніти і розвиватися.

Бажаємо Вам високих наукових здобутків, невичерпної енергії, творчого натхнення й успіхів у Вашій невтомній багаторічній роботі на ниві наукових досліджень у сфері інтелектуальної власності. Розвитку та стабільності Вашій установі!

Директор

 В. І. Борисов

Дорогі друзі!

*Прийміть наші найщиріші вітання в день 15-річчя
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України!
Упродовж цих років завдяки наполегливій праці,
фаховим підходам, глибоким знанням і принциповим
позиціям ви зробили вагомий внесок у розвиток
права інтелектуальної власності, у розробку законодавчих
проектів, судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності!
Ми особливо цінуємо Вашу готовність до співпраці
з іншими установами. Від самого заснування І
нституту плідно вирішує важливі завдання, проводить ком-
лекси лекцій фундаментальні та прикладні дослідження,
створює наукові монографії, публікації
за матеріалами конференцій, які спрямовуються на
оновлення початкових аспектів правового регулювання
процесів і результатів інтелектуальної праці!
Бажаємо вам подальших успіхів!
Зітнімо невичерпної енергії, творчої праці, завзяття і
реалізації масштабних планів й поціннань!*

*Колектив НДІ приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. І. Суріяка НААН України*

УДК 006.01:623.4

ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРИ РОЗРОБЦІ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Олександр Зайківський,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України*

У статті досліджуються проблеми охорони інтелектуальної власності при розробці зразків озброєння та військової техніки як фактор забезпечення їхньої якості та конкурентоздатності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, військова сфера

Виробництво озброєння та військової техніки (ОВТ) є одним з напрямів забезпечення національної безпеки й оборони України. У сучасних реаліях Україні для відновлення та збереження територіальної цілісності вкрай необхідні потужні збройні сили із сучасними якісними ОВТ, заснованими на найновіших науково-технічних досягненнях.

Якість — внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших [1].

Тож якість зразка ОВТ — це сукупність його властивостей і характеристик, які зумовлюють здатність такого зразка задовольняти конкретні потреби збройних сил відповідно до свого призначення.

Якість будь-якої продукції, і зразків ОВТ також, значною мірою залежить від використання нових технічних рішень, які за визначенням містять

об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ). Тому забезпечення якості тісно пов'язане з інтелектуальною власністю.

Для оцінки якості продукції використовується система показників, важливу роль серед яких відіграють і патентно-правові, котрі характеризують патентний захист і патентну чистоту продукції та є істотним чинником при визначенні конкурентоздатності. Визначаючи патентно-правові показники, необхідно звертати увагу на наявність у виробках нових технічних рішень, захищених патентами.

Проте рівень якості продукції під впливом науково-технічного про-

Олександр Оністрат,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат технічних наук*

гресу та вимог споживачів мусить постійно зростати. З огляду на це, виникає необхідність оцінки якості виробів, з погляду їхнього перспективного рівня, що враховує пріоритетні напрями та темпи розвитку науки й техніки.

При розробці нових зразків ОВТ важливе значення має забезпечення високого науково-технічного рівня, якості, новизни, конкурентоздатності та патентної чистоти науково-технічної продукції.

Якість зразків ОВТ при їх розробці та виготовленні забезпечується неухильним дотриманням стандартів щодо розробки та виробництва ОВТ і належним контролем процесу виробництва. Особливо актуальним наразі є перехід України від стандартів колишнього СРСР до міжнародних стандартів системи ISO.

Науково-технічний рівень, новизна, конкурентоздатність і патентна чистота зразків ОВТ забезпечується використанням у їхній конструкції не будь-яких ОПІВ, а лише тих, які пройшли кваліфікаційну експертизу чи належать до ноу-хау.

Отож для отримання сучасного якісного зразка ОВТ як для забезпечення потреб Збройних сил України, так і для ефективного його експорту необхідно на всіх етапах розробки ОВТ особливу увагу приділяти заходам щодо охорони інтелектуальної власності.

Метою статті є розгляд деяких аспектів забезпечення охорони інтелектуальної власності під час розробки ОВТ і пошук шляхів вирішення проблем, що виникають у цій сфері.

Розробка ОВТ здійснюється за договором (контрактом) на виконання дослідно-конструкторських робіт з розроблення зразків таких виробів відповідно до тактико-технічного (технічного) завдання (ТТЗ (ТЗ)). Розробці нового зразка ОВТ, зазвичай, передують виконання науково-дослідної роботи для визначення необхідності, можливості та доцільності його створення та виготовлення. Тож забезпечення якості зразків ОВТ

закладається вже на етапі укладення договору та розробки ТТЗ (ТЗ).

Зацікавленість замовника полягає не тільки в отриманні робочої конструкторської документації чи зразка ОВТ, але й у можливості безперешкодного подальшого використання отриманих результатів інтелектуальної діяльності. Таке використання можливо здійснювати тільки за умови, що замовникові будуть належати права на результати інтелектуальної діяльності, достатні для масового створення ОВТ та їх удосконалення. Й інтересам замовника за договором про науководослідну та дослідно-конструкторську роботу (НДДКР) щодо розробки ОВТ відповідає чітке визначення в договорі його прав на отримані (використані) в процесі роботи охороноздатні результати інтелектуальної діяльності.

Обов'язковими умовами контракту з оборонного замовлення щодо ОВТ має бути визначення суб'єктів права інтелектуальної власності, зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені (використані) ОПІВ, визначення сторони, котра буде сплачувати винагороду авторам ОПІВ. Права й обов'язки щодо використання ОПІВ, які є власністю третьої сторони, визначаються з урахуванням законодавства України та умов ліцензійного договору з такою стороною.

Тактико-технічні (технічні) завдання мають розроблятися не лише на підставі нормативно-правових актів і стандартів, але й результатів попередніх досліджень, аналізу інформаційних, патентних матеріалів, новітніх досягнень і перспектив розвитку вітчизняної та світової науки й техніки, досвіду попередніх розробок аналогічних зразків і експлуатації наявних зразків, а також на основі досвіду попередніх розробки й експлуатації аналогічної продукції, напрацювань науково-дослідних установ та керівних документів замовника. Відповідно, в ТТЗ (ТЗ) необхідно чітко визначати вимоги щодо забезпечення необхідної якості, новизни, патентної

чистоти зразків ОВТ та конкретні заходи щодо охорони інтелектуальної власності при виконанні НДДКР.

Ще однією особливістю створення ОВТ в Україні за сучасних умов є те, що розробниками можуть бути не лише державні підприємства. Юридичні особи будь-якої форми власності можуть самостійно (власним коштом) розробити зразки ОВТ і запропонувати їх державним замовникам, а також іноземним замовникам.

ОВТ може також закуповуватись у закордонних фірм і постачатись в Україну іншими державами як надання допомоги, що теж вимагає вирішення питань охорони інтелектуальної власності як українських прав власників, так й експортерів ОВТ.

Крім цього, саме у військово-технічній сфері створюються ОПІВ, належні до сфери національної безпеки й оборони, держава зобов'язана забезпечити їх захист і своє право власності на ці об'єкти в межах чинного законодавства та в особі уповноважених органів. Це дасть можливість підвищити конкурентоздатність вітчизняного оборонно-промислового комплексу й унеможливить претензії будь-кого при масовому виробництві ОВТ для власних потреб, а також при експорті зразків ОВТ.

Питання ефективного управління інтелектуальною власністю, особливо пов'язані з розробкою нових зразків ОВТ або їх модернізацією, лежать як у площині забезпечення національної безпеки держави, так і в економічній. Це стосується передусім забезпечення якості та зменшення вартості розробок, убезпечення від претензій будь-кого при масовому виробництві, а також можливості отримання прибутку від торгівлі ліцензіями.

Формування кожною країною власних підходів до питання управління інтелектуальною власністю відбувається під впливом таких факторів:

- необхідність накладення обмежень на обіг інтелектуальної власності відповідної сфери (зокрема й обо-

ронної) з метою запобігти витоку державної та комерційної таємниці, а також задля контролю над експортом згідно з національним законодавством і міжнародними зобов'язаннями;

- доцільність залучення отриманих результатів досліджень (насамперед технологій подвійного використання) до економічного та цивільно-правового обігу з метою стимулювання інноваційного шляху розвитку власної економіки.

Останній фактор стосується комплексу питань щодо ефективного управління з боку держави інтелектуальною власністю, що була створена за бюджетні кошти та належить до оборонної сфери. Підходи до шляхів управління цією власністю в різних країнах суттєво відрізняються, проте всі розвинені країни на державному рівні впроваджують, координують і вдосконалюють дії щодо охорони ОПІВ, створених при розробці ОВТ. Загалом ці дії спрямовані на забезпечення:

- ефективної системи управління інтелектуальною власністю, створеною із залученням державних коштів;
- державного контролю за обігом інтелектуальної власності, що стосується технологій військового, спеціального та подвійного призначення;
- балансу інтересів усіх суб'єктів державного оборонного замовлення: держави, розробників і авторів ОПІВ;
- розвитку національної економіки.

Управління інтелектуальною власністю в державі — це комплекс заходів, спрямований на регулювання суспільних відносин, які складаються в процесі створення, правової охорони та використання результатів інтелектуальної діяльності.

Реалізує цей комплекс заходів система державних органів, наділена певною компетенцією та державно-владними повноваженнями, що дають їй змогу розробляти і впроваджувати

державну політику у сфері інтелектуальної власності у формі управлінських рішень.

Організація функціонування системи управління інтелектуальною власністю в Україні характеризується відсутністю належної координації органів державного управління на всіх етапах формування та реалізації державної політики у цій сфері.

Одним з найважливіших є питання, пов'язане з набуттям, розподілом і реалізацією прав на ОПІВ, створені коштом державного бюджету.

Чинне законодавство України, зокрема Цивільний кодекс України [2], Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3], а також Закон України «Про державне оборонне замовлення» [4], не забезпечує належної правової охорони інтелектуальної власності, що стосується національної безпеки, зокрема:

- законодавчі та нормативно-правові акти, що стосуються сфери інтелектуальної власності, не містять однозначної норми щодо закріплення за державою права власності на ОПІВ, які створені за бюджетні кошти чи належать до сфери національної безпеки й оборони;
- не визначено правовий статус ОПІВ, які створено за рахунок коштів державного бюджету України чи належні до сфери національної безпеки й оборони;
- не врегульовані нормами прямої дії відносини між державними замовниками, суб'єктами виробництва — виконавцями оборонного замовлення й авторами ОПІВ стосовно розподілу прав на інтелектуальну власність при виконанні НДДКР щодо розробки ОВТ;
- не визначено практичного механізму реалізації права держави на інтелектуальну власність і можливості вилучення тієї, що віднесена до державної таємниці, у власність держави;

- не визначений конкретний орган, який від імені держави та в її інтересах може здійснювати право власності на ОПІВ, і механізм передачі прав на розпорядження ОПІВ.

Щоб запобігти негативним явищам, пов'язаним з охороною та передачею прав на ОПІВ, усунути наслідки тих, які вже сталися, забезпечити реалізацію прав державних замовників на ОПІВ, належні до сфери національних інтересів, безпеки й оборони, необхідно в Законі України «Про створення та виробництво озброєння, військової та спеціальної техніки», розробку якого передбачено Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні, затвердженим Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 р., передбачити розділ щодо правової охорони ОПІВ, які належать до національної безпеки, зокрема й на всіх етапах розробки та виробництва ОВТ. Обіг таких об'єктів, особливо комерційний, має перебувати під державним контролем.

Закон має визначати не лише організаційно-правові основи провадження діяльності, пов'язаної зі створенням і виробництвом ОВТ, але також порядок забезпечення ефективного використання науково-технічного й інтелектуального потенціалу України, охорони майнових прав інтелектуальної власності на вітчизняні технології та/чи їхні складові, що використовуються при створенні (модернізації) ОВТ.

До основних принципів діяльності, пов'язаної з виробництвом ОВТ, має належати також захист інтересів держави на ОПІВ, які стосуються національної безпеки й оборони, з дотриманням прав усіх учасників створення та виробництва зразків ОВТ.

Закон, зокрема, має визначати:

- ОПІВ, власником яких можуть бути державні замовники;
- взаємовідносини між замовником, виконавцем і авторами ОПІВ щодо розподілу прав на ОПІВ;
- порядок відчуження ОПІВ на користь держави в особливий період;

- механізм реалізації права державних замовників на ОПІВ (порядок передачі ОПІВ розробниками ОВТ, виплати компенсацій авторам, подальшого використання);
- орган, який повинен здійснювати функції розпорядника правами на ОПІВ.

Власником виробничих потужностей, об'єктів, зокрема й ОПІВ, продукції та конструкторської документації, створених за державні кошти в результаті виконання оборонного замовлення, має бути держава в особі державних замовників.

Для реалізації державної політики щодо охорони інтелектуальної власності у військово-технічній сфері, ефективного управління ОПІВ, створених (використаних) при розробці ОВТ, необхідно створити державний орган (установу), а також відповідну інфраструктуру в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади. Зараз такі функції не виконує жодний державний орган, що, своєю чергою, призводить до патентування ОПІВ, створених бюджетним коштом, на користь приватних юридичних і фізичних осіб, а також до витоку інтелектуальної власності за кордон. Такий орган повинен мати виключні права щодо розпоряджання ОПІВ, створеними (використаними) при розробці ОВТ.

Основними завданнями зазначеного органу мають бути:

- ведення реєстру ОПІВ військового призначення та подвійного використання;
- забезпечення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності військового призначення та подвійного використання, отримання виключних прав на ОПІВ, які стосуються національної безпеки й оборони;
- розпоряджання правами на ОПІВ військового призначення та подвійного використання, що залучаються до економічного й цивільно-правового обігу.

Вирішення цього питання дасть можливість створити умови для забезпечення правового захисту інтересів держави у процесі використання результатів НДДКР військового, спеціального та подвійного призначення, а головне — забезпечити обороноздатність держави, конкурентоздатність вітчизняних товарів військового призначення та сприяти використанню ОПІВ у національних інтересах України.

Оскільки суб'єктами діяльності, пов'язаної зі створенням і виробництвом ОВТ, є:

- Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади;
- державні замовники з оборонного замовлення;
- визначені державними замовниками органи (установи), що реалізують право власності на ОПІВ і трансфер технологій;
- науково-дослідні установи, науково-випробувальні центри та полігони державного замовника;
- представництва державних замовників з оборонного замовлення на підприємствах;
- суб'єкти виробництва (виконавці оборонного замовлення) усіх форм власності;
- іноземні замовники й експортери;
- генеральні конструктори зі створення ОВТ;
- фізичні особи, які беруть участь у створенні ОВТ,

то всі вищезазначені суб'єкти мають здійснювати також відповідні заходи щодо охорони ОПІВ, які створюються та використовуються у процесі розробки (модернізації) ОВТ.

Кабінет Міністрів України має спрямовувати та координувати діяльність міністерств й інших центральних органів виконавчої влади, не тільки пов'язану з виробництвом ОВТ, але також і щодо охорони інтелектуальної власності при цьому. Найголовніше — Кабінет Міністрів України має визначити установу, котра здійснюватиме право власності на ОПІВ, які ство-

рюються та використовуються у процесі розробки (модернізації) ОВТ і належать до сфери національної безпеки.

Державний замовник з оборонного замовлення, зокрема, має здійснювати заходи щодо забезпечення охорони інтелектуальної власності:

- визначати в договорі та ТТЗ (ТЗ) спільно з виконавцями зобов'язання сторін з охорони та використання інтелектуальної власності, а також заходи щодо захисту одержаних (використаних) при виконанні робіт результатів інтелектуальної діяльності, що підлягають правовій охороні;
- приймати рішення щодо способу охорони створених ОПІВ (патентного чи безпатентного) та доцільності використання ОПІВ, належних третій стороні, а також розподілу майнових прав на створені ОПІВ і способи їх подальшого використання;
- визначати установу (підрозділ) для управління ОПІВ;
- забезпечувати формування баз даних про технології та/чи їхні складові, й ОПІВ також;
- брати участь у підготовці проектів договорів про трансфер технологій;
- здійснювати контроль за передачею майнових прав на технології та їхні складові, створені за бюджетні кошти, а також за виплатою винагороди авторам технологій та/чи їхніх складових відповідно до укладених договорів.

Визначальну роль серед державних замовників відіграє Міністерство оборони України, позаяк відповідно до Указу Президента України [5] воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки у військовій сфері, сфері оборони та військового будівництва.

Відповідно, на Міністерство оборони України доцільно покласти завдання щодо реалізації державної політики

щодо охорони інтелектуальної власності у військово-технічній сфері. Згідно з цим завданням мають бути визначені такі функції Міністерства оборони України:

- забезпечення державних інтересів щодо інтелектуальної власності у військово-технічній сфері;
- розробка пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення охорони інтелектуальної власності у військово-технічній сфері;
- забезпечення набуття прав на ОПІВ, що створені в результаті розробки озброєння й військової техніки за державним оборонним замовленням, та їх використання;
- координація відносин між замовниками, виконавцями державного оборонного замовлення й авторами ОПІВ, створених за державні кошти при виконанні такого замовлення, щодо розподілу матеріальних прав на них;
- розробка пропозицій щодо створення державного органу, котрий від імені держави та в її інтересах має бути розпорядником прав на ОПІВ, створені за державні кошти;
- розробка пропозицій щодо порядку та механізму трансферу технологій військового, спеціального й подвійного призначення, зокрема й ОПІВ та ноу-хау, що створені за державні кошти;
- організація контролю за дотриманням нормативно-правових актів України стосовно інтелектуальної власності у військово-технічній сфері;
- забезпечення зберігання та контроль використання робочої, конструкторської, технологічної документації та інших результатів інтелектуальної діяльності, що створені під час виконання державного оборонного замовлення, протягом усього їхнього життєвого циклу;
- визначення порядку розподілу прав на ОПІВ, створені при вико-

нанні робіт за договорами (контрактами) між державними замовниками, виконавцями оборонного замовлення й авторами ОПІВ;

- координація діяльності щодо передачі технологій і прав на ОПІВ, створених коштом державного бюджету.

Для реалізації визначених функцій необхідно створити в Міністерстві оборони України згідно зі ст. 7 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3] відповідний орган (підрозділ) і покласти на нього виконання визначених вище функцій. У своєму складі він повинен мати фахівців з відповідною освітою у сфері інтелектуальної власності, а також групу професійних оцінювачів інтелектуальної власності, юристів і економістів.

Науково-дослідні установи замовника у процесі науково-технічного супроводження дослідно-конструкторських робіт мають здійснювати експертизу звітної науково-технічної документації не лише на відповідність вимогам ТТЗ (ТЗ), а також щодо дотримання зобов'язань стосовно охорони інтелектуальної власності.

Представництва державних замовників з оборонного замовлення на підприємствах під час контролю якості зразків ОВТ мають також брати участь у виявленні ОПІВ, створених (використаних) при виготовленні таких ОВТ.

Суб'єкти виробництва — виконавці оборонного замовлення несуть відповідальність перед замовником за технічний рівень, новизну й патентну чистоту та якість зразка ОВТ, тому на всіх етапах дослідно-конструкторських робіт щодо розробки ОВТ мають здійснюватися відповідні заходи щодо охорони інтелектуальної власності, зокрема:

- виконувати патентні дослідження та за їхніми результатами оформлювати патентний формуляр відповідно до ДСТУ 3574-97 [6];
- утримуватися від публікації без згоди замовника науково-техніч-

них результатів, отриманих при виконанні робіт, вживати заходів задля їх захисту й інформувати про це замовника;

- повідомляти замовника про створені ОПІВ та узгоджувати з ним використання ОПІВ, які належать третій стороні;
- за погодження із замовником оформлювати патентний захист створених ОПІВ та/чи вживати заходів задля збереження технічних рішень у режимі ноу-хау.

Результатом виконання дослідно-конструкторських робіт є затверджена в установленому порядку конструкторська документація на виготовлення зразка ОВТ, що передається державному замовникові та включається до реєстру конструкторської документації, котрий веде державний замовник з оборонного замовлення. Разом з робочою конструкторською документацією передаються також патентний формуляр і карта рівня.

Результати виконання НДДКР як наукову продукцію передають замовникові згідно з договором і актами чинного законодавства щодо прав на інтелектуальну власність, об'єктами якої є:

- винаходи, промислові зразки й інтегральні мікросхеми, на які отримані охоронні документи;
- об'єкти авторського права щодо результатів творчої діяльності учасників НДДКР, на які одержані свідоцтва про реєстрацію;
- технології та ноу-хау.

Генеральні конструктори зі створення ОВТ відповідно до Положення про генерального конструктора зі створення техніки для потреб оборони та безпеки держави, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 р. № 392 [7], є уповноваженими Кабінетом Міністрів України особами, які забезпечують формування та реалізацію засад і напрямів розробки (модернізації) нових видів ОВТ, застосування сучасних або створення нових технологій їх виробництва, координа-

цію виконання НДДКР, пов'язаних зі створенням, модернізацією та утилізацією певних видів ОВТ, зокрема і для потреб іноземних замовників.

Генеральні конструктори зі створення ОВТ мають нести відповідальність за виконання своїх функцій відповідно до зазначеного Положення [7] щодо забезпечення необхідного технічного рівня, новизни, патентної чистоти та якості розроблених зразків ОВТ, а також дотримання вимог щодо охорони інтелектуальної власності.

Майнові права на ОПІВ, створені у процесі виконання НДДКР, фінансованих бюджетним коштом, передаються виконавцями державним замовникам, які здійснюють фінансування зазначених НДДКР відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3].

Державні замовники мають право безоплатно використовувати ОПІВ, що обов'язково передбачається в договорі на створення зразків та/чи їхніх складових.

Суб'єкт виробництва — виконавець оборонного замовлення використовує для своїх потреб науково-технічну продукцію та ОПІВ, що створені ним під час виконання державного оборонного замовлення, з урахуванням особливостей, визначених ст. 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3].

Якщо при створенні ОВТ за рахунок державних коштів використовуються ОПІВ, створені коштом інших надходжень, організація-розробник ОПІВ зобов'язана укласти договори щодо надання права на використання таких об'єктів. У випадку виплати ліцензійних та інших платежів за використання раніше одержаних ОПІВ відповідні витрати передбачаються в договорах між державним замовником і організацією-розробником ОПІВ.

Використання для власних потреб суб'єктом виробництва науково-технічної продукції та ОПІВ, що придбані під

час виконання державного оборонного замовлення, здійснюється лише за погодженням з державним замовником.

У разі, якщо ОПІВ частково створено за рахунок власних коштів підприємств, наукових установ, організацій і фізичних осіб, а частково — за рахунок бюджетних коштів, майнові права на ці складові розподіляються на підставі договору про їх створення та використовуються за умовами договору про їх трансфер.

Держава має набувати виключні або невиключні майнові права на ОПІВ через зазначену Установу. Фінансування НДДКР із державного бюджету є підставою для виникнення майнових прав на створені ОПІВ.

Виключні майнові права на ОПІВ, створені за рахунок державних коштів, держава може залишати за собою тільки у таких випадках:

- ОПІВ належать до сфери національної безпеки й оборони країни;
- держава в повному обсязі бере на себе функції з фінансування створення ОПІВ, доведення їх до промислового використання та реалізації готової продукції.

Розпоряджання виключними або невиключними майновими правами на ОПІВ здійснюється на підставі договорів, що укладаються Установою з організаціями-розробниками ОПІВ, та договорів, які укладаються організаціями-розробниками з авторами ОПІВ.

Майнові права на ОПІВ, належні державі, та їх передача іншим особам у будь-якому обсязі підлягають обов'язковій державній реєстрації та обліку в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Установа веде реєстр майнових прав на ОПІВ, належних державі, та здійснює майнові права держави на ОПІВ через підприємства, організації, що визначається в договорі між Установою та організацією-розробником ОПІВ.

У решті випадків майнові права на ОПІВ, створені з використанням державних коштів, належать організа-

ціям-розробникам ОПІВ за таких умов:

- гарантія придбання державою в організацій-розробників ОПІВ невиключних майнових прав на використання цих об'єктів;
- державні замовники мають право здійснювати контроль за використанням ОПІВ, які передаються на договірних засадах користувачам.

При передачі майнових прав на ОПІВ укладається договір, в якому визначаються майнові права, що передаються за цим договором, умови виплати та розмір винагороди за передачу й використання майнових прав на ОПІВ.

Між суб'єктом виробництва, де створено науково-технічну продукцію та ОПІВ, і авторами укладається договір, у якому визначаються майнові права, що передаються за цим договором, умови виплати та розмір винагороди за передачу та використання майнових прав.

Обов'язок щодо забезпечення фінансування підтримання чинності охоронних документів на ОПІВ покладається на Установу, визначену Кабінетом Міністрів України чи державними замовниками, або на організацію-розробника, що має виключні майнові права на ці ОПІВ. Фінансування Установою патентування ОПІВ, створених за державні кошти, та підтримання чинності охоронних документів в іноземних країнах здійснюються лише на ті ОПІВ, що належать до сфери національної безпеки й оборони України.

З метою запобігання здійсненню не виправданих витрат бюджетних коштів на безперспективні розробки та/чи розробки, що втратили актуальність, рішення про початок проведення наступного етапу ДКР зі створення ОВТ приймається за результатами експертизи виконаного етапу науково-дослідними установами державного замовника.

Експертиза етапу (НДДКР в цілому) проводиться на підставі звітної науково-технічної документації, зокрема і звіту про патентно-кон'юнктурні досліджен-

ня, патентного формуляра, картки технічного рівня та якості, що оформлюються відповідно до державних стандартів.

Під час проведення експертизи, зокрема, обов'язково визначаються технічний рівень, новизна, використані ОПІВ, а також патентна чистота зразка, його складових і обладнання.

Якщо під час експертизи зразка ОВТ буде виявлено результати інтелектуальної діяльності, що підлягають правовій охороні як ОПІВ або охороні в режимі комерційної таємниці ноу-хау, суб'єкт виробництва спільно з державним замовником зобов'язані вжити заходів для належного захисту зазначених об'єктів.

Контроль якості у сфері виробництва ОВТ здійснюється представництвами державних замовників з оборонного замовлення. Оцінку провадять відповідно до показників, зазначених у картці технічного рівня та якості.

Вимоги державних стандартів щодо забезпечення якості й охорони інтелектуальної власності, встановлені чинним законодавством України та іншими нормативно-правовими актами, є обов'язковими для всіх сторін, які беруть участь у створенні, виробництві й експлуатації ОВТ.

Картка технічного рівня та якості (картка рівня) складається на конкретний зразок ОВТ, вона має бути невід'ємною частиною комплекту його технічної документації та застосовуватися для оцінки технічного рівня та якості зразка ОВТ при визначенні доцільності розробки чи модернізації.

До картки рівня вносять номенклатуру показників якості та технічного рівня продукції.

Картку рівня складає та веде головний розробник продукції з етапу розробки технічного завдання на продукцію до зняття продукції з виробництва. Розробник при складанні та веденні картки рівня використовує результати НДДКР, патентних досліджень, дані про технічний рівень і якість кращих

вітчизняних та зарубіжних аналогів продукції, вимог міжнародних і національних стандартів на продукцію, результати випробувань продукції.

Підтвердження якості продукції військового призначення іноземного виробництва, що застосовується у процесі розробки ОВТ, може здійснюватися відповідно до законодавства України, на підставі документів іноземної держави з контролю її якості.

Суб'єкт виробництва ОВТ або визначений Кабінетом Міністрів України орган, підприємство, установа чи організація, що уклали зовнішньоекономічний договір (контракт) на створення ОВТ для потреб іноземної держави, надсилають копію ТТЗ (ТЗ) з виконання НДДКР щодо розробки виробів військового призначення на експертизу та погодження до Міністерства оборони України.

У разі, якщо під час експертизи буде виявлено запатентовані об'єкти, майнові права інтелектуальної власності на котрі планується передати для використання за межами України, особа, якій належать ці права та яка надає ліцензію на їх використання, зобов'язана вжити заходів для належного захисту зазначених прав у державі, де їх буде використано, відповідно до міжнародних вимог.

У договорі (контракті) зі спецекекспортером або у зовнішньоекономічному договорі (контракті), укладеному з іноземним замовником — суб'єктом виробництва, мають в обов'язковому порядку визначатися обов'язки щодо забезпечення охорони прав на ОПІВ, які використовуються чи створюються суб'єктом виробництва під час виконання договору (контракту).

Висновки

Ефективне використання результатів інтелектуальної діяльності та ОПІВ у процесі розробки (модернізації) ОВТ відіграє визначальну роль у підвищенні рівня якості зразків ОВТ та, відповідно, національної безпеки й оборони держави.

Організація функціонування системи управління інтелектуальною власністю в Україні характеризується відсутністю належної координації діяльності органів державного управління, недостатньою ефективністю діяльності структур, які мають забезпечувати захист інтересів держави щодо інтелектуальної власності, особливо у військово-технічній сфері.

Дуже важливою для розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності й інноваційної діяльності у військово-технічній сфері є необхідність визначення установи, відповідальної за набуття майнових прав на ОПІВ, що стосуються національної безпеки й оборони, а також створення відповідної інфраструктури в міністерствах і органах виконавчої влади, що дозволить забезпечити права держави на ОПІВ та їх ефективне використання, зокрема і при міжнародній військово-технічній співпраці.

Створення в Міністерстві оборони України структурного підрозділу з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності дасть змогу формувати державну політику щодо інтелектуальної власності у військово-технічній сфері, налагодити належну координацію всіх суб'єктів державного оборонного замовлення щодо розробки нових зразків ОВТ.

Першим кроком до вирішення означених проблем може стати розробка та ухвалення Закону України «Про створення та виробництво озброєння, військової та спеціальної техніки», зокрема його розділу щодо охорони інтелектуальної власності. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Якість // Словник української мови. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.inmo.org.ua/sum.html>. Yakist [in]: Slovnyk ukrainskoi movy. Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni, <http://www.inmo.org.ua/sum.html>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/2003-вр. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435.
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. № 143 (зі змінами) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/143-16>. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne rehuliuivannia diialnosti u sferi transferu tekhnologii. vid 14.09.2006 r. № 143 (zi zminamy), zakon2.rada.gov.ua/laws/show/143-16.
4. Закон України «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 р. № 464 (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne oboronne zamovlennia» vid 03.03.1999 r. № 464 (zi zminamy), <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
5. Указ Президента України «Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України» від 06.04.2011 р. № 406 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Polozhennia pro Ministerstvo oborony Ukrainy ta Polozhennia pro Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy» vid 06.04.2011 r. № 406 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.
6. ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження Основні положення та порядок проведення». — К. : Держстандарт, 1997. DSTU 3575-97 «Patentni doslidzhennia Osnovni polozhennia ta poriadok provedennia», K. : Derzhstandart, 1997.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про генерального конструктора із створення техніки для потреб оборони та безпеки держави» від 23.04.2001 р. № 392 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro heneralnoho konstruktora iz stvorennia tekhniky dlia potreb oborony ta bezpeky derzhavy» vid 23.04.2001 r. № 392, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

Надійшла до редакції 09.03.2016 р.

Зайковський А., Оністрат А. Охрана интеллектуальной собственности как фактор обеспечения качества при разработке вооружения и военной техники. В статье исследуются проблемные вопросы охраны интеллектуальной собственности при разработке образцов вооружения и военной техники как фактор обеспечения их качества и конкурентоспособности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, военная сфера

Zaykovskiy O., Onistrat O. Protection of intellectual property as a factor of quality assurance in the development of weapons and military equipment. Nowadays the question of modernization of existing and the development and implementation of modern weapons and military equipment based on the latest scientific and technological achievements; ensuring the protection of intellectual property created by the state budget, implementation of promising scientific developments into production; technology transfer; encouraging further development of scientific potential is urgent for Ukraine's defence capability. Therefore one of important issues that requires constant at-

tention and support from the state, is the further development of intellectual property protection in military and technical sphere.

Every newest development by definition includes intellectual property rights based on which these developments are created. Therefore, if the state develops arms and military equipment, it must ensure and protect its rights on the objects of intellectual property created while developing new designs of weapons and military equipment. It is the military and technical sphere where the objects of intellectual property are created; they belong to the sphere of national security and defence, and the state is obliged to ensure their protection and ownership of these objects. This will allow increasing the competitiveness of the domestic defence industry and will make impossible any claim under the mass production of weapons and equipment for their own needs and for export.

Despite the visible progress made in recent years to ensure the legislative protection of intellectual property, its imperfection is still one of the factors that hinder the creation of an effective system of intellectual property in Ukraine, especially in the military and technical sphere.

The problems of intellectual property protection are systematic and they are in several interconnected areas: political, legal (legislative), economic and administrative.

Practice in application of law has identified a number of issues related to ensuring effective protection of rights for objects of intellectual property both generally in the country, and especially in the military and technical sphere.

The increasing role of patent and legal protection of new technologies and technical solutions causes the need to improve the system of legal protection of intellectual activity results, especially those related to national security and defence.

Legal protection creates a basis for protecting the interests of authors, customers and manufacturers of armament and military equipment for the results of intellectual activity in the process of their treatment, which is governed by civil law.

One of the most important is the question related to the distribution, acquisition and implementation of rights for objects of intellectual property that are created by the state budget, and their entry into economic circulation.

The existing legislation of Ukraine on Intellectual Property provides that the conditions of the distribution of rights for intellectual property should be set out in the agreement (contract) for performance of works.

However, the particular owner of the rights for objects of intellectual property is not clearly defined.

According to the legislation obtained scientific-technical products can be transmitted to economic entities (users of the product) for practical application in compliance with the rights and economic interests of the state, order performers and owners of property and moral rights for the objects of technology and intellectual property objects created in the course of order. Procedure and conditions of the transfer and use of rights to scientific and technical products are determined by agreements between the customer, the performer and user of this product.

Intellectual property protection in military and technical area is performed generally as in the state as a whole, according to the same laws and the same procedure, but has its own peculiarities.

One of the main reasons for the lack of efficiency of state influence on the scope of intellectual property is the absence of a clear interaction between state authorities at all stages of development and implementation of state policy in the field of intellectual property.

Especially significant influence thus have government customers for weapons and military equipment.

The Ministry of Defence of Ukraine is one of the largest scientific-technical customer of military, dual-purpose and special production in Ukraine in the process of development of which the objects of intellectual property are created. Ensuring legal protection and effective use of such objects is an essential element at all life cycle stages of objects of intellectual property rights in the Ministry of Defence of Ukraine.

Key-words: intellectual property, military sphere

ШАХОВІ ПАРТІЇ ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Володимир Хоменко,

кандидат технічних наук, доцент;

Софія Москаленко,

студентка;

Роман Кірін,

кандидат юридичних наук, доцент;

Альона Хоменко,

аспірант Національного гірничого університету

У статті аналізується міжнародне й українське законодавство в аспекті можливості визнання шахових партій об'єктами авторського права. Досліджується відповідність партій критеріям охороноздатності, що висуваються до об'єктів авторського права. Особлива увага приділена оригінальності як складовій частини творчості.

Ключові слова: авторське право, об'єкти авторського права, критерії охороноздатності, оригінальність, шахи, шахові партії

Шахам уже виповнилося майже півтора тисячоліття, а стародавня гра досі надзвичайно популярна та приховує в собі безліч таємниць. Шахи розвивають логічне мислення й уяву, виховують наполегливість у досягненні мети, потребують ґрунтовних знань і уміння використати ці знання для аналізу незнайомих позицій. Шахи є специфічним соціокультурним феноменом: водночас спортом, наукою та мистецтвом.

З другої половини ХІХ століття регулярно проводяться офіційні міжнародні та національні змагання провідних шахістів. Почали з'являтися шахові професіонали, тобто люди, для яких гра в шахи стала основною професією. Організатори змагань від початку їх проведення розуміли, що партії мають свою цінність для любителів шахів і намагалися на цьому заробити. Але коли шахісти також стали вимагати частку доходу за реалізацію своїх партій, то отримували відмову під найрізноманітнішими, інколи безглуздими приводами [1]. Найславетніші шахісти, бажаючи отримати адекватну винагороду за свою працю вимагали визнати шахи об'єктом автор-

ського права, боролись за це та помирали в злиднях.

Відтоді минуло більше ніж півтора століття, а шахові партії досі не отримали визнання як твори. З одного боку, ні в кого не виникає сумнівів щодо наявності творчості під час гри в шахи й об'єктивної форми вираження. З другого, є багато заперечень, які заважають захисту шахових партій авторським правом.

Протягом останніх років ця проблема викликає цікавість як професійних шахістів і організаторів змагань, так і науковців, юристів та журналістів. Зокрема різним аспектам захисту шахових партій і шахових композицій присвячені роботи Є. Клімовича, Є. Свешнікова, С. Данаїлова, Е. Вінтера, Д. Вербицького, М. Наумова, І. Тулубевої, І. Невзорова, Т. Хакімова, Ю. Брумштейна, А. Попова та ін.

Метою статті є визначення відповідності шахових партій критеріям охороноздатності об'єктів авторського права.

Проведемо аналіз законодавства з метою виявити, чи можна вважати шахову партію об'єктом авторського права.

Статтею 5 Закону України «Про авторське право та суміжні права» встановлюється пріоритет міжнародного законодавства в галузі авторського та суміжного права над внутрішнім.

Отож розгляд питання почнемо з Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Бернської конвенції). Зокрема в п. (1) ст. 2 зазначається таке:

«Термін «літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектурі або наукам».

Як бачимо Бернській конвенції безпосередньо шахові партії не згадуються, проте запис шахової партії можна розглядати як «інші письмові твори».

Пункти (2) і (8) згаданої статті містять обмеження, що заважають визнанню об'єкта літературним або художнім твором:

«(2) Проте за законодавством країн Союзу зберігається право приписати, що літературні і художні твори або будь-які певні їх види не підлягають охороні, якщо вони не закріплені в тій або іншій матеріальній формі...

(8) Охорона, надавана цією Конвенцією, не поширюється на повідомлення про новини дня або на повідомлення про різні події, що мають характер простої прес-інформації».

Шахові партії мають матеріальну форму закріплення, тому на них не розповсюджується дія п. 2. Також вони не являються повідомленнями, що мають характер простої прес-інформації, тому не підпадають під дію п. 8.

У Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право і суміжні права» згадувань про шахові партії також немає, проте обидва законодавчі акти допускають наявність інших творів, які прямо в них не зазначені.

Стаття 434 ЦК України визначає твори, що не охороняються авторським правом:

- «1. Не є об'єктами авторського права:
- 1) акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
 - 2) державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
 - 3) повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
 - 4) інші твори, встановлені законом».

Жодний з цих пунктів не стосується шахових партій. Проте пп. 4 ст. 434 ЦК України містить посилання на Закон. Стаття 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» наводить вичерпний перелік об'єктів, що не охороняються авторським правом. Шахові партії у ньому не згадуються. Тож, норми цієї статті на них не поширюються.

Тож, опонентам визнання шахових партій об'єктом авторського права лишається посилатися лише на п. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», де зазначається:

«3. Передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі».

Власне на цей пункт і посилається єдиний нормативний документ україн-

ського законодавства, яким шахові партії не визнаються об'єктом авторського права. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12 передбачає:

«Об'єкти авторського права, що підлягають правовій охороні, визначені (невичерпно) статтею 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У вирішенні питань про те, чи є конкретний результат об'єктом авторського права, суду необхідно брати до уваги таке:

- за змістом статей 421, 433, 435 ЦК України, статей 7 і 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в їх взаємозв'язку таким є лише той результат, який створено творчою працею;
- доки не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею;
- правовій охороні як об'єкт авторського права підлягає твір, виражений в об'єктивній формі, а не його зміст. Не охороняються авторським правом, зокрема, ідеї, методи, концепції, принципи, способи, відкриття (наприклад, шахові партії, методи навчання тощо); водночас підлягають охороні літературні й інші твори, в яких викладено (описано, проілюстровано) відповідні ідеї, методи тощо....

З вищенаведеного не випливає, до чого саме, на думку авторів постанови належать шахові партії. До ідей, методів, концепцій, принципів або способів. Очевидно лише, що не до відкриттів. Проте і правомірність належності шахових партій до «іншого» також викликає великий сумнів.

Нагадаємо, що аналогічна позиція була ще раніше відображена в Постанові Пленуму Верховного суду Російської Федерації від 19.06.2006 р. № 15.

Ось якої думки дотримується В. Калятін у своєму коментарі до неї:

«Спир з приводу охорони шахових партій триває вже давно. Те, що коментар до шахової партії може бути

об'єктом авторського права, — безспірно. Зрозуміло, що запис шахової партії в тій чи тій шаховій нотації не є об'єктом авторського права — адже власне текст шахової партії лише фіксує події, що відбулися, при чому правила використання шахової нотації не дозволяють якось проявити в цьому свою творчість. Лишається питання, чи можна охороняти авторським правом шахову партію як сукупність ходів. Пленум Верховного суду, мабуть, розглядає таку сукупність ходів як «зміст», а не як «форму». Однак цей висновок вбачається досить спірним, а питання — таким, що потребує додаткового вивчення» [2].

На думку авторів статті тут дуже важливо дати точні визначення. Шахіст під час однієї партії «прокручує» в голові величезну кількість різноманітних варіантів перебігу партії. Саме вони і утворюють той «зміст» партії, який не може охоронятися авторським правом. Шахова партія як твір — це послідовна сукупність ходів. Запис партії в тій або тій шаховій нотації — це об'єктивна форма вираження твору, придатна для правової охорони авторським правом.

Розглянемо критерії охороноздатності, що висуваються до творів як до об'єктів авторського права.

Ні в міжнародному, ні в українському законодавстві, яке регулює авторсько-правові відносини, немає визначення, що таке «твір». Це цілком виправдано, бо зумовлюється їх надзвичайною різноманітністю. Проте спеціалісти сформулювали умови надання правової охорони об'єктам авторського права:

- творчий характер діяльності при створенні об'єкта;
- оригінальність, тобто відмінність від уже наявних об'єктів;
- придатність для втілення в матеріальному носії чи об'єкті.

Зауважимо, що перші дві умови багато спеціалістів розглядають як одну. Тобто вважають, що оригінальність є обов'язковою ознакою творчості.

Точного визначення оригінальності немає ні в міжнародному, ні у вітчизняному законодавстві. Неточне базується на оцінках юристів і експертів, які періодично вирішують проблему оригінальності під час різних суперечок з приводу авторського права. Комітет з прав інтелектуальної власності ФІДЕ таким чином обґрунтовує наявність оригінальності у шахових партій:

«Під оригінальністю розуміють персональний авторський відбиток, відбиток інтелектуального вкладу з деяким ступенем творчості, вклад новизни, яка виходить за межі звичайної логіки.

Шахісти мають стиль, характерний дебютний репертуар, талант використовувати певні можливості. Їхня продукція не є результатом математичного мислення чи розрахунків або технічних здібностей, які можуть бути повторені декілька разів, тобто належать до ноу-хау. Кожний шахіст має власний унікальний стиль, і кожна партія унікальна.

Той факт, що партія є результатом почергового вибору, зробленого двома персонами, не заважає кваліфікувати її як розумову роботу. Насправді шахова партія — це розумова робота, здійснювана в результаті оригінального самовираження гравців, кожний з яких накладає свій відбиток на партію. Це спільна робота. Самі ці характерні ознаки, як і багато рис оригінальності, дають привід для правового захисту» [3].

Зауважимо, що не з усіма з цих положень можна погодитися. Так некоректним є вживання терміна «ноу-хау», позаяк в інтелектуальній власності він має інше, чітко виражене смислове значення. І зовсім неоднозначним є твердження, що кожна партія унікальна. Якби це було насправді так, то, мабуть, шахові партії вже давно отримали б захист авторським правом. На жаль, випадки повного збігу шахових партій, зіграних різними гравцями, трапляються доволі часто.

Багато уваги приділяє питанням оригінальності відомий російський уче-

ний Е. Гаврилов. Ось його думка з цього приводу: «... авторське право не охороняє ті творчі результати, які можуть з'являтися у різних осіб в результаті паралельної творчості, за відсутності копіювання, запозичення.

З огляду на це доводиться визнати, що авторське право охороняє тільки неповторні, унікальні результати. Такі результати іменуються оригінальними.

Інакше кажучи, просто нові творчі результати, навіть якісно нові, але не оригінальні, авторське право не охороняє та не захищає» [4].

Зауважимо, що ця думка суперечить Постанові Пленуму Верховного Суду Російської Федерації та Вищого Арбітражного суду Російської Федерації «Про деякі питання, що виникли у зв'язку з введенням частини четвертої Цивільного кодексу Російської Федерації» від 26.03.2009 р. № 5/29. У документі, зокрема сказано: «28. ...Необхідно також мати на увазі, що сама по собі відсутність новизни, унікальності і (чи) оригінальності результату інтелектуальної діяльності не може свідчити про те, що такий результат створений не творчою працею, а, отже, не є об'єктом авторського права».

Проаналізуємо позицію Е. Гаврилова щодо шахових партій, оскільки він висунув вагомі аргументи проти їх визнання об'єктами авторського права.

«Взагалі відокремити оригінальні творчі результати, що користуються охороною авторським правом, від неоригінальних, таких що не користуються правовою охороною, буває не завжди просто. Звісно, власне факт виникнення двох однакових результатів, не скопійованих один з другого, — явне та безспірне свідчення відсутності оригінальності та неможливості встановлення правової охорони на обидва ці результати. В інших випадках можливо точно передбачити можливість виникнення такої паралельної творчості.

Тож не можна не звернути уваги на дискусію з приводу того, чи охороняються авторським правом шахові партії.

Ті учасники дискусій, котрі вважають, що шахові партії мають охоронятися авторським правом, глибоко помиляються. Шахові партії неоригінальні. Їх охорона неможлива та безглузда. Наприклад, якщо я зіграв устарому індійському захисті на 48-ому ході за білих а3–а5 — шах, і буду стверджувати, що це я придумав, то ніхто не зможе довести, що цей хід придумав не Морфі, який уперше використав його в 1894 р. Адже навіть якщо цей хід вперше був застосований у 1894 р., то це не означає, що в 2004 р. його не міг самостійно відкрити інший шахіст. І якщо визнати автором ходу Морфі, то це має означати, що інші не можуть його застосовувати без згоди автора» [4].

Прискіпливо розглянемо останній абзац, з метою виявити всі спірні моменти та явні помилки, що закралися, як погляду шахів, так з позиції авторського права. Шахові помилки:

1) згідно з правилами шахів хід а3–а5 неможливий. Якщо це хід пішака, то можливі лише ходи а3–а4 або а4–а5. А якщо це хід тури або ферзя, то запис повинен виглядати відповідно Та3–а5 або Фа3–а5;

2) великий американський шахіст П. Морфі останню шахову партію зіграв у 1869 р., від середини 1860-х рр. страждав на тяжку душевну хворобу, а помер у 1884 р. Отож, він фізично не міг у 1894 р. грати в шахи;

3) правильна назва дебюту «староіндійський захист», а не «старий індійський». Перша партія, в якій він був застосований, опублікована в 1875 р. Отже, П. Морфі не міг грати цей дебют;

4) теорія дебютів не простягається до таких пізніх ходів. Тобто не доводиться говорити, про «відкриття» того чи того ходу на 48 ході в партії.

Звісно, всі ці помилки не стосуються висновків щодо правових питань. Але вони нам ясно вказують, що автор не має глибоких або навіть середніх шахових знань.

Наступна помилка знову несуттєва, але несподівана для такого знаного спе-

ціаліста. Він вказує, що, якщо визнати автором ходу Морфі, то інші не зможуть його застосовувати без згоди автора. Але строк дії авторського права в більшості країн (зокрема і в Україні) становить 70 років після смерті автора. А враховуючи, що П. Морфі помер у 1894 р., то майнові права в 2004 р. вже давно були б вичерпані.

Усі вищевказані помилки неважко виправити. Тож перейдемо до більш принципкових питань.

Думку про те, що, якщо визнати автором певного ходу одного шахіста, то це заважатиме застосуванню цього ходу іншими гравцями, на жаль, висловлюють дуже часто. Але її хибність стає очевидною після аналізу хоч російського, хоч українського законодавства. Адже авторським правом охороняється лише та частина твору, що має самостійне значення. Ця норма закріплена в п. 7 ст. 1259 Цивільного кодексу Російської Федерації. В українському законодавстві вона міститься в ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Звісно, кожен окремий хід у шаховій партії самостійного значення не має. Тож його «відкривач» не матиме жодних прав забороняти чи дозволяти іншим шахістам використовувати цей хід. Можна провести аналогії з іншими видами творчості. Так, людина, котра придумала нове слово, не може заборонити використовувати його іншим. Хореограф не може забороняти іншим використовувати знайдений ним елемент хореографічного твору. Складніше питання, як вчинити, якщо вся партія буде однаковою з уже відомою. До нього ми повернемося дещо пізніше.

І насамкінець найважливіший і найбільш обґрунтований аргумент — твердження, що шахові партії неоригінальні через те, що гра в шахи дозволяє точно передбачити можливість виникнення паралельної творчості. Звісно, ця позиція відомого і авторитетного вченого заслуговує на пильну увагу, але і проти неї можна знайти вагомий аргумент в законодавстві. Ми вже згадували

Постанову Пленуму Верховного Суду Російської Федерації і Вищого Арбітражного Суду Російської Федерації «Про деякі питання, що виникли у зв'язку з введенням частини четвертої Цивільного кодексу Російської Федерації» від 26.03.2009 р. № 5/29, у якій говориться, що власне відсутність оригінальності результату інтелектуальної діяльності не може свідчити про те, що такий результат створений не творчою працею, а, отже, не є об'єктом авторського права. Та постанова є підзаконним актом і не може бути остаточним аргументом в науковій дискусії. Тож звернемося до більш вагомих з юридичного погляду документів. Так п. 1 ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів відносить до охоронюваних літературних і художніх творів зокрема «ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектурі або наукам». Згідно з п. 1 ст. 1259 Цивільного кодексу Російської Федерації, до об'єктів авторських прав, зокрема, належать «географічні, геологічні та інші карти, плани, ескізи та пластичні твори, які стосуються географії, топографії та іншим наукам». Ще більший перелік міститься в п. 12 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а саме «ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності». Як бачимо, ці законодавчі документи відносять до об'єктів авторського права географічні, геологічні й інші карти та плани. Проте очевидно, що ці творчі результати можуть з'являтися у різних осіб в результаті паралельної творчості. Мало того, деякі з них не тільки можуть, але й повинні бути однаковими у різних авторів. Українське законодавство пішло ще далі і віднесло навіть «креслення, що стосуються... техніки», до об'єктів авторського права. Звісно, в цьому випадку оригінальності в процесі творчості ще менше, ніж при створенні карт.

Звернемося ще до одного визначення оригінальності, яке міститься в одному із судових документів.

«Оригінальність розуміють як унікальність, неповторність у випадках паралельної творчості: два автори, що працюють незалежно один від одного, не можуть створювати однакові оригінальні результати, а якщо в результаті їхньої творчості все ж отримані однакові твори, то вони не можуть бути охарактеризовані як оригінальні й тому авторським правом не охороняються» [5].

Ця позиція щодо паралельної творчості значною мірою збігається з позицією Е. Гаврилова, наведеною вище. Зауважимо, що, на нашу думку, можливість паралельної творчості в шахових партіях жодним чином не може впливати на визнання їх об'єктом авторського права загалом. У цьому контексті мова може йти лише про конкретні партії, які виявились неоригінальними в результаті паралельної творчості. Звісно якщо, неоригінальність такої партії доведена, то вона не може захищатися нормами авторського права.

Некоректність відмови в захисті шаховим партіям загалом на підставі звинувачення їх у можливості паралельної творчості можна підкреслити тим, що й практично будь-яку іншу творчу діяльність можна звинуватити в тому самому.

Так, скажімо, теорема про нескінченних мавп звучить таким чином «Якщо ви посадите нескінченну кількість мав за друкарські машинки, то одна з них обов'язково надрукує якийсь з творів У. Шекспіра». Схожі думки висловлювали Цицерон і Д. Дідро.

Знаменитий «Чорний квадрат» К. Малевича (створений у 1915 р.) також мав попередника — картину А. Алле «Битва негрів у печері глибокою ніччю» (створену в 1882 р.).

Отож паралельна творчість можлива і в літературі, і в живописі, і в інших видах творчості. Відмова в захисті авторським правом на підставі можливо-

сті паралельної творчості має поширюватися лише на конкретні випадки, а не на весь напрям творчості взагалі.

Усе вищезазначене дає змогу стверджувати, що велика ймовірність досягнення однакового творчого результату при створенні шахових партій, не може слугувати причиною відмови визнати їх об'єктом авторського права.

Розглянемо ще одне важливе питання. Річ у тім, що часто нові партії повністю копіюють вже відомі. Проаналізуємо відносини в такому випадку між первісними авторами, новими й особами, що бажають ці партії використовувати.

Якщо пізніше зіграна партія не відрізняється від уже відомих, тобто не є оригінальною, то вона не може бути визнана об'єктом авторського права. Але зважаючи на те, що вона таки була зіграна в певному змаганні, то подання інформації про неї можна розглядати як звичайну прес-інформацію. У такому разі правами на неї не буде володіти жоден з вищезазначених суб'єктів. Тобто ані первісні гравці, ані нові. На думку авторів статті, в цьому випадку не будуть порушені права первісних авторів, адже цінність шахової партії нерозривно пов'язана з її авторами — шахістами, що її зіграли.

Висновки

1. Намагання визнати шахові партії об'єктом авторського права почались одразу ж з проведенням перших офіційних змагань і не припиняються досі.
2. Міжнародне та українське законодавство з авторського права не містять положень, які б заперечували

проти визнання шахових партій об'єктом авторського права.

3. Основним аргументом проти визнання шахових партій об'єктом авторського права є віднесення їх до «ідей, теорій, принципів, методів, процедур, процесів, систем, способів, концепцій, відкриттів», тобто зміст твору. Це неправомірно, позаяк зміст шахової партії криється в різноманітних варіантах, які шахіст розглядає під час партії. Шахова партія як твір — це послідовна сукупність ходів. Запис партії у тій чи тій шаховій нотації — це об'єктивна форма вираження твору, придатна для правової охорони авторським правом.
4. Відмова шаховим партіям у захисті авторським правом на підставі можливості паралельної творчості видається непереконливою з двох причин. По-перше це суперечить міжнародному й українському законодавству, котре відносить до об'єктів авторського права інші об'єкти, в яких також висока ймовірність паралельної творчості. По-друге некоректною є відмова всьому напрямку творчості, а не конкретним випадкам. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Кірін Р. С. *Історичні шляхи розвитку захисту шахових партій авторським правом* / Р. С. Кірін, В. Л. Хоменко, А. О. Хоменко // *Інтелектуальна власність в Україні*. — К., 2015. — № 12. — С. 20–25.
- Kirin R., Khomenko V., Khomenko A. Istorychni shliakhy rozvytku zakhystu shakhovykh partii avtorskym pravom [in]: Intelektualna vlasnist v Ukraini, K., 2015, № 12, S. 20–25.*

2. *Калятин В. О. Постановление Пленума Верховного Суда об авторском праве: Новые ответы на старые вопросы / В. О. Калятин // Цивилист. — 2006. — № 3. — С. 21–42.*
Kaliatin V., Postanovlenie Plenuma Verkhovnogo Suda ob avtorskom prave: Novye otvety na starye voprosy [in]: Tsyvilist, 2006, № 3, S. 21–42.
3. *Таббани Н. Каков следующий ход после обдумывания? / Н. Таббани // 64-Шахматное обозрение. — 1998. — № 11. — С. 28–30.*
Tabbane N. Kakov sleduiushchiy khod posle obdumyvaniya? [in]: 64-Shakhmatnoe obozreniye, 1998, № 11, S. 28–30.
4. *Гаврилов Э. П. Оригинальность как критерий охраны объектов авторским правом / Э. П. Гаврилов // Патенты и лицензии. — 2004. — № 6. — С. 45–51.*
Gavrilov E., Originalnost kak kriteriy okhrany obyektov avtorskim pravom [in]: Patenty i lytsenzii, 2004, № 6, S. 45–51.
5. *Дашян М. С. Авторское право: абсурд и гениальность : монография / М. С. Дашян. — М. : Wolters Kluwer Russia, 2011. — 632 с.*
Dashian M. S. Avtorskoe pravo: absurd y genialnost: monohrafiya, M. : Wolters Kluwer Russia, 2011, 632 s.

Надійшла до редакції 21.04.2016 р.

Хоменко В., Москаленко С., Кірін Р., Хоменко А. Шахматные партии как объект авторского права. В статье анализируется международное и украинское законодательство на предмет возможности признания шахматных партий объектами авторского права.

Исследуется их соответствие критериям охраноспособности, которые предъявляются к объектам авторского права. Особое внимание уделено оригинальности как составляющей части творчества.

Ключевые слова: авторское право, объекты авторского права, критерии охраноспособности, оригинальность, шахматы, шахматные партии

Khomenko V., Moskalenko S., Kirin R., Khomenko A. Chess games as an object of copyright. Chess was already almost one and half a millennium but ancient game still enjoys extraordinary popularity and conceals many secrets.

From the second half of the nineteenth century began to be held regularly official national and international competitions leading players. Began to appear chess professionals for which the chess was the main profession. From the beginning of the chess tournaments organizers understood that the chess games have their value for chess fans and they tried to earn some money. But when chess players also began to demand a share of revenue from the realization of own chess games, they are often received refusal.

Since then have passed more than one and half a century, but chess games have not gained recognition as works up to now.

Berne Convention, the Civil Code and the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» don't include the chess games in the objects of copyright. However, these laws allow for the presence of other works, which are not directly specified in them. Article 10 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» gives a comprehensive list of facilities that are not protected by copyright. Chess games are not mentioned in it.

Thus, opponents of recognition chess games object of copyright can only refer to paragraph 3 of Article 8 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights». It says:

«3. The legal protection stipulated in this Law shall be extended only to the form of expression of a work, and shall not apply to any ideas, theories, principles, methods, procedures, processes, systems, manners, concepts, or discoveries, even if they are expressed, described, explained or illustrated in a work».

From our point of view it is very important to give the precise definitions. During the chess game player «scrolls» in the head a many different variants of the game. It forms the «content» of the game, which cannot be protected by copyright. Chess game as a work is a consistent set of moves. A record game in some chess notation is an objective form of expression of the work, suitable to obtain copyright protection.

The criteria for legal protection of the objects of copyright include:

- 1) the creative character of work;
- 2) the originality of work;
- 3) the objective form of expression of work.

Let us turn to the definition of originality, situated in one of the court documents, which shares a number of reputable professionals.

«Originality is understood as uniqueness, non-duplication in the case of parallel work: when two authors are working independently they cannot create identical original results. If as the result of their work anyway received the same works, they cannot be recognized as original and therefore not protected by copyright».

In our opinion, the possibility of parallel creativity in chess games do not affect the recognition them as the object of copyright in general. In this context, we can talk only about the specific individual chess games that proved to be unoriginal as a result of parallel work. Of course, if the lack of originality in such chess game is proved, it cannot be protected by the copyright.

Thus, the denial of copyright protection based on the possibility of parallel creativity should be limited to certain specific cases, but not at all creative direction in general.

All of the above gives us reason to believe that the relatively high probability of achieving the same result with the creation of creative chess games cannot be a reason for the refusal to admit them subject to copyright.

Keywords: copyright, criteria for legal protection, originality, chess, chess games

ДИРЕКТИВА ПРО АУДІОВІЗУАЛЬНІ МЕДІА- ПОСЛУГИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Ольга Мацкевич,
*науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України*

Здійснено аналіз Директиви 2010/13/ЄС та зроблений загальний огляд її положень. Особливу увагу приділено аналізу положень зазначеної Директиви з позиції доктрини авторського права. Розглянуто можливість імплементації положень директиви у національне законодавство.

Ключові слова: Директива 2010/13/ЄС, авторське право, мовлення, аудіовізуальні медіа послуги

Технологічний прогрес не стоїть на місці та вносить зміни до багатьох сфер життя. Саме необхідністю вдосконалення законодавства з огляду на технологічний розвиток і викликане прийняття Директиви 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10.03.2010 р. про координацію певних положень, встановлених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги) (далі — Директива 2010/13/ЄС) [1].

Аналіз положень Директиви 2010/13/ЄС здійснювався такими дослідниками як А. Ріхтер, В. Ройтман, О. Шерстобоева, Т. Терехова, Ю. Нестеряк та ін. Водночас увага приділялася переважно питанням медіа-сфери, авторське право лишилось поза увагою. Водночас деякі положення, що стосуються авторського права, передбачені цією Директивою. Саме їх вивчення і є **метою** зазначеної статті.

Директива 2010/13/ЄС має на меті створення простору без внутрішніх кордонів для аудіовізуальних медіа-послуг, і водночас гарантування високого рівня

захисту загального інтересу (зокрема, захисту психіки неповнолітніх і повагу до людської гідності, а також сприяння реалізації правам осіб, які мають інвалідність), який не може бути повною мірою досягнутий на рівні окремої держави-члена.

Ключові напрями реформування, сформульовані в одній з доповідей Комісії (сфера застосування; збільшення культурного розмаїття і просування творів, створених у Європі, а також творів незалежних продюсерських компаній; збільшення плюралізму ЗМІ; регулювання рекламних комунікацій; захист неповнолітніх і людської гідності; право на відповідь; право на інформацію та короткі новинні повідомлення), одразу вказали на глобальний характер майбутніх змін Директиви 2010/13/ЄС, який потребував принципово іншої термінології [2].

Прийняття цієї Директиви було викликане також неодноразовим внесенням істотних змін до Директиви 89/552/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 03.10.1989 р. і прийняттям інших нормативних актів. З прийняттям Директиви 2010/13/ЄС Директиву 89/552/ЄЕС було скасовано. Фактично,

Директива 2010/13/ЄС є узагальнювальним, консолідаційним документом.

Водночас, поширена думка, що Директива 2010/13/ЄС певною мірою покликана «врятувати» традиційне телебачення, що поступово втрачає і прибутки від реклами (зокрема й через нові технології), й аудиторію, що віддає перевагу перегляду тим самих або схожих програм у зручний час, наприклад в Інтернеті [2].

Дослідник В. Ройтман вважає, що загалом фахівці виокремлюють два потенційних напрями для подальшого розвитку традиційного телебачення: це необхідність поширювати свій контент на різноманітні прилади та поступовий перехід до відео за запитом. Глобальний перехід від масової моделі до кросплатформеного егомовлення (*egocasting* — споживання контенту за запитом, що виражає не масовий, а індивідуальний вибір), за якого глядач може дивитися будь-яку телепередачу в будь-який час і в будь-якому місці, неминуче мав привести і до формування адекватного правового поля [2].

Оновлена версія Директиви отримала назву «Про аудіовізуальні медіа-послуги». Тож автори документа відмовилися від анахронічного терміна «телебачення» навіть у назві на користь більш широкого та більш комерційно орієнтованого поняття «аудіовізуальні медіа-послуги» [2].

Свого часу Директива 89/552/ЄЕС відіграла важливу роль у створенні внутрішнього телевізійного ринку Європи, заборонивши державам-учасницям ЄС обмежувати прийом або ретрансляцію телепередач інших держав-учасниць ЄС з причин, які стосуються змісту передач, якщо ці причини не включені в Директиву 89/552/ЄЕС [3], також заохочувала встановлювати квоти для європейських програм.

Зберігши зазначений підхід, Директива 2010/13/ЄС здійснює розподіл аудіовізуальних послуг на мовлення та послуги на замовлення. Такий розподіл уже було здійснено в Директиві 2007/65/ЄС, яка також втратила чинність.

Так, відповідно до п. г ч. 1 ст. 1 Директиви 2010/13/ЄС аудіовізуальні медіа-послуги на «замовлення» (тобто, нелінійні аудіовізуальні медіа-послуги) — це аудіовізуальні медіа-послуги, що надаються провайдером медіа-послуг для перегляду програм у момент, обраний користувачем і за його індивідуальним замовленням на основі каталогу програм, вибраних провайдером медіа-послуг; (е) «телевізійне мовлення» чи «телевізійна передача» (тобто, лінійні аудіовізуальні медіа-послуги) — це аудіовізуальні медіа-послуги, що надаються провайдером медіа-послуг для одночасного перегляду програм на основі програми передач.

Аудіовізуальні медіа-послуги на замовлення відрізняються від телевізійного мовлення тим вибором і контролем, які може мати користувач, а також тим впливом, який вони справляють на суспільство. Це обґрунтовує застосування менш суворого регулювання до аудіовізуальних медіа-послуг на замовлення, що має відповідати лише основним правилам, передбаченим у цій Директиві (ст. 58 преамбули Директиви 2010/13/ЄС). Відповідно, підходить до регулювання діяльності дещо різняться залежно від виду аудіовізуальної послуги.

Завданнями Директиви 2010/13/ЄС є:

- забезпечення правил з пристосування технологічних досягнень;
- створення рівних умов для нових аудіовізуальних засобів масової інформації;
- збереження культурного розмаїття;
- захист дітей і взагалі споживачів;
- збереження плюралізму засобів масової інформації;
- боротьби з расовою та релігійною ворожнечею;
- забезпечення незалежності національних регуляторів засобів масової інформації [4].

Положення Директиви 2010/13/ЄС враховують норми Європейської конвенції про транскордонне телебачення, метою якої є спрощення транскордонної

трансляції та ретрансляції телевізійних програмних послуг [5], зокрема щодо нездійснення виняткової ретрансляції важливих для суспільства подій, відведення більшої частини свого ефірного часу європейським роботам тощо.

До сфери дії Директиви не належать (ст. 22 преамбули Директиви 2010/13/ЄС) будь-які форми приватної кореспонденції, такі як електронні листи, надіслані обмеженій кількості одержувачів. Ідеться про послуги принципово метою яких є не постачання програм, якщо будь-яке аудіовізуальне інформаційне наповнення є переважно випадковим для послуги. Також не належать до сфери регулювання веб-сайти, що містять аудіовізуальні елементи лише як допоміжні засоби, такі як анімаційні графічні елементи, короткі рекламні ролики або інформацію, що стосується продукту або неаудіовізуальної послуги. Відповідно, азартні ігри, що передбачають грошові ставки, зокрема й лотереї, парі та інші форми ігор на гроші, а також онлайн-ігри та пошукові системи, але не передачі, присвячені іграм на гроші або азартним іграм, виключаються зі сфери застосування Директиви 2010/13/ЄС. Стаття 23 преамбули Директиви 2010/13/ЄС передбачає, що термін «аудіовізуальний» має стосуватися рухомих зображень зі звуком або без, а отже включати німе кіно, але не охоплювати передачу звукових сигналів або радіослужби. Також сфера застосування аналізованої Директиви не повинна охоплювати електронні версії газет і журналів (ст. 28 преамбули Директиви 2010/13/ЄС).

Варто зазначити, що хоча основним завданням Директиви 2010/13/ЄС не є регулювання щодо авторського права і суміжних прав, певні положення, як зазначалося вище, пов'язані із зазначеною сферою, у ній відображені.

Наприклад, відповідно до ст. 8 розділу III Директиви 2010/13/ЄС держави-члени забезпечують, щоби провайдери медіа-послуг, які перебувають під їхньою юрисдикцією, не здійснювали

трансляції кінематографічних творів після завершення строків, погоджених з правоволодільцями. Таке положення надає додаткові гарантії захисту авторського права.

Розділ V Директиви 2010/13/ЄС передбачає положення, що стосуються виключних прав і коротких новинних повідомлень. Частина 1 ст. 14 вводить обмеження щодо трансляції ексклюзивних подій: кожна держава-член вживає заходів відповідно до законодавства Союзу, з метою забезпечення того, щоб організації мовлення, які перебувають під їхньою юрисдикцією, не транслювали на ексклюзивній основі події, що вважаються державами-членами, такими, що мають важливе значення для суспільства в такий спосіб, щоб позбавити значну частину населення в тій державі-члені можливості стежити за такими подіями в прямій трансляції чи в повторі по безкоштовному телебаченню. Якщо вона здійснює такі дії, то зацікавлена держава-член, складає список подій, національних або не національних, які вона вважає такими, що становлять значний інтерес для суспільства. Вона має здійснювати це в ясний і прозорий спосіб та своєчасно. При цьому зацікавлена держава-член також буде визначати, чи повинні ці події бути доступними повністю, чи будуть частково висвітлені чи, у разі необхідності та якщо це відповідає об'єктивним причинам для громадського інтересу, повністю або частково заплановані для показу.

Частина 3 ст. 14 Директиви 2010/13/ЄС визначає, що Держави-члени забезпечують належними засобами в межах їхнього законодавства, аби організації мовлення, котрі перебувають під їхньою юрисдикцією, не використовували виключних права, що були придбані цими організаціями мовлення після 18.12.2007 р. в такий спосіб, щоб повністю або частково позбавити значну частину населення в іншій державі-члені, відповідно до чч. 1 та 2, можливості стежити за подіями у прямому

ефірі, або у разі необхідності та якщо доречно, з причин суспільного інтересу, частково або повністю у непрямому ефірі на безкоштовному телебаченні, як визначено певною державою-членом, згідно з ч. 1.

Цікавими з погляду імплементації в національне законодавство видаються норми ст. 15 Директиви 2010/13/ЄС. Так, згідно з ч. 1 та 2 ст. 15 Директиви 2010/13/ЄС держави-члени забезпечують для потреб коротких репортажів новин, щоб будь-яка організація мовлення, заснована в Союзі, на неупередженій, об'єктивній і недискримінаційній основі, мала доступ до подій, що становлять підвищений інтерес для громадськості, які транслюються виключно організацією мовлення, що перебувають під їхньою юрисдикцією. Якщо інша організація мовлення, заснована в тій же державі-члені, що й організація мовлення, якій потрібен доступ, і вона набула виключних прав на події, що становлять високий інтерес для громадськості, доступ буде отримуватися від цієї організації мовлення.

У ч. 3 ст. 15 Директиви 2010/13/ЄС передбачається, що держави-члени забезпечують, щоби такий доступ був гарантований шляхом надання дозволу організаціям мовлення вільно відбирати короткі уривки із сигналу організації мовлення, що здійснює мовлення, принаймні, з ідентифікацією джерела, якщо тільки це можливо з практичного боку.

Зазначена стаття може трактуватися як відступ європейським законодавцем від положень ст. 10*bis* (1) Бернської конвенції [6], якою передбачено, що джерело завжди повинно бути ясно вказано при відтворенні в пресі, передачі в ефір або повідомленні по проводах до загального відома опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних і релігійних питань або переданих в ефір творів такого ж характеру.

Одночасно, в Преамбулі Директиви 2010/13/ЄС вказується (п. 56), котрі ста-

новлять щодо доступу до подій, що мають великий інтерес для громадськості для цілей коротких випусків новин не повинно шкодити Директиві 2001/29/ЄС і відповідним міжнародним конвенціям у сфері авторського права та суміжних прав.

Окрім цього, короткі уривки можуть використовуватися лише для програм про загальні новини та в аудіовізуальних медіа-послугах на замовлення, якщо одна й та ж програма пропонується в непрямому ефірі тим самим провайдером медіа-послуг (ч. 5 ст. 15 Директиви 2010/13/ЄС). Без шкоди чч. 1–5, держави-члени забезпечують у межах свого законодавства та правил, визначення методів та умов щодо трансляції таких коротких епізодів, зокрема, будь-які умови компенсації, максимальну довжину коротких епізодів та часові обмеження щодо їхньої передачі. У разі надання компенсації, вона не має перевищувати додаткових витрат, які виникли безпосередньо в зв'язку з наданням доступу (ч. 6 ст. 15 Директиви 2010/13/ЄС).

Держави-члени мають сприяти доступу до подій, що становлять великий інтерес для громадськості, шляхом надання доступу до сигналу організації мовлення в значенні цієї Директиви 2010/13/ЄС. Проте держави-члени можуть обрати інші еквівалентні шляхи. Це, *inter alia*, надання доступу до місця проведення таких подій до того, як буде надано доступ до сигналу. Організації мовлення не повинні бути обмежені у праві укладання більш деталізованих контрактів (ст. 56 Преамбули Директиви 2010/13/ЄС).

Концепція програм загальних новин не повинні містити компіляції коротких уривків у програми, що слугують розважальним цілям (абз. 2 ст. 55 преамбули Директиви 2010/13/ЄС).

Україна має власне національне законодавство в цій сфері. Так, Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759-ХІІ регулює відносини, що виникають у сфері

телевізійного та радіомовлення на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ охороняє особисті немайнові права та майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури та мистецтва — авторське право, — і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення, — суміжні права.

Водночас, якщо порівнювати термінологічний апарат українського законодавства та Директиви 2010/13/ЄС, можна побачити певні відмінності.

Так, відповідно до п. b ст. 1 Директиви 2010/13/ЄС «програма» означає набір рухомих зображень, як зі звуком так і без нього, що є окремим пунктом програми або каталогу, створеного провайдером медіа-послуг, форма та зміст яких збігається з формою та змістом телевізійного мовлення. Прикладами таких програм можуть слугувати повнометражні фільми, спортивні події, комедійні серіали, документальні фільми, дитячі програми та драми.

Таке визначення більш співзвучне з визначенням аудіовізуального твору у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», який є твором, що містить серію кадрів чи сигналів з рухомими зображеннями (як із звуковим супроводом, так і без нього). Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими.

Аудіовізуальні твори є об'єктами авторського права. Своєю чергою, відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 35 п. в) передачі (програми) організацій мов-

лення є об'єктами суміжних прав. Саме тому запозичення визначення з Директиви 2010/13/ЄС поки вбачається неможливим.

Натомість використання слів «набір» і «каталогу» у п. (b) ст. 1 Директиви 2010/13/ЄС робить визначення програми більш схожим з визначенням, передбаченим ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», де програма (телерадіопрограма) визначається як поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву та транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення; передача (телерадіопередача), своєю чергою, — це змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми та розглядається як цілісний інформаційний продукт.

Окрім цього, як уже зазначалося вище, основним поняттям Директиви 2010/13/ЄС є «аудіовізуальна медіа-послуга», такий термін у національному законодавстві не використовується.

Відповідно до ст. 1 Директиви 2010/13/ЄС надавати аудіовізуальну послугу можуть:

- (d) «провайдер медіа-послуг» — фізична або юридична особа, яка несе редакційну відповідальність за вибір аудіовізуального наповнення аудіовізуальних медіа-послуг і визначає спосіб їхньої організації;
- (f) «організація мовлення», під якою розуміють провайдера медіа-послуг телевізійного мовлення.

Такий суб'єкт, як «провайдер медіа-послуг» також відсутній у національному законодавстві. Організацією ж мовлення згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» може бути:

- організація ефірного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мов-

лення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників);

- організація кабельного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддалі сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Використання терміна «організація мовлення» є більш доречним у законодавстві України з позицій дотримання міжнародних договорів. Так, у ч. 1. п. а ст. 170 Угоди про асоціацію [7] використовується поняття «ефірне мовлення», що означає передачу бездротовими засобами для приймання публікою звуків або зображень і звуків чи їх відтворення; така передача за допомогою супутника, а також передача закодованих сигналів, якщо засоби для декодування надаються для публічного використання організацією мовлення або з її дозволу.

Говорячи про Угоду про асоціацію, не можна обійти увагою положення ст. 397 цієї Угоди, що поступове наближення до права та нормативно-правової бази ЄС, а також міжнародних правових документів у сфері політики з питань аудіовізуальної галузі буде здійснюватися, зокрема, як визначено у Додатку XXXVII до цієї Угоди. Відповідно до вказаного додатку положення Директиви 2010/13/ЄС мають бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності цією Угодою [8]. На момент підготовки матеріалу, Директива 2010/13/ЄС не була остаточно імplementована українським законодавством.

Варто зазначити, що українське законодавство не містить положень щодо регулювання послуг «на замовлення». Особам, які надають такі послуги, на відміну від теле- та радіомовних організацій, не потрібно реєструватися чи отримувати ліцензію. Водночас досвід деяких зарубіжних країн (Словаччини, США та Німеччини) свідчить, що для показу контенту «на замовлення» попередня реєстрація не потрібна [9].

У літературі [9] пропонується обмежитися такими вимогами до провайдерів послуг на замовлення:

- повідомлення національного регулятора про початок діяльності;
- кодування «дорослого» контенту чи його трансляція з часовим обмеженням.

Вбачається, що обов'язковою також має бути вимога щодо дотримання авторських і суміжних прав такими провайдерами.

Необхідно також звернути увагу на деякі положення українського законодавства цілком відповідають положенням Директиви 2010/13/ЄС у частині, що стосується дотримання прав власників при розміщенні реклами. Відповідно до ч. 1 ст. 20 розділу 7 Директиви 2010/13/ЄС держави-члени забезпечують цілісність програм, якщо телевізійна реклама або телемагазин включаються під час програм, беручи до уваги звичайні перерви, тривалість і характер відповідних програм, а також щоби права правоволодільців не були порушені. Згідно зі ст. 13 ч. 3 Закону України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР реклама повинна розміщуватись у перервах між програмами, передачами. А також реклама може бути розміщена під час трансляції програми, передачі таким чином, щоби не завдати шкоди цілісності та змісту програми, передачі та правам їхніх власників.

Частина 2 ст. 20 Директиви 2010/13/ЄС встановлює, що трансляція фільмів, створених для телебачення (за винятком багатосерійних фільмів,

серіалів і документальних фільмів), кінематографічних творів та нових програми може перериватися рекламними роликами й/або телемагазином, відповідно до графіку один раз на 30 хвилин, за умови, що запланована тривалість програми перевищує 30 хвилин. Телевізійна реклама або телемагазин не дозволені під час трансляції релігійних служб.

Своєю чергою, ч 5. ст. 13 Закону України «Про рекламу» передбачає: трансляція концертно-видовищних програм, передач може перериватися рекламою за умови, що між рекламними вставками програма, передача триває не менше ніж 20 хвилин. Реклама під час трансляції спортивних програм, передач розміщується в перервах між їх частинами. Трансляція програм, передач для дітей (за умови їх тривалості до 30 хвилин) не може перериватися рекламою. Трансляція програм, передач для дітей (за умови їх тривалості понад 30 хвилин) та програм, передач новин може

перериватися рекламою не частіше одного разу кожні 30 хвилин. Трансляція кіно- і телефільмів може перериватися рекламою не частіше одного разу протягом кожних 30 хвилин мовлення. Трансляція інших фільмів, у тому числі окремих серій, серіалів, документальних фільмів тощо, може перериватися рекламою не частіше одного разу кожні 20 хвилин мовлення.

Висновки

Проведений аналіз дає підстави до висновку, що не всі із закріплених Директивою 2010/13/ЄС положень, які стосуються авторського права та суміжних прав, можуть бути імplementовані у законодавстві України. Водночас, деякі положення зазначеної директиви та норми законодавства України є цілком гармонізованими. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Директива 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради про координацію певних положень, встановлених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги) від 10.03.2010 р.; *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services of 10.03.2010;*
2. Шерстобоева Е. А. Правовое регулирование аудиовизуальных медиауслуг в странах Евросоюза / Е. А. Шерстобоева [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://mediascope.ru/node/1080>.
3. Sherstoboeva E. A. *Pravovoe regulirovanie audiovizualnykh mediauslug v stranah Evrosoyuza*, <http://mediascope.ru/node/1080>.
4. Рихтер А. Г. *Международные стандарты и зарубежная практика регулирования журналистики : учеб. пособие* / А. Г. Рихтер. — М., 2011. — С. 206–209.
5. Richter A. H. *Mezhdunarodnye standarty i zarubezhnaia praktia regulirovaniya zhurnalistiki : ucheb. posobyе*, М., 2011, S. 206–209.
6. The AVMSD: implementation and future perspectives [Electronic resource]. — Access mode : <https://epthinktank.eu/2014/03/25/the-avmsd-implementation-and-future-perspectives>.
7. Європейська конвенція про транскордонне телебачення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_444/conv. *The European Convention on Transfrontier Television.*

6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_051/conv/para079#079.
The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_a11.
Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part.
8. Додаток XXXVII до глави 15 «Політика з питань аудіовізуальної галузі» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : vobu.com.ua/app/webroot/img/custom/editor/euro/ugoda/asd41.pdf.
Dodatok XXXVII do hlavy 15 «Polityka z pytan audiovizualnoi haluzi» rozdlu V «Ekonomichne i haluzeve spivrobotnytstvo», vobu.com.ua/app/webroot/img/custom/editor/euro/ugoda/asd41.pdf.
9. Сагайдак Р. Подходы в регулировании ОТТ-услуги: мировой опыт и практика / Роман Сагайдак [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://telpu.com.ua/user/files/OTT-.pdf>.
Sahaidak R., Podkhody v regulirovanii OTT-uslugi: mirovoi opyt i praktika, <http://telpu.com.ua/user/files/OTT-.pdf>.

Надійшла до редакції 22.06.2016 р.

Мацкевич О. Директива об аудиовизуальных медиа-услугах и законодательство Украины об авторском праве. Осуществлен анализ Директивы 2010/13/ЕС и общий обзор ее положений. Особое внимание уделено анализу положений указанной Директивы с позиции доктрины авторского права. Рассмотрена возможность имплементации положений Директивы в национальное законодательство.

Ключевые слова: Директива 2010/13/ЕС, авторское право, вещание, аудиовизуальные медиа услуги

Matskevych O. Directive on audiovisual media services and legislation of Ukraine on copyright. The analysis of EU Directive for Audiovisual Media Services (Directive 2010/13/EU) and the overview of its provisions are made.

The author pays attention to the aim of the Directive 2010/13/EU adoption, terminology of the document, criteria for their classification into linear and non-linear («on demand services»). It should be noted that Ukrainian legislation does not contain provisions regarding the regulation of services «on demand».

The provisions concerning exclusive rights and short news reports in television broadcasting (Chapter V of the Directive 2010/13/EU) were under more detailed study of the author due to their connection with the sphere of copyright and related rights.

The comparative analysis of provisions Ukrainian and European legislation was made as well. As result a conclusion was made that terminology used in current Ukrainian laws differ from that used in the Directive 2010/13/EU.

Chapter VII of the Directive 2010/13/EU is devoted to television advertising and teleshopping. Some of the norms set out in the chapter coincide with correspondent norms of Ukrainian legislation namely with the provisions of the Law of Ukraine «On Advertising».

Key words: Directive 2010/13/EU, copyright, broadcasting, audiovisual media services

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА Й АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Тетяна Коваленко,
старший науковий співробітник Центру експертних досліджень НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Прагнучи оригінальності, як торговельну марку деякі виробники бажають використовувати слогани та зображення. У результаті, що така торговельна марка буде поєднувати в собі кілька систем захисту.

Завданням статті є розгляд прикладів торговельних марок та об'єктів авторського права, розглянуті засоби правильного їх використання, розглянуті переваги та недоліки реєстрації торговельних марок і творів.

Метою статті є висвітлення специфічності реєстрації торговельних марок і об'єктів авторського права.

Ключові слова: торговельна марка, авторське право

З 1992 р. в Україні є власний інститут з охорони прав інтелектуальної власності. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг, поданих за національною процедурою, завжди була найбільшою за всі роки функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності. Уже понад 200 000 свідоцтв на сьогодні вже видано. Наразі спостерігається істотне зростання вартості торговельних марок, стають все більш численними канали збуту товарів і послуг. Отож споживачеві все важче розібратися в розмаїтті запропонованих йому товарів і послуг та обрати серед них ті, що задовольняють його потреби та можливості. Теж саме стосується і виробників, тому висока конкуренція на ринку спонукає їх вигадувати ще більш привабливі торговельні марки, щоб орієнтувати споживачів саме на свою продукцію та виділити свої товари й послуги серед інших виробників однорідних товарів і послуг. Отже, саме торговельна марка є орієнтиром, своєрідного візитівкою на ринку товарів і послуг.

Торговельну марку можна порівняти з великим механізмом зв'язку між ком-

панією та споживачем. Основною метою торговельної марки, безумовно, є відрізнити товари та послуги одного виробника від аналогічних товарів і послуг іншого виробника, в цьому полягає вирізняльна функція кожної торговельної марки. Водночас торговельна марка виконує роль реклами, роль участі в ідентифікації товару чи послуги, а також є елементом, який власне має залучати споживачів і заохочувати їх при придбанні того чи того товару або послуги.

Кількість торговельних марок зростає, тому створити нову торговельну марку стає все складніше. Це завдання полягає не тільки в тому, щоби створити торговельну марку, права на яку не належать іншим особам, але й у тому, щоби створити досить сильну торговельну марку, котра б приваблювала увагу споживачів.

Створити торговельну марку, яка б відповідала всім цим характеристикам, досить важко ще й з огляду на той факт, що прагнучи оригінальності, як торговельну марку деякі виробники бажають використовувати слогани та зображення.

У результаті така торговельна марка буде поєднувати в собі кілька систем за-

хисту: захист відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» і захист відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Слід зазначити, що об'єктом авторського права може бути лише оригінальний твір. Питання оригінальний, він чи ні — це суб'єктивна думка реєстратора.

Торговельна марка може бути захищена авторським правом

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» «знак — позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб;» а також відповідно до ст. 5 «п. 2. Об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень» [1]. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не передбачає реєстрацію звукових торговельних марок. Однак, ця норма закріплена в Правилах складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг — «1.4. Об'єктами правової охорони можуть бути такі знаки: (...) Знак може бути звуковим, світловим, а також кольором чи поєднанням кольорів тощо. Такі знаки реєструються Відомством при наявності технічної можливості внесення їх до Реєстру та оприлюднення інформації стосовно їх реєстрації» [3].

Окрім звичних знаків — словесних, комбінованих, зображувальних, — знак може бути звуковим, світловим, а також кольором або поєднанням кольорів тощо. Такі знаки «реєструються Відомством при наявності технічної можливості внесення їх до Реєстру та оприлюднення інформації стосовно їх реєстрації» [3].

Всесвітня та національна практики показують, що такі торговельні марки

та зареєстровані та використовуються в багатьох країнах світу.

Варто зазначити, що торговельна марка будь-якого виду має свого автора, проте в цій статті автор розглядатиме словесні, комбіновані та звукові торговельні марки.

Словесні торговельні марки

Словесними торговельними марками можуть бути слова, словосполучення, гасла, імена персонажів, назви творів, газет і журналів, що охороняються авторським правом. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього Закону» [2]. Однак необхідно зважати на той факт, що, наприклад, назви газет і журналів використовуються виключно для певної друкованої продукції. Тому такі назви бажано реєструвати як торговельну марку, з прив'язкою до конкретного класу Міжнародної класифікації товарів і послуг (Ніцької класифікації). Складніша ситуація з рекламними слоганами. Тут усе залежить від того, чи є слоган якимось конкретним, тобто належить він до певних товарів і/або послуг, чи є абстрактним, тобто може використовуватися для будь-яких товарів і/чи послуг. Приміром, слоган «Eat Fresh! / Їж свіже!» американської мережі ресторанів швидкого харчування Subway може використовуватися лише у зв'язку з продуктами харчування чи із закладами харчування. Тож його доцільніше реєструвати як торговельну марку. Але, наприклад, слоган «Impossible is nothing / Неможливе можливо» німецького промислового концерну Adidas AG, може використовуватися для будь-яких товарів і/чи послуг, про що свідчить і асортимент товарів: взуття, одяг, спортивне знаряддя. Тож цей слоган може бути зареєстрований і як торговельна марка, і водночас бути об'єктом авторського права, не прив'язаним до конкретних товарів і/або послуг.

Захист слогана авторським правом — це альтернативний шлях, однак такий захист, по-перше, можливий лише для фізичних осіб, по-друге, не припускає використання для маркування товарів і/чи послуг, по-третє, потребує широкої рекламної кампанії, по-четверте, не передбачає обов'язкової реєстрації й тому важче захищається в судовому порядку. Питань про правову охорону слогана не виникає в разі його реєстрації як торговельної марки. На відміну від деяких іноземних держав, де нормативно закріплено, що слогани авторським правом не охороняються, в Україні такого положення немає. Перелік об'єктів авторського права відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» серед численних об'єктів називає «17) інші твори» [2], до яких і можна віднести слогани. Однак, щоб визнати їх об'єктами авторського права, необхідно довести, що вони є результатами творчої праці. Отже, не будь-який слоган може бути об'єктом авторського права, а лише той, що має всі ознаки, притаманні відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторському твору. Твір повинен мати творчий характер — бути оригінальним і неповторним.

Зображувальні торговельні марки

Зображувальні торговельні марки можуть бути поділені на дві категорії: торговельні марки, виконані у двох вимірах, та торговельні марки, виконані у трьох.

Торговельні марки, що є двовимірними, — це торговельні марки, що відтворені на пласкій поверхні, тобто такі, що не мають рельєфу. Ця категорія охоплює, наприклад, малюнки, емблеми, портрети, фотографії. Зображувальні торговельні марки можуть бути використані як знак для ідентифікації товарів або послуг доти, поки вони є оригінальними і захищені Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Портрети та фотографії в галузі охорони прав заслуговують особливої

уваги, позаяк їхнє використання може спричинити певні труднощі. Наприклад, фотографії можуть містити зображення архітектурних об'єктів, які захищені авторським правом. Портрети також можуть порушувати права моделей або персонажів, які зображені на них. У цих випадках використання фотографій та портретів як торговельних марок потребує дозволу як фотографа чи художника, так і архітектора або особи, що позує.

Тривимірні торговельні марки мають форму чи об'єм. Прикладами таких торговельних марок є упаковка або форма самого продукту. Такими різними формами, можуть бути як торговельні марки, так і оригінальні твори, тому права на них можуть набуватися як відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», так і відповідно до Закону України «Про авторське і суміжні права».

Стаття 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» містить таке обмеження: «2. Згідно з цим Законом не можуть одержати правову охорону також позначення, які: (...) відображають лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або яка надає товарів істотної цінності» [1]. Це обмеження дозволяє уникнути зловживання набуттям права на торговельні марки. Метою цього обмеження є те, щоби право на торговельну марку стало вічним (п. 2 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») через послідовність продовжень строку дії свідоцтва, в той час як авторське право та право на дизайн або модель обов'язково обмежені в часі. Наприклад, шляхом подачі як товарного знака зображення форми лампи вона (форма) буде мати право на захист необмежений у часі, доти, доки буде сплачуватися збір за продовження строку чинності свідоцтва, тоді як така ж конструкція, що захищена авторським

правом, надає її власнику або його спадкоємцям захист тільки на обмежений строк. Звісно, форма конструкції, що може бути зареєстрована як торговельна марка має бути конструктивно новою та оригінальною. І це положення Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» має суто суб'єктивний характер, залежить від обізнаності експерта та суб'єктивного судження експерта про естетику. Саме експерт повинен визначити, чи має конструкція або форма декоративну, естетичну цінність і лише при ствердній відповіді така форма може бути захищена як торговельна марка. Таке суб'єктивне судження дуже обмежує практичну цінність цього положення, умови його застосування є досить невідзначеними. Тожу лише автор має право вирішувати, яку форму захисту своєму твору обрати, реєструвати його відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» чи відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», позаяк останній передбачає реєстрацію саме оригінальних творів. Серед тривимірних торговельних марок варто також згадати і твори архітектури. Характерна форма приміщення, в якому надаються послуги, наприклад, дизайн і оформлення ресторану, кафе тощо, справді можуть бути ознакою послуг, які надаються певним виробником. Захист у такому разі може надаватися відповідно як до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», так і до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (наприклад, певний колір, характерне оформлення стелі, стін, підлоги, вікон тощо).

Звукові торговельні марки

Правила складання, подання та розгляду заявок про видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг містять положення щодо реєстрації звукових торговельних марок. Така торговельна марка може бути певним звуком або музичним твором. На думку автора, певний звук, наприклад, рик

лева американської кінокомпанії «Metro-Goldwyn-Mayer» може бути захищений лише як торговельна марка. Музичний твір, наприклад, композиція П. Морія до телепередачі «В мире животных / У світі тварин» або музична заставка до телевізійного шоу «Україна має талант» — це завжди оригінальна авторська робота, тому може захищатись і відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», як певний вирізняльний знак, і відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» як твір певного автора.

Варто проте, зазначити, що використання музичного твору як торговельної марки, певно, у деяких випадках призведе до складних ситуацій. Адже при використанні музичного твору потрібно брати до уваги не тільки права автора твору, але й прав виконавців. Таке відтворення вимагає письмової згоди останніх. Теж саме стосується й аранжувальника, звукорежисера та ін.

При реєстрації торговельної марки необхідно зважати на всі правові наслідки.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» «3. Не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з: знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг» [1]. Тобто торговельна марка, що подається на реєстрацію, повинна бути новою у певній сфері діяльності. Також відповідно до п. 4 ст 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» «Не реєструються як знаки позначення, які відтворюють: (...) назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників» [1]. Це положення застосовується незалежно від товарів і/чи по-

слуг, для яких заявник бажає отримати реєстрацію торговельної марки. Тож позначення, що є твором і захищене авторським правом, може бути зареєстроване як торговельна марка лише за згодою автора.

Потрібно зазначити, що згода автора не потрібна лише тоді, коли твір набуває статусу суспільного надбання, коли кожен може вільно його відтворювати. Однак необхідно пам'ятати про те, що автор інтелектуальної праці має як економічні (майнові), так і моральні (немайнові) права на твір. Якщо економічні права на твір мають тимчасовий характер, то моральні права є вічними. Ці моральні права належать спадкоємцям після смерті автора, й саме спадкоємці можуть вимагати згадування імені автора та збереження цілісності твору. Це право спадкоємців особливо важливе у випадках, коли використання твору як торговельної марки, тобто в комерційних цілях, може підірвати репутацію автора. У цих випадках саме спадкоємці стають гарантами моральних прав.

Необхідно наголосити, що торговельна марка набуває захисту лише щодо певних товарів і/чи послуг. Наприклад, зареєстрована торговельна марка для маркування одягу може бути вільно використана третьою особою для маркування продуктів харчування. Це не стосується, однак, випадків використання загальновідомих торговельних марок. Відповідно до ст. 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності «(1) Країни Союзу зобов'язуються чи з ініціативи адміністрації, якщо це допускається законодавством даної країни, чи за клопотанням зацікавленої особи відхиляти або визнавати недійсною реєстрацію і забороняти застосування товарного знака, що становить відтворення, імітацію чи переклад іншого знака, здатні викликати змішування зі знаком, що за визначенням компетентного органу країни реєстрації чи країни застосування вже є у цій країні загальновідомим як

знак особи, що користується привілеями цієї Конвенції, і використовується для ідентичних або подібних продуктів. Це положення поширюється і на ті випадки, коли істотна складова частина знака становить відтворення такого загальновідомого знака чи імітацію, здатну викликати змішування з ним» [4]. Це положення також закріплено в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»: «Не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з: (...) знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема знаками, визнаними добре відомими відповідно до ст. 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності» [1]. Однак, коли торговельна марка є об'єктом, який захищений відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», принцип прив'язки до певних товарів і/чи послуг нейтралізується, виникає абсолютний характер захисту, що його надає право автора на твір. Така торговельна марка не може бути зареєстрована для жодних товарів і/або послуг. Варто також згадати про принцип територіальності. Торговельна марка набуває захисту в країні та/чи в країнах, де була подана заявка на її реєстрацію та відповідно був отриманий документ про реєстрацію. Твір захищений відповідно до законів про авторське право у будь-якій країні, надає автору широкий міжнародний захист. Відповідно до ст. 5 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів «1) Щодо творів, з яких авторам надається охорона на підставі цієї Конвенції, автори користуються в країнах Союзу, крім країни походження твору, правами, які надаються нині або будуть надані в подальшому відповідними законами цих країн своїм громадянам, а також правами, особливо надаваними цією Конвенцією. (2) Користування цими правами

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ

і здійснення їх не пов'язані з виконанням будь-яких формальностей; таке користування і здійснення не залежать від існування охорони в країні походження твору. Отже, крім установлених цією Конвенцією положень, обсяг охорони, рівно як і засоби захисту, що забезпечують автору охорону його прав, регулюються виключно законодавством країни, в якій виникає потреба в ній. (3) Охорона в країні походження регулюється внутрішнім законодавством. Проте, якщо автор не є громадянином країни походження твору, відносно якого йому надається охорона на підставі цієї Конвенції, він користується в цій країні такими ж правами, як і автори-громадяни цієї країни» [5]. А також відповідно до ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «3. Суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, незалежно від їх громадянства, твори чи об'єкти суміжних прав яких вперше оприлюднені на території іншої держави або не оприлюднені, але знаходяться в об'єктивній формі на території іншої держави, правова охорона надається відповідно до міжнародних договорів України» [2].

Отже, торговельна марка, що є об'єктом авторського права, набутого в будь-якій країні-учасниці Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, не може бути зареєстрована в жодній країні, для жодних товарів і/чи послуг. У такому разі принцип територіальності не працює.

Ще однією із суперечностей між авторським правом і правом на торговельну марку є той факт, що торговельна марка може бути анульована через її невикористання. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» «4. Якщо знак не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від іншої дати після цієї публікації, будь-яка особа має право звернутися до суду із

заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково. У цьому разі дія свідоцтва може бути припинена повністю або частково лише за умови, що власник свідоцтва не зазначить поважні причини такого невикористання» [1]. Тоді як торговельна марка, що охороняється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», залишається недоторканою і її анулювання стає неможливим на підставі отримання автором моральних (нематеріальних) прав. Автор може виправдатися, наприклад, тим, що він не може знайти певних видів або сфер застосування для його торговельної марки. Як зазначалося вище, це положення не стосується творів, які перейшли до суспільного надбання.

Взагалі, між такими об'єктами авторського права, як твори живопису та зображувальні елементи торговельних марок, найчастіше й виникають конфлікти. Можливі також конфлікти між назвою твору і словесними елементами знаків для товарів і послуг. У міжнародній практиці трапляються також конфлікти між звуковими творами та звуковими торговельними марками, музичними й аудіовізуальними творами. За таких обставин у разі зіткнення прав інтелектуальної власності на торговельну марку та об'єкти авторського права необхідно зважати на сферу застосування цих об'єктів інтелектуальної власності, а також ґрунтовно дослідити фактичні обставини їх використання, способи їх використання, цілі використання, комерційну мету тощо. Такі конфлікти мають вирішуватися лише в судовому порядку. Останнім часом набули поширення спори, пов'язані із співвідношенням правової охорони торговельних марок і об'єктів авторського права. Тож вивчення правового режиму зазначених об'єктів у контексті захисту прав інтелектуальної власності є дуже актуальним.

Проблема криється ще й у тому, що в Україні немає спеціалізованої електронної бази даних об'єктів авторського

права. При проведенні кваліфікаційної експертизи реєстратор (експерт) не в змозі навіть уявити, а тим паче перевірити величезну кількість зареєстрованих об'єктів авторського права, що

призводить до численних казусів при реєстрації торговельної марки. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР).— 1994. — № 13. — Ст.64. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava», <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Правила складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджені наказом Державного патентного відомства України від 28.07.1995 р. № 116 із змінами і доповненнями, [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0416-97>.
Pravyla skladannia, podannia ta rozghliadu zaiavky na vydachu svidotstva Ukrainy na znak dlia tovariv i posluh, zatverdzeni nakazom Derzhavnoho patentnoho vidomstva Ukrainy vid 28.07.1995 № 116 iz zminamy i dopovnenniamy, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0416-97>.
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
Paryzka konventsia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti vid 20.03.1883, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
5. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (зхі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
Bernska konventsia pro okhoronu literaturnykh i khudozhnykh tvoriv, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
6. Bastian Cf. D., «De la marque constituée par la forme d'un bâtiment» // *Homages à Henri Desbois, Dalloz*. — 1974. — P. 105.
7. Thierry Stéphane. «La marque constituée par une création de forme protégée» // *Thèse dactyl. Paris II*. — 1991. — P. 98.
8. Bonet V. G. «Distinctivité du signe» // *Juris-Classeur Marques, fascicule 7090, Éditions Techniques [Ressource électronique]*. — Accès : <https://www.cairn.info/revue-legicom-1997-3-page-35.htm>.

Надійшла до редакції 21.06.2016 р.

Коваленко Т. Торговая марка и авторское право. Стремясь к оригинальности, в качестве торговой марки некоторые производители хотят использовать слоганы и изображения. Результатом этого является то, что такая торговая марка будет сочетать в себе несколько систем защиты.

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ

Задачей статьи является рассмотрение примеров торговых марок и объектов авторского права, средств правильного их использования, преимуществ и недостатков регистрации торговых марок и произведений.

Целью статьи является освещение специфики регистрации торговых марок и объектов авторского права.

Ключевые слова: торговая марка, авторское право

Kovalenko T. Trademark and copyright. Aiming to originality, some manufacturers want to use the slogans and pictures as a brand. The result is that this brand will combine multiple security systems.

The objective of the article is to examine the examples of trademarks and copyright objects, to consider their proper use, the advantages and disadvantages of registration of trade marks and works.

The article aims to highlight the specificity of registration of trade marks and copyright.

Key-words: trademark, copyright

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності» виходить один раз на два місяці. Передплатити наш журнал ви зможете в будь-якому поштовому відділенні України, а також за допомогою системи WebMoney на сайті ДП «Преса» — www.presa.ua.

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

**З глибокою повагою,
редакційна колегія**

Вартість передплати на 2016 р. у грн					
	Індекс	2 міс.	4 міс.	6 міс.	12 міс.
Фізичні та юридичні особи	23594	35	70	105	210

2016 Subscription prices in UAH					
	Index	2 months	4 months	6 months	12 months
Individuals and legal bodies	23594	35	70	105	210

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ ПЛАГІАТУ

Олена Штефан,
*завідувач відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Стаття присвячена розкриттю проявів плагіату. Безпосередньо зосереджується увага на плагіаті в науці. В статті доводиться штучність терміна «академічний плагіат», оскільки сфера вчинення правопорушення не впливає на кваліфікаційні ознаки плагіату та притягнення до встановленої законодавством України відповідальності винних осіб. Проведений аналіз законодавства у сфері авторського права та судової практики дали авторів підстави до висновку, що плагіат є комплексним порушенням, яке зачіпає як особисті немайнові права автора твору, так і майнові права суб'єктів авторського права внаслідок посягання на об'єкт авторського права шляхом незаконного (протиправного) використання твору способом оприлюднення (його опублікування) в повному обсязі або частково під ім'ям особи, що не є автором цього твору. Також у статті доводиться, що ініціювати захист авторського права, яке було порушене в результаті вчинення плагіату, можуть виключно суб'єкти авторського права, котрим належать особисті та/чи майнові авторські права. Саме вони є заінтересованими в захисті прав та законних інтересів особами.

Ключові слова: порушення авторського права, плагіат, плагіат у науці, академічний плагіат, суб'єкти авторського права

Об'єкти права інтелектуальної власності вже давно стали товаром, на який є великий попит. Інтернет-технології є дієвим засобом їх розповсюдження. Водночас, Інтернет породжує низку проблем щодо ефективного захисту й охорони прав інтелектуальної власності: загрозливих масштабів набуло інтернет-піратство.

Інтернет-піратство має глобальний характер. У 2013 р. Україна була визнана головним «піратом» світу в спеціальному 301 звіті USTR (Торгового представництва США). Не зважаючи на те, що у 2014 р. нашу країну вилучили з антирейтингу, претензії залишились, адже проблему з інтернет-піратством не розв'язано. Зараз (у 2016 р.) Україна,

як минулого року, лишається в списку PriorityWatchList, разом з іще 11 країнами [1].

Варто звернути увагу, що розвиток інтернет-технологій призвів не лише до появи інтернет-піратства, що найчастіше проявляється в незаконному копіюванні та розповсюдженні охоронюваних об'єктів авторського права, а й стало ґрунтом і засобом для іншого виду порушень авторського права — плагіату.

Під плагіатом, згідно з п. «в» ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», розуміють «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

Сьогодні в Україні досить гостро стала проблема плагіату в науці. Водночас ця проблема існувала й раніше. Так, свого часу ВАК при Раді міністрів СРСР досить регулярно повідомляв про факти плагіату дисертацій з різних наукових спеціальностей. При виявленні факту плагіату, порушники авторського права несли адекватну відповідальність. Наприклад, кандидат філософських наук В. Є. Руденко був позбавлений вченого ступеня за те, що припустився значних текстових запозичень із двох кандидатських дисертацій без належного посилання на них. Великий обсяг запозичень у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук був виявлений у Г. Рахімової [2].

Про прагнення сучасних авторів наукових творів легально захистити свої авторські права свідчать численні звернення до суду. Серед найгучніших справ про захист авторського права від плагіату можна назвати справу, за якою видавництво «Юрінком Інтер» ініціювало судовий розгляд справи щодо видавництва «Центр навчальної літератури», яке вчинило плагіат, випустивши за авторством молодого, але вже відомого українського плагіатора В. Теліпка «Науково-практичний коментар законів України «Про виконавче провадження», «Про державну виконавчу службу», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». При чому на початку 2011 р. вже було порушено кримінальну справу за фактом плагіату Науково-практичного коментаря Конституції України. Фігуранти цієї кримінальної справи ті самі — «Центр навчальної літератури» та згаданий В. Теліпка. У суді слухалась справа за позовом В. Беляневич проти цього видавництва та В. Теліпка, що «вкрали» у цього відомого автора текст Науково-практичного коментаря Господарського процесуального кодексу України. Цим же видавництвом випущено науково-практичні коментарі Бюджетного

кодексу, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону України «Про місцеве самоврядування», Кодексу адміністративного судочинства України й цілу низку інших фактично скопійованих видань — і все це за два останні роки [3].

Потрібно зазначити, що це була не єдина справа, в якій відповідачами був В. Теліпка та «Центр навчальної літератури». Так, уже за позовом інших авторів наукового твору суд своїм рішенням визнав доведеними факти порушення авторських прав унаслідок плагіату, задовольнивши позовні вимоги [4].

Привертає увагу те, що законодавець не лишився осторонь проблеми плагіату в науці та відповідним чином відреагував на неї. У ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» було введено термін «академічний плагіат», під яким розуміють «оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворенню опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання». При цьому, на вищі навчальні заклади покладається законодавством обов'язок здійснювати заходи із запобігання академічного плагіату. Така законодавча новація є дещо неоднозначною. З одного боку, добре, що на законодавчому рівні було звернуто увагу на проблему плагіату в науці. А з другого, — вона має численні недоліки.

Так, по-перше, введення нового терміна в законодавство має бути обґрунтованим нагальною потребою. Термін «академічний плагіат» за своєю суттю є лише вказівкою на сферу, в якій вчиняється порушення авторського права. Якщо слідувати такій логіці, то може з'явитися «архітектурний плагіат», «художній плагіат», «кінематографічний плагіат» тощо. Сфера вчинення правопорушення не впливає власне на сам склад цього правопорушення та встановлену законодавством відповідальність за нього. Тож не залежно від сфери, в якій вчиняється правопору-

шення плагіат лишається «оприлюдненням (опублікуванням), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» (п. «в» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

По-друге, законодавець закріплюючи тлумачення академічного плагіату змішав плагіат із цитуванням. Так, згідно із п. 1 ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права», допускається вільне використання творів без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора та джерела запозичення, у випадках, зокрема, використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, зокрема й цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення. Зауважимо, що цитата — порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілими свої твердження або для посилення на погляди іншого автора в автентичному формулюванні (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Отже, дозволяється використання цитат з творів, якщо це зумовлено, зокрема, науковим характером, зокрема й у навчальних роботах, за умови зазначення імені автора і джерела запозичення. Недотримання вимог щодо цитування не може визнаватися плагіатом.

Виходячи з того, що спеціальний закон у сфері авторського права — Закону України «Про авторське право і суміжні права» — у п. «в» ст. 50 мі-

стить визначення «плагіату», що суттєво відрізняється від визначення «академічного плагіату», закріпленого в ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту», що, своєю чергою, може призвести до ускладнень при їх застосуванні на практиці. Підтвердженням цього може слугувати твердження таких фахівців, як А. Берlach, які вважають, що законодавець увів поняття «академічний плагіат», проте не дав його визначення [5].

Тож необхідно узгодити між собою відповідні положення, тому доречно внести зміни та доповнення до Закону України «Про вищу освіту», безпосередньо виклавши ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» в такій редакції:

«плагіат у науковій (академічній) сфері — це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого наукового (творчого) результату, під іменем особи (учасника освітнього процесу), що не є автором цього наукового (творчого) результату».

Не можна обійти увагою те, що законодавець покладає обов'язок на вищі навчальні заклади «здійснювати заходи із запобігання» плагіату (ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»). Одразу виникає запитання, які заходи вищі навчальні заклади можуть здійснювати задля запобігання плагіату? Чи не виникне ситуація, коли вищі навчальні заклади з метою запобігання плагіату будуть його виявляти, встановлювати факт плагіату та притягати до відповідальності?

Плагіат належить до порушень прав інтелектуальної власності, за яке чинне законодавство України встановлює відповідальність, яка безпосередньо закріплена в ст. 52, 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ст. 431, 432 ЦК України, ст. 51-2 КпАП України, ст. 177, 177-1 КК України. Плагіат за своїм змістом є комплексним порушенням майнових і немайнових прав автора. З огляду на специфіку авторсько-правових відносин суб'єктом, який наділений

правом захищати авторські права, є автори творів, їхні спадкоємці й особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права (ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), проте не «заклади освіти».

Окремо варто звернути увагу на те, що Конституція України (ст. 6) закріплює принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову як один з провідних принципів основ конституційного ладу. Це означає, що, по-перше, закріплена певна самостійність кожного органу влади; по-друге, чітко розділена їхня компетенція; по-третє, кожний орган влади наділений можливістю протипоставити свою думку рішення іншого органу, контролюючи при цьому його дії.

Згідно зі ст. 124 Конституції України, ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Особи, що привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом.

Окрім цього, потрібно зважати на положення ч. 1 ст. 432 ЦК України, а саме: «кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності».

Встановлювати наявність або відсутність факту правопорушення (плагіату) може виключно суд, ґрунтуючись у своїй діяльності на нормах законодавства.

Отже, вищі навчальні заклади не мають конституційного, законного права привласнювати функції суду щодо «виявлення і встановлення» факту правопорушення (плагіат є правопорушенням), ґрунтуючись, наприклад, на «правилах внутрішнього розпорядку закладів освіти», а також «спритягати до відповідальності» порушників.

Натомість, вищі навчальні заклади в межах реалізації заходів щодо запобігання плагіату можуть проводити

просвітницьку діяльність пропагуючи повагу до результатів чужої творчості, сприяючи та підтримуючи індивідуальний інтелектуальний, творчий розвиток студентів, аспірантів, викладачів. Такий висновок підтверджує і проведений у березні 2016 р. семінар «Академічна доброчесність: як зробити університети вільними від шахрайства і плагіату», організований Київською школою економіки [6].

Можна повністю погодитись з позицією, висловленою Г. Ульяновою, що першим, а можливо, найголовнішим заходом, спрямованим на боротьбу з плагіатом у наукових роботах учнів та студентів, є формування негативного ставлення до плагіату. Адже, привласнюючи чужі результати творчої діяльності, студент не лише не набуває навиків самостійної роботи, не здобуває належного рівня знань, а й не виражає себе як особистість [7, 258].

Водночас варто зазначити, що плагіат в сфері науки є проблемою не лише в Україні, а й інших країнах світу. Так, зокрема, за результатами дослідження, проведеного учасниками проекту «Диссернет» та оприлюдненого «Новой газетою», 49 депутатів російської Держдуми спіямані на плагіаті в їхніх дисертаціях, тобто кожен десятий депутат російської Держдуми свою дисертацію списав. Не «відстають» від такої негативної практики і європейці. Так, угорські журналісти спіямали президента країни П. Шмітта на плагіаті докторської дисертації. Як з'ясував журнал HGV, його робота була списана з праці болгарського ученого М. Георгієва. І це далеко не поодинокі випадки. За результатами дослідження німецьких соціологів, в Німеччині 50 % наукових робіт містять плагіат. Не менше негативу в науковому середовищі Великої Британії, де з плагіатом стикаються 58 % університетських викладачів [8].

Досліджуючи проблему плагіату у сфері науки, не можна оминати увагою випадки, коли плагіатом називають

незаконну переробку твору (без дозволу автора). Під переробкою розуміють переклад оригінального твору, його певну адаптацію та інші зміни, зумовлені бажанням особи, що здійснює таку переробку, додати вилучити або змінити певні слова, словосполучення, речення абзаци тощо.

«Вільне» використання твору здійснюється без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення. Саме за таких умов допускається використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, зокрема й цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) чи програми мовлення (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). При цьому під цитуванням законодавець розуміє порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Згідно зі ст. 10 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів допускаються цитати з творів, які були правомірно оприлюднені за умови додержання добрих звичаїв та в обсязі виправданому поставленою метою, включаючи цитування статей з газет і журналів у формі огляду преси, з обов'язковим зазначенням джерела та ім'я автора, якщо це практично можливо.

При цитуванні, уривок має повністю збігатися з текстом оригінального твору

та бути представлений у формі цитати, щоби бути використаним для аналізу твору чи для критичних коментарів і суджень. Цитата може використовуватися лише для навчальної або дослідницької мети й не повинна виходити за межі визначеної мети [9, 201–202].

За відсутності вказівки на автора та джерело запозичення дії автора, котрий «вільно» використовує у своєму творі уривків твору іншого автора, можуть кваліфікуватись як плагіат. Такий висновок відповідає доктрині права інтелектуальної власності [10, 174].

Інші випадки вільного використання творів не можуть бути використані для вчинення плагіату.

Не можна оминати увагою певну судову практику, що розглядає плагіат не як порушення авторського права, а як «фальсифіковану продукцію» та відповідно застосовує законодавство про захист прав споживачів.

Саме такого висновку дійшов Зарічний районний суд м. Суми у справі за позовом громадянки А. до Сумського державного університету, про захист прав споживача. Позивач свої вимоги про захист прав споживачів мотивувала тим, що вона є споживачем інформаційного друкованого продукту — журналу Сумського державного університету «Вісник СумДУ». На думку позивачки, редакційна колегія вказаного журналу належним чином не виконала свої зобов'язання щодо належного рецензування та добору статей до друку. В наслідок чого, у вказаному журналі оприлюднені статті («Вісник СумДУ. Серія «Філологія» № 1 за 2008 р.) та («Вісник СумДУ. Серія «Філологія» № 1, Т. 1, за 2007 р.), які є перекладом наукових робіт інших учинених, тобто є фальсифікованим продуктом. Посилаючись на те, що відповідачі всупереч вимогам Закону України «Про захист прав споживачів» випустили в обіг фальсифіковану продукцію, просять захистити її права споживача, визнавши статті фальсифікованою продукцією, та зобов'язати СумДУ надрукувати відпо-

відне спростування в журналі «Вісник СумДУС. Серія «Філологія». Також просить стягнути понесені по справі судові витрати на сплату судового збору, за проведення експертизи, добові та витрати, пов'язані з відривом від звичайних занять.

Суд, розглянувши всі матеріали справи, встановив наявність порушення відповідачами прав позивача як споживача інформаційних послуг, а тому вирішив позовні вимоги частково задовільнити шляхом визнання спірних статей фальсифікованим інформаційним продуктом, а також стягнути з відповідачів у солідарному порядку на користь позивача 14 295 грн як відшкодування понесених по справі судових витрат (на оплату експертизи та сплату судового збору) [11].

Для того щоб з'ясувати, чи правильно суд кваліфікував цю справу, потрібно відповісти на запитання: чи можна наукову статтю визнати продуктом у розумінні Закону України «Про захист прав споживачів»?

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про інформацію», інформацією є будь-які відомості та/чи дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Відповідно, наукова стаття може розглядатись як інформація наукового характеру.

Водночас необхідно брати до уваги специфіку суспільних відносин, які виникають у процесі створення наукової статті, а отже слід звернутися до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Згідно з п. 22 ст. 1 зазначеного Закону, під науковим результатом розуміють нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може набувати форми звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту

нормативно-правового акта, нормативного документа чи науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо. Водночас, п. 2 ч. 3 ст. 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на вченого покладається обов'язок дотримуватися етичних норм наукового співтовариства, неухильно дотримуватися норм права інтелектуальної власності. Тож, стосовно здійснення науковцем наукової діяльності, спрямованої на отримання наукового результату, вказаний Закон відсилає до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури та мистецтва, а відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 8, стаття є письмовим твором наукового характеру. Водночас авторське право охороняє лише форму вираження твору, а не зміст (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Автору твору належать виключні майнові права, пов'язані із використанням твору (ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), проте Закон встановлює й випадки «вільного» використання творів у ст. 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», за умови, що вони не завдаватимуть шкоди використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора (ч. 6 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, нау-

ковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються.

Отож, створення наукової статті та її оприлюднення є авторсько-правовими відносинами, а наукова стаття є науковим результатом, а не «результатом діяльності з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб» (ст. 22 Закону України «Про інформацію») як вважав суд. У разі порушення виключних майнових і немайнових авторських прав, ініціювати їх захист може лише суб'єкт авторського права (ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), тобто особа, яка має ці права. Позивач не належить до суб'єктів авторського права. Та слід визнати, що всі об'єкти авторського права у своєму змісті містять певну інформацію, спрямовану на необмежену кількість осіб здатних до сприйняття, проте до таких правовідносин не можна застосовувати законодавство про захист прав споживачів.

Окремо варто звернути увагу, що Закон України «Про захист прав споживачів», згідно зі ст. 1-1, регулює відносини між споживачами товарів (крім харчових продуктів, якщо інше прямо не встановлено цим Законом), робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт й надавачами послуг. Об'єкти авторського права також можуть розглядатись як товар у разі їх введення у цивільний обіг. Проте стаття наукового характеру, що містить ознаки плагіату, не може розглядатись як фальсифікована продукція відповідно до п. 27 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів», тобто як продукція, виготовлена з порушенням технології або неправомірним використанням знака для товарів та послуг, чи копіюванням форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само неправомірним відтворенням товару іншої особи. Тож, помилка суду полягає в тому, що він неправильно визначив характер спірних правовідносин, об'єкт порушення та, як наслідок, було помилково застосоване законодавство.

У більшості випадків плагіат є посяганням на цілісність твору. Автор має право протидіяти будь-якому переключенню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганням на твір, яке може зашкодити честі та репутації автора (п. 4 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ч. 1 ст. 439 ЦК України). Автор має право вимагати, щоб його думки, втілені у творі, не видозмінювались, не спотворювались, а суспільство претендувати на користування результатами творчості людського розуму у їх первинних формах [12, 255].

На основі проведеного аналізу такого правопорушення як плагіат можна дійти певних висновків:

По-перше, плагіат як різновид порушення авторського права є комплексним порушенням, що порушує як особисті немайнові права автора твору так і майнові права суб'єктів авторського права.

По-друге, кваліфікаційними ознаками плагіату, що дозволяють відрізнити його від інших правопорушень, є посягання на об'єкт авторського права шляхом незаконного (протиправного) використання твору способом оприлюднення (його опублікування) у повному обсязі або частково під ім'ям особи, що не є автором цього твору.

По-третє, звинувачення у плагіаті можуть висунути лише суб'єкти авторського права, котрим належать особисті та/чи майнові авторські права. Саме вони є заінтересованими особами у захисті своїх прав і законних інтересів. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. США знову назвали Україну серед найбільш піратських країн світу // Українська правда. 1 травня 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2016/05/1/591425>.
2. SShA znovu nazvaly Ukrainu sered naibilsh piratskykh krain svitu [in]: *Ukrainska Pravda*, <http://www.epravda.com.ua/news/2016/05/1/591425>.
3. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття друга. Плагіат і плагіатори / О. Сичивиця // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2008. — № 3. — С. 39–47.
4. Sychuytsia O. Avtorstvo i pseudoavtorstvo v nauksi. Statia druha. Plahiat i plahiatoru [in]: *Sotsiohumanitarni problemy liudynu*, 2008, № 3, S. 39–47.
5. Ковальський В. Видавництво «Юрінком Інтер» пред'явило позов до «Центру навчальної літератури» у зв'язку з плагіатом / В. Ковальський [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://yurincor.com>;
6. Kovalskiy V. Vydavnytstvo «Jurinkom Inter» prediavlylo pozov do «Tsentru navchalnoi literatury» u zviyazku z plahiatom / 11.08.2011, <http://yurincor.com>.
7. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 15.02.2013 р. по Справі № 2607/6517/12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://cases.legal/uk/act-uk1-29508337.html>.
8. Rishennia Podilskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 15.02.2013 po Spravi № 2607/6517/12, <https://cases.legal/uk/act-uk1-29508337.html>.
9. Берlach А. Плагіат і Феміда [Електронний ресурс] / Анатолій Берlach // Дзеркало тижня. Україна. — № 6. — 19.02.2016 р. — Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/science/plagiat-i-femida-.html>;
10. Berlach Anatolii. Plahiat i Femida [in]: *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, №6, 19.02.2016, <http://gazeta.dt.ua/science/plagiat-i-femida-.html>.
11. Академічна доброчесність: як запустити процес змін. У КСЕ пройшов семінар для викладачів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kse.org.ua/en/about/kse-news/?newsid=1563>.
12. Akademychna dobrochesnist: yak zapustyty protses zmin. U KSE proishov seminar dlia vykladachiv, <http://www.kse.org.ua/en/about/kse-news/?newsid=1563>.
13. Ульянова Г. О. Плагіат у роботах школярів та студентів: актуальна проблема сьогодення / Г. О. Ульянова // Актуальні проблеми держави і права. — 2014. — С. 255–261.
14. Ulianova H. O. Plahiat u robotakh shkolariv ta studeniv: aktualna problema sohoden-nia [in]: *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 2014, S. 255–261.
15. Берlach А. Проблема плагіату в Україні [Електронний ресурс] / Анатолій Берlach // Персонал плюс. — № 3 (622) 16-22.02.2016 р. — Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/622/10164.html>;
16. Berlach Anatolii. Problema plahiatu v Ukraini [in]: *Personal plus*, 2016, № 3 (622), 16-22.02.2016, <http://www.personal-plus.net/622/10164.html>.
17. Липцик Д. Авторское право и смежные права / Д. Липцик. ; пер. с фр.; предисловие М. Федотова — М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
18. Lyptsyk D. Avtorskoe pravo i smezhnye prava / per. s fr.; predislovie M. Fedotova, M.: Ladomir; Izdatelstvo UNESCO, 2002, 788 s.
19. Шишка Р. Б. Плагіат та його прояви і небезпеки / Р. Б. Шишка // Часопис Київського університету права. — 2014/4. — С. 170–176.
20. Shyshka R. B., Plahiat ta yoho proiavy i nebezpeky [in]: *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2014/4, S. 170–176.
21. Рішення Зарічного районного суду м. Суми по справі ід 14.06.2013 р. № 1805/6876/2012. Провадження № 2/591/55/13. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.sociology-ua.net/ua/law-top/vikladachi/78-plagiat/398-a290>.

Rishennia Zarichnoho raionnoho sudu m. Sumy po spravi vid 14.06.2013 № 1805/6876/2012 <http://pravo.sociology-ua.net/ua/law-top/vikladachi/78-plagiat/398-a290>.

12. Судариков С. А. Основы авторского права / С. А. Судариков. — Мн. : Амалфея, 2000. — 512 с.

Sudarikov S. A., Osnovy avtorskogo prava, Mn. : Amalfeia, 2000, 512 s.

Надійшла до редакції 22.06.2016 р.

Штефан Е. Отдельные аспекты проявления плагиата. Статья посвящена раскрытию отдельных проявлений плагиата. Непосредственно концентрируется внимание на плагиате в науке. В статье доказывается искусственность термина «академический плагиат», поскольку сфера совершения правонарушения не влияет на квалифицирующие признаки плагиата и на привлечение к установленной законодательством Украины ответственности виновных лиц. Проведенный анализ законодательства в сфере авторского права и судебной практики позволил автору сделать вывод, что плагиат является комплексным нарушением, которое посягает как на личные немущественные права автора произведения, так и на имущественные права субъектов авторского права, в результате посягательства на объект авторского права путем незаконного (противоправного) использования произведения путем обнародования (его опубликованием) в полном объеме или частично под именем лица, не являющегося автором этого произведения. Также в статье доказывается, что инициировать защиту авторского права, которое было нарушено в результате совершения плагиата, могут только субъекты авторского права, которым принадлежат личные и/или имущественные авторские права. Именно они являются заинтересованными лицами в защите своих прав и законных интересов.

Ключевые слова: нарушение авторского права, плагиат, плагиат в науке, академический плагиат, субъекты авторского права

Shtefan O. Certain aspects of plagiarism. This article is devoted to disclosure of certain expression of plagiarism. The attention directly focuses on plagiarism in science. The article proves the artificial nature of the term «academic plagiarism» because the scope of the offense does not affect the qualifying attributes of plagiarism and bringing to responsibility of perpetrators under the legislation of Ukraine. The analysis of the legislation on copyright and litigation allowed the author to conclude that plagiarism is a complex infringement, which violates moral rights of an author of a work as well as property rights of copyright holders as a result of trespass on the object of copyright by illegal (wrongful) use of the work via promulgation (the publication) in full or partially under the name of a person who is not the author of the work. It is also proved that to initiate the defense of copyright, violated as a result of plagiarism, only can copyright holders owning personal and/or proprietary copyrights. They are party in interest in protecting their rights and interests.

Keywords: copyright infringement, plagiarism, plagiarism in science, academic plagiarism, the subjects of copyright

НАУКОВИЙ ПЛАГІАТ: СПІВВІДНОШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЇ ТА ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ТВОРУ*

Анна Штефан,

завідувач сектору авторського права відділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, кандидат юридичних наук

У статті дається характеристика ознак плагіату, визначається, які твори з точки зору авторсько-правової охорони можуть бути об'єктом плагіату, досліджуються відмінності у використанні ідеї та елементів форми вираження твору, пропонується авторська теорія щодо визначення складу юридично байдужих та охоронюваних елементів форми вираження творів наукового характеру.

Ключові слова: твір у галузі науки, науковий твір, плагіат, ідея, форма вираження твору

На написання цієї статті мене «надихнув» прикрий випадок.

Переглядаючи публікації на веб-сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, побачила статтю під назвою «Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав», автор В. Я. Кармазін, опублікована в журналі «Бюлетень Міністерства юстиції України», 2013 рік, № 3, с. 8–12. Зацікавившись працею з теми, яка входить до кола моїх наукових пріоритетів, в першому ж її абзаці я впізнала вступ до своєї статті, що під такою ж назвою вийшла у 2009 році в № 2 журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності». При порівнянні обох текстів виявилось, що в публікації В. Я. Кармазіна з деякими скороченнями відтворено текст моєї статті без жодного посилання на яке-небудь дже-

рело¹. Юридичній спільноті відомі судові процеси щодо Владислава Теліпка, який у 2009-2011 роках видав під своїм іменем чимало наукових праць інших авторів, проте цим приклади наукового плагіату в Україні не вичерпуються. У 2009 році в номері 2 журналу «Часопис Київського університету права» вийшла стаття Т. В. Наливайко «Права і свободи в Україні: конституційно-правовий механізм захисту». Окрім першого та останнього абзаців, текст цієї публікації майже дослівно, з незначними змінами, відтворює наукову працю мого шановного друга і колеги Михайла Савчина «Механізм правового захисту конституційних прав і свобод в Україні», опубліковану у виданні «Правова держава», 2005 рік, випуск 16, без посилання на автора і джерело запозичення².

* Стаття друкується в авторській редакції.

¹ Моя стаття розміщена на веб-сайті бібліотеки ім. Вернадського та веб-сайті журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності», доступна за посиланням: ftp://ftp.s12.freehost.com.ua/2009_2/5.pdf.

Стаття В. Я. Кармазіна доступна за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=bmju_2013_3_4.

² Публікація М. Савчина доступна за посиланням <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/5642>. Текст Т. В. Наливайко можна знайти на веб-сайті бібліотеки ім. Вернадського в архіві номерів журналу «Часопис Київського університету права».

Можна навести сотні цитат про мету і призначення науки, і в жодній з них не йтиметься про створення ілюзії нового дослідження та імітації власних здобутків за рахунок іншого автора. Суспільство засуджує оприлюднення чужого твору під своїм іменем як таке, що не сприяє духовному, інтелектуальному, культурному розвитку, та шукає способи боротьби із плагіатом. Проте другою стороною цієї медалі є занадто широке використання терміну «плагіат» і поширення його на будь-які збіги — коли говорять про крадіжку ідей, плагіат законопроектів, передвиборчих програм тощо. Це зумовлює потребу чіткого визначення меж вчинення плагіату та його об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напевно, плагіат є однією з найпопулярніших тем наукових дискусій, більшість науковців у сфері авторського права так чи інакше торкаються цього питання у своїх працях. За останні роки в Україні та інших державах вийшло чимало публікацій, присвячених психологічним аспектам вчинення недобросовісних запозичень, юридичній характеристиці цього виду порушення авторського права, технічним способам його виявлення, проблемам плагіату в академічній і науковій сферах. У 2015 році була опублікована монографія Г. О. Ульянової щодо захисту прав інтелектуальної власності від плагіату.

Не дивлячись на значну кількість існуючих розробок, окремі питання юридичної кваліфікації плагіату майже не висвітлені в наукових працях, зокрема, об'єкт плагіату, співвідношення ідеї та форми вираження твору при плагіаті. Елементи форми вираження наукового твору у доктрині практично не досліджувалися, питання їх складу поки взагалі не має вирішення. Аналіз зазначених проблем та формуванні висновків щодо них і є **метою дослідження у цій статті.**

Відповідно до п. в) ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні

права» (в подальшому — Закон), плагіат — це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Законодавча дефініція дозволяє виявити такі три характерні ознаки, які в своїй сукупності утворюють юридичну конструкцію плагіату:

1. Неправомірне використання чужого твору.

Закон визначає перелік творів, що відносяться до об'єктів авторського права, та критерії їх охороноздатності (ст. 8), способи використання, які потребують одержання згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право (ст. 15), винятки, що дозволяють вільне використання творів (ст. 21–25), перелік об'єктів, які не мають авторсько-правової охорони (ст. 10). Зазначені норми слугують правовими орієнтирами для визначення меж допустимого використання творів іншими особами, дозволяють виокремити об'єкти, включення яких до складу творів не призводить до порушення авторського права.

При цьому в Законі не конкретизується, які твори можуть бути об'єктом плагіату. Не викликає сумнівів, що до них відносяться ті, які на момент вчинення порушення мають авторсько-правову охорону. Стосовно творів, строк правової охорони яких сплинув, слід керуватися ч. 2 ст. 30 Закону, яка встановлює, що твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою, за умови дотримання особистих немайнових прав автора. Право на визнання авторства, на зазначення на творі псевдоніму, на збереження цілісності твору охороняються безстроково (ч. 10 ст. 28 Закону), відтак, плагіат твору, який перестав охоронятися в силу закінчення строку дії авторського права, становитиме порушення особистих немайнових авторських прав.

Можливість недобросовісного використання творів, які ніколи не охоронялися, утворює певну дилему. Якщо

якась особа оприлюднить під своїм іменем такий твір повністю чи частково, формально подібні дії відповідають кваліфікації плагіату, проте не порушуватимуть майнові права та особисті немайнові права в силу невизнання їх за автором: неможливо порушити авторське право, якого не існує. В подібних випадках яскраво проявляється проблема етики і моралі при вчиненні плагіату, проте наслідків у вигляді притягнення порушника до відповідальності такі недобросовісні дії тягнути не можуть.

Закон не обмежує можливість неправомірного використання лише тими творами, які були оприлюднені на момент вчинення порушення, відтак, об'єктом плагіату може бути як вже розкритий публіці твір, так і ще не оприлюднений.

Виходячи з п. в) ч. 1 ст. 50 Закону, плагіатом визнається як повне, так і часткове використання чужого твору. Г. О. Ульянова пропонує при визначенні неправомірно використаної частини твору виходити з двох критеріїв: обсягу запозиченого і сутнісного змісту запозиченого фрагмента [1, с. 78]. Стосовно обсягу запозичення слід зазначити, що це доволі неоднозначний критерій, особливо в науковому плагіаті: одне речення, подане без посилання на автора, іноді може виявитися достатнім для того, щоб створити про себе оманливе враження як про особу, що зробила вагомий внесок в розвиток певної галузі науки. З приводу сутнісного змісту запозиченої частини як підстави для кваліфікації плагіату, дійсно, наявність у різних творах подібних чи навіть однакових фрагментів об'єктів, що не мають авторсько-правової охорони, не може розглядатися як порушення. Ним є неправомірне використання тих частин твору, які містять відбиток творчого внеску автора.

2. Зазначення імені особи, яка не є автором використаного твору.

Мета вчинення плагіату полягає в тому, щоб за рахунок чужих творчих

здобутків отримати певну власну вигоду: актуалізувати твір, зробити його більш сучасним, цікавим, надати йому більшу вагу, підвищити свій авторитет чи впливовість, одержати визнання, матеріальну винагороду, досягти іншого результату, якого бажає плагіатор. Зазначаючи своє ім'я на об'єкті, який містить недобросовісні запозичення, особа створює ілюзію власної творчості, вводить суспільство в оману щодо походження неправомірно використаного твору. Плагіат називають привласненням чужого авторства саме тому, що використання твору відбувається під іменем іншої особи, ніж та, що створила твір.

З цих причин складно погодитися з науковцями, які обстоюють точку зору, що використання чужого твору із зазначенням імені автора і джерела запозичення можна вважати плагіатом у широкому розумінні цього поняття, якщо справді суттєво перевищений можливий обсяг такого запозичення у відповідності із поставленою метою [2, с. 10; 3, с. 166]. В таких випадках відбувається значне посягання на авторський варіант тексту, тому що плагіатор стає наче співавтором, використовуючи думки автора оригінальної праці без дозволу самого автора, відбувається посягання на істинність авторства [4, с. 443]. На веб-сайті plagiarism.org одним із різновидів плагіату називається, незалежно від наявності посилання, копіювання настільки великої кількості слів чи ідей з джерела, що вони становлять значну частину роботи [5].

З цього приводу слід зазначити, що Бернська конвенція у ч. 1 ст. 10 та Закон у п. 1) ч. 1 ст. 21 не визначають максимально допустимий розмір цитат, залишаючи вирішення питання про обсяг кожного уривку на розсуд особи, яка здійснює цитування, і обмежуючи цей розсуд поставленою метою. Поняття «обсяг, виправданий поставленою метою» є оціночним і надзвичайно суб'єктивним, встановити його точні межі, які підходили б для всіх випадків

певного характеру (наприклад, наукових праць в галузі права), неможливо. Коли твір (наприклад, статтю) присвячено реферативному огляду твору іншого автора (наприклад, монографії), цілком імовірно, що значну частину тексту статті становитимуть цитати з монографії, які автор статті супроводжуватиме власними оцінками, міркуваннями, висновками. Іноді обсяг однієї цитати може становити сторінку тексту і більше, коли необхідно показати шлях, яким рухався автор цитованого твору до зроблених ним підсумків.

Однак головним недоліком зазначених тез є те, що вони несумісні з правовою природою плагіату: якщо кожен використаний фрагмент має посилання на автора твору та джерело запозичення, навіть коли це одне і те ж джерело, то при цьому не відбувається ігнорування чи приховування імені автора та зазначення замість нього імені іншої особи. Інша річ, що науковий твір, який містить великий обсяг запозичень з однієї і тієї ж праці, не завжди має наукову новизну чи значимі для певної галузі результати, проте їх відсутність — не ознака плагіату. Автор твору, значна частина якого складається з цитат з одного і того ж джерела з посиланням на кожну цитату, не удає, що він є автором запозичених фрагментів. Відтак, спроба пов'язати плагіат з обсягом цитування однієї і тієї ж праці, якщо кожна цитата має відповідне посилання, видається помилковою в силу її невідповідності засадам авторсько-правової охорони.

Спірним є підхід, згідно з яким одним із проявів плагіату пропонується вважати поміщення чужих творів в мережі Інтернет (під іменем авторів цих творів, як випливає з контексту — А. Ш.) [6, с. 172], адже в таких випадках яканебудь інша особа не вдає з себе творця відповідного твору. Зазначені дії, вчинені без згоди автора, становлять порушення авторського права, проте не відносяться до плагіату: ним є лише те використання творів, за якого відбувається привласнення авторства.

3. Оприлюднення (опублікування) об'єкта, який є повним відтворенням чужого твору або до складу якого включено чужий твір (твори) чи його частину (частини).

Оприлюдненням (розкриттям публіці) твору є здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Дослідження термінологічного складу Закону покаже, що оприлюднення є родовим поняттям, яке охоплює всі можливі види розкриття твору публіці, в тому числі, опублікування твору. Увага на факт поглинання терміну «опублікування» поняттям «оприлюднення» в наукових працях вже неодноразово зверталася, дійсно, будь-яке оприлюднення об'єкта, який містить в собі чужий твір чи його частину без зазначення автора цього твору, відноситься до плагіату.

Не зовсім вірною видається думка, що плагіатом є не тільки оприлюднення (опублікування) твору під чужим іменем (без зазначення імені автора), а й саме створення твору. І якщо таке порушення буде доведено до оприлюднення (опублікування), то порушник вже може притягатися до відповідальності [2, с. 10; 7, с. 256]. Прибічники цієї точки зору не враховують два таких аспекти.

По-перше, Закон допускає можливість вільного відтворення примірників твору для навчання (ст. 23) та вільного відтворення творів в особистих цілях (ст. 25), при цьому згода автора отримуватися не повинна, а від особи, що здійснює таке відтворення, не вимагається зазначення імені автора на відтвореному примірнику. Особа може відтворити фрагменти будь-яких творів з метою вивчення певного предмету, опанування якимись знаннями, створити копію твору для використання її в межах своєї сім'ї, і такі дії не кваліфікуються як порушення авторського

права, а відносяться до тих винятків, які забезпечують баланс інтересів автора і суспільства.

По-друге, підставою цивільно-правової відповідальності є порушення суб'єктивного цивільного права [8, с. 205], його невизнання чи оспорювання, кримінальної відповідальності — вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом (ч. 1 ст. 2 КК України). Об'єкт, до складу якого включені твори чи фрагменти творів інших авторів і який створений з метою розкриття його публіці під власним іменем, може так і залишитися не оприлюдненим, особа може відмовитися від свого наміру і, відповідно, не вчинити порушення авторського права. В розрізі кримінально-правової відповідальності особа повинна, принаймні, вжити дії, спрямовані на оприлюднення об'єкту, який містить недобросовісні запозичення, наприклад, надіслати статтю в редакцію журналу. Якщо така стаття не буде опублікована, факт її надіслання в редакцію може кваліфікуватися як замах на вчинення плагіату (ст. 15 КК України), за умови заподіяння матеріальної шкоди особі, яка має авторське право на недобросовісно використаний твір, що є підставою для криміналізації плагіату відповідно до ст. 176 КК України. У сфері цивільно-правової відповідальності приклад із надсиланням статті в редакцію друкованого видання, якщо у публікації буде відмовлено, як плагіат розглядатися не може: попри наявність об'єкта, що містить недобросовісні запозичення, та вчинення дій, спрямованих на його розкриття публіці, оприлюднення як таке не відбулося. В цьому випадку, як вірно зауважує І. Зайцева-Калаур, йдеться про вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права [9, с. 114].

Отже, створення об'єкту, який відтворює інший твір повністю чи частково, саме по собі не дає підстав говорити про порушення авторського права та

можливість притягнення особи до відповідальності. Плагіат є там, де твір чи його частина (частини) оприлюднюються під іменем іншої особи, ніж та, що створила цей твір.

В публікаціях зарубіжних авторів можна зустріти твердження про плагіат ідей [10, с. 174]. На веб-сайті plagiarism.org, до якого часто звертаються дослідники, плагіат визначається, зокрема, як копіювання чийось слів або ідей без посилання [5]. Деякі вітчизняні науковці відзначають, що дуже часто в серйозних виданнях можна зустріти вислови типу «крадіжка чужих ідей», «привласнення чужих ідей» тощо, які свідчать про те, що самі ідеї, а не слова, в які їх втілено, є мірою авторства, що не відповідає ч. 3 ст. 8 Закону [4, с. 443]. Тож чи мають ідеї якусь цінність в авторському праві? І що насправді використовується при плагіаті?

Концептуальні засади авторського права побудовані на вільному обігу ідей та неможливості встановлення монополії на них. У доктрині пояснюється, що ідеї, незалежно від їх оригінальності чи ретельної продуманості, відкриті для використання без необхідності одержувати дозвіл. Свобода в їх копіюванні відіграє центральну роль в авторському праві, воно заперечує надання охорони ідеї, проте гарантує охорону тому особливому способу, в який автор її виражає. Достатнім стимулом для створення нових творів є надання автору виключних прав, обмежених вираженням у творах, і це правило не завдає шкоди авторам. Автори — також користувачі, кожен твір вміщує ідеї, які вже колись певною мірою були використані [11, с. 12, 78, 79].

Дійсно, в авторському праві термін «результат творчості» розуміється не в сенсі створення «на пустому місці» (*ex nihilo*), і оригінальність твору не обов'язково повинна бути абсолютною. Немає необхідності, щоб автор був вільним від зовнішніх впливів. Використані автором ідеї можуть бути старі як світ, проте це не заважає твору бути оригінальним, оскільки авторське

право вважає допустимою творчість на основі вже існуючих елементів. Головне тут — щоб твір відрізнявся від своїх попередників, щоб він не був копією іншого твору [12, с. 58].

Ідея — це найвища форма пізнання і мислення, яка не тільки відображає об'єкт, а й спрямована на його перетворення; це думка, загальне поняття про предмет чи явище [13, с. 105]. Ідеями є поняття, уявлення, що відбивають дійсність у свідомості людини та виражають ставлення її до навколишнього світу; принцип світогляду, переконання; думка про що-небудь, міркування з приводу чогось; основна думка, що визначає зміст твору [14, с. 11]. Коли використовується власне ідея, створені на її основі твори можуть бути до певної міри схожими в силу об'єднання одним задумом, проте завжди матимуть відмінності в елементах форми вираження. Будь-який твір має принаймні одну ідею, яку автор хоче донести до публіки, проте ідея ніколи не вміщує в себе твір чи його окремі охоронювані елементи. Співвідношення ідеї та форми вираження твору можна проілюструвати так: ідея відповідає на питання «про що цей твір», «що хотів донести до публіки автор», форма вираження твору — «як автор це зробив».

Авторське право абсолютно справедливо поширює правову охорону не на загальний задум, не на концепцію як певну основу твору, а на ті результати, які одержав автор, йдучи шляхом від ідеї до остаточного відображення її у творі. Тому коли ми говоримо про плагіат, ним завжди є використання не самої по собі ідеї, а її конкретного втілення у формі вираження конкретного твору.

Однак форма вираження твору та її елементи — це категорії, які часто не в повній мірі зрозумілі не тільки для звичайного користувача. В одній з наукових праць, присвячених проблемам плагіату, зазначається, що законодавча розмитість поняття «форми твору» не дає можливості встановити критерії, за якими можна було б вважати таку

форму новою, а отже, уникнути таким чином численних випадків плагіату [4, с. 443]. Це твердження показує, що форма вираження твору на сьогодні не має чіткого доктринального пояснення, що призводить до помилкового сприйняття її сутності.

Кожен вид об'єктів авторського права має відповідну форму його вираження: для літературних творів нею є текст, для аудіовізуальних творів — рухоме зображення на певному носії, для творів образотворчого мистецтва — зображення, для скульптури й архітектури — об'ємно-просторова форма. Кожній з цих форм властиві її особливі засоби: слова, символи, музичні ноти й акорди, штрихи й мазки, танцювальні па, за допомогою яких створюється твір. Будучи втіленим у певній формі, твір починає існувати незалежно від його автора і стає доступним для сприйняття іншими особами; в цьому і полягає значення форми вираження твору для набуття об'єктом авторсько-правової охорони.

Створення нового твору не означає появу нової форми: стаття знову викладається у вигляді тексту, картина створюється у вигляді малюнку. Однак в кожному новому об'єкті є індивідуальні елементи, які відрізняють його від попередніх творів аналогічного виду. Не всі ці елементи характеризуються значимістю для правової охорони авторським правом: тема літературного твору, сюжет та шаблонні персонажі не охороняються, так само як кольори і шаблони в образотворчому мистецтві, ритм, тональність і гармонія в музиці [15, с. 5]. Один і той же сюжет (система подій у літературному творі) може повторюватися сотні разів у творах різних авторів, проте коли йдеться про використання охоронюваних елементів (зокрема, епізодів, діалогів, оригінальних персонажів), їх неправомірне запозичення вже кваліфікується як порушення.

Наукові твори здебільшого мають літературну письмову чи усну форму, і, як вірно зауважує О. Кашинцева, твір

науки створюється в результаті проведення наукових досліджень або теоретичних узагальнень [16, с. 22]. Наукову творчість можна охарактеризувати як здібності мислення, які дозволяють людям розробляти безліч оригінальних ідей в різних сферах, використовуючи міждисциплінарні та інноваційні підходи в галузі науки, техніки і мистецтва (естетики), щоб вирішити ту чи іншу проблему [17, с. 182].

Якщо виходити з системи елементів форми вираження творів, узагальненої у 1963 році В. Я. Іонасом, для літературних творів такими компонентами є мова, образна система, ідейно-емоційний зміст, художня форма і сюжет [18, с. 69]. І окрім мови, без якої літературний та усний твір не може бути втіленим взагалі, всі інші елементи форми вираження науковим творам не властиві. На відміну від художньої літератури, науковець не вигадує, не фантазує, а досліджує, шукає зв'язки між об'єктами, методи і способи, закономірності, обґрунтування, пояснення. Наукова творчість цілком справедливо вважається соціальним феноменом, адже вона спрямована на пізнання, на розвиток існуючих знань чи утворення нових. І цілком зрозуміло, що події, діалоги, композиція, художні образи та інші елементи, притаманні художній літературі, у письмовій та усній формах вираження наукових творів відсутні.

В сучасних дослідженнях відмічається, що наукова творчість здійснюється шляхом висунення догадок. Логічне і послідовне обґрунтування їх — це сфера припущень; фактологічне обґрунтування припущень — сфера гіпотези, яка є зв'язуючою ланкою з теорією. Розвиток творчої думки схематично можна зобразити так: догадка — припущення — гіпотеза — критика — теорія або інший порівняно закінчений процес розвитку думки [19, с. 304–305]. Всі ланки наведеного ланцюга відображають шлях, яким йде автор у своєму дослідженні, та можуть виражатися у творі у вигляді окреслення нової про-

блеми, результатів проведення експерименту, аргументів, доводів та заперечень, рекомендацій, висновків. Всі здобутки такого роду є результатом інтелектуальної творчої діяльності ученого, і саме на них як на елементи форми вираження наукового твору поширюється авторсько-правова охорона. В узагальненому вигляді зазначені елементи можна об'єднати одним родовим поняттям — результати дослідження.

Під результатами дослідження в межах твору слід розуміти гіпотези, міркування, аргументи, обґрунтування, пропозиції (як теоретичного характеру, так і у вигляді змін і доповнень до норм законодавства), рекомендації, висновки, інші досягнення, здобуті автором в процесі проведення дослідження та/або як наслідок його здійснення. Безперечно, до результатів дослідження відносяться наукове відкриття, нова теорія, інша форма нового наукового знання, проте слід зауважити, що авторсько-правова охорона поширюється на всі твори, які є результатом інтелектуальної творчої діяльності, а не лише на ті, в яких наявні абсолютно нові наукові результати.

Ознака новизни в авторському праві — додатковий критерій, який характеризує творчий процес: відомий продукт, створений особистістю самостійно, нетрадиційним способом чи таким, що виявився несподіваним, невідомим раніше суб'єкту творчості, є відображенням дійсно творчого відношення до справи, в процесі чого відбувається розвиток і збагачення здібностей особистості [20, с. 130–131]. Новизна як аспект творчості має відносний характер, новий результат творчої діяльності не означає щось, що раніше взагалі не існувало і не було відоме суспільству. У науковій творчості дослідник може проявити інший підхід до розгляду відомої проблеми, доповнити розроблену кимось теорію іншими висновками, приєднатися до чиеїсь точки зору з власними аргументами, одержати результати, які не створюють

щось зовсім нове, проте збагачують науку, розвивають її, дають додаткові знання про те, що вже існує.

Кожен зі здобутків такого роду — це вже не ідея, а її конкретне втілення в конкретному творі. Тому складно погодитися з думкою, що оскільки ідея не є об'єктом авторського права, то, відповідно, закон про авторське право не захищає наукові твори [21, с. 83]. При недобросовісному запозиченні з наукового твору використовується не ідея як така, а фрагмент тексту чи усної доповіді, в якому автор виразив цю ідею у своїх доводах, запереченнях, підсумках, інших результатах дослідження, викладених у творі, незалежно від того, чи є вони абсолютно новими.

При плагіаті наукового твору відбувається неправомірне використання результатів дослідження, які завжди виражені за допомогою мови твору, яка відноситься до охоронюваних елементів форми вираження. У широкому розумінні нею є мова державна, мова національних меншин, іноземна мова, у вузькому розумінні — особливості мовлення автора, його мовний склад, сукупність мовних засобів, використаних у творі. Мову в широкому розумінні запозичити неможливо, проте її правове значення проявляється у можливості розмежування оригіналу твору та його перекладу. Особливість мовного складу автора (мова у вузькому розумінні) у багатьох випадках сприяє ідентифікації запозичень та дозволяє виявити плагіат.

Серед елементів форми вираження наукових творів також необхідно розрізняти юридично байдужі, на які не поширюється охорона авторським правом: тема твору; загальні і спеціальні методи наукового дослідження (пізнання), які існували до проведення дослідження; матеріали дослідження (джерела літератури, норми законодавства, судова практика, речовини, процеси, процедури тощо), які існували чи були відомі до його проведення. Ці елементи можуть вільно використовуватися будь-якими особами, а їх змістовний

збіг (однакова тема, опис сутності методології дослідження, посилання на такі ж цитати з інших творів) не кваліфікується як плагіат. Як вірно зауважує Г. О. Ульянова, зовсім інший аспект — це опис автором порядку застосування того чи іншого методу, специфіки застосування методу в залежності від мети і предмета дослідження, опис очікуваних результатів [1, с. 72], адже в цьому разі вже може йтися про індивідуальний творчий внесок. Коли автор створює власний метод наукового дослідження чи його матеріали (наприклад, проведення опитування, на основі якого робиться аналіз проблеми), їх також слід розглядати як елементи, що мають авторсько-правову охорону і потребують відповідного посилання на автора при використанні їх опису іншими особами.

В науковій творчості можливі випадки, коли різні автори, незалежно один від одного, можуть самостійно прийти до подібних чи однакових висновків, пропозицій, інших результатів дослідження. Такого роду збіги пропонується вважати випадковим (мимовільним) плагіатом [22, с. 130; 23, с. 89], з приводу чого можна висловити критичні зауваження.

Схожість у результатах творчої діяльності властива не лише науці, а й літературі і мистецтву, однак авторське право ґрунтується не на концепції абсолютної новизни, а на засадах творчої діяльності. Подібні чи тотожні за змістом (а іноді і за текстуальним виразом) висновки, рішення, інші результати дослідження можуть цілком логічно слідувати з аналізу одного і того ж явища, з доктринальних тлумачень в межах однієї наукової школи чи течії. Визначальним тут буде наявність творчого шляху, яким ішов автор, його власний пошук зв'язків, закономірностей, проблем та відповідей на існуючі питання. Змістовний збіг у міркуваннях, аргументах, гіпотезах тощо, коли вони відображають творчу індивідуальність автора, не може вважатися

плагіатом, адже особа оприлюднює під своїм іменем результат своєї наукової творчої діяльності. Плагіат слід шукати не там, де наявна схожість, а там, де творчість замінюється банальним копіюванням чужих здобутків та імітацією власного внеску у розвиток науки, літератури, мистецтва.

Висновки

Плагіатом є використання не ідеї як такої, а того способу, як вона втілена у конкретному творі, у формі його вираження. Наукові твори мають здебільшого письмову чи усну форму, однак існуюча у доктрині система елементів форми вираження не в повній мірі кореспондує науковим творам: у них відсутні художні образи, епізоди, оригінальні персонажі, діалоги, які охороняються в художній літературі. Це зумовило потребу у розробці окремої

теорії елементів форми вираження наукових творів.

Юридично байдужими елементами, які не охороняються і можуть вільно використовуватися іншими особами, є: 1) тема твору; 2) методи наукового дослідження (пізнання), що існували до проведення дослідження; 3) матеріали, які існували чи були відомі до проведення дослідження.

Юридично значимі елементи форми вираження наукового твору, на які поширюється авторсько-правова охорона, це: 1) мова твору; 2) результати дослідження у вигляді гіпотез, аргументів, доводів, міркувань, висновків, пропозицій, рекомендацій, інших здобутків, одержаних автором в ході проведення дослідження та/або як наслідок його здійснення. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Ульянова Г. О. *Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії): монографія* / Г. О. Ульянова. — Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. — 346 с.
Ulyanova G. O. Tsyvilno-pravovuj zahyst prav intelektualnoi vlasnosti vid plagiatu (problemy teorii): monografiya. — Odesa, 2015. — 346 s.
2. Вахонева Т. М. *Плагіат як різновид порушення авторських прав за законодавством України* / Т. М. Вахонева // *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності: другі юридичні читання: [збірник наукових праць] / за ред. В. В. Галунька.* — Тернопіль-Київ-Херсон: Херсонська міська друкарня, 2011. — С. 9-10.
Vahoneva T. M. Plagiat yak riznovyd porushennya avtorskyh prav za zakonodavstvom Ukrainy. — Ternopil-Kyiv-Kherson, 2011. — S. 9-10.
3. Брус І. І. *Українська наука потребує «революції» у боротьбі з плагіатом* / І. І. Брус // *Науковий вісник Херсонського державного університету.* — 2014. — Вип. 2. Т. 1. — С. 164-167.
Brus I. I. Ukrainska nauka potrebuє "revolutsii" u borotbi z plagiatom / I. I. Brus // *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu.* — 2014. — Vyp. 2. T. 1. — S. 164-167.
4. Симонян Ю. Ю. *Плагіат як вид порушення авторських прав* / Ю. Ю. Симонян // *Митна справа.* — 2012. — № 6 (84). Ч. 2, книга 2. — С. 440-445.
Symonyan Y. Y. Plagiat yak vyd porushennya avtorskyh prav / *Mytna sprava.* — 2012. — No. 6 (84). Ch. 2, knyga 2. — S. 440-445.
5. <http://www.plagiarism.org/plagiarism-101/what-is-plagiarism>
6. Шишка Р. Б. *Плагіат та його прояви і небезпеки* / Р. Б. Шишка // *Часопис Київського університету права.* — 2014. — № 4. — С. 170-176.
Shyshka R. B. Plagiat ta yogo proyavy ta nebezpeky / *Chasopys Kyivskogo universytetu prava.* — 2014. — No. 4. — S. 170-176.

7. Ключко С. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторських прав шляхом плагіату / С. М. Ключко, А. М. Куліш // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, м. Суми, 21—22 травня 2015 року / редколегія: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. — Суми: Сумський державний університет, 2015. — С. 255-258.
- Klochko S. M., Kulish A. M. Kryminalna vidpovidalnist za porushennya avtorskyh prav shlyahom plagiatu. — Sumy, 2015. — S. 255-258.
8. Кузнецова Н. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав / Н. Кузнецова // Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. / За ред. І. Безклубого. — К., 2010. — Чис. V. — С. 198-207.
- Kuznetsova N. Tsyvilno-pravova vidpovidalnist i zahyst tsyvilnyh prav / Pro ukrainske pravo. Chasopys kafedry teorii ta istorii derzhavy i prava Kyivskogo natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka. — Kyiv, 2010. — No. V. — S. 198-207.
9. Зайцева-Калаур І. До питання про порушення авторських прав організацій ЗМІ та суб'єктів їх діяльності / І. Зайцева-Калаур // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 5. — С. 112-116.
- Zaytseva-Kalaur I. Do pytannya pro porushennya avtorskyh prav organizatsiy ZMI ta subyektiv ih diyalnosti / Naukovi zapysky instytutu zakonodavstva Verhovnoi Rady Ukrainy. — 2012. — No. 5. — S. 112-116.
10. Green S. Plagiarism, Norms, and the Limits of Theft Law: Some Observations on the Use of Criminal Sanctions in Enforcing Intellectual Property Rights / Stuart P. Green // *Hastings Law Journal*. — 2002. — Vol. 54. — P. 167-242.
11. McJohn S. Copyright: Examples and Explanations / Stephen M. McJohn. — New York: Aspen Publishers, 2006. — 356 p.
12. Липцик Д. Авторское право и смежные права / Делия Липцик; Пер. с фр. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
- Liptsik D. Avtorskoe pravo i smezhnye prava, Moskva, 2002, 788 s.
13. Інтелектуальна власність: словник-довідник / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — У 2-х т.: Том 1. Авторське право і суміжні права / За ред. О. Д. Святоцького., В. С. Дроб'язка. — К.: Ін Юре, 2000. — 356 с.
14. Словник української мови. В 11 т. Т. 4. // І. К. Білодід, А. А. Бурячок та інші. — К.: Наукова думка, 1973. — 840 с.
- Slovnuk ukrainskoi movy. V 11 t. T. 4. — Kyiv, 1973. — 840 s.
15. Goldstein P. International Copyright: Principles, Law, and Practise / Paul Goldstein, P. Bernt Hugenholtz. — Third Edition. — New York: Oxford University Press, 2013. — 616 p.
16. Кашинцева О. Авторське право на науковий твір у сфері медицини: етичні та творчі аспекти виникнення / О. Кашинцева // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 6. — С. 19-26.
- Kashyntseva O. Avtorske pravo na naukovyy tvir u sferi medytsyny: etychni ta tvorchii aspekty vynyknennya / Teoriya i praktyka intelektualnoi vlasnosti. — 2013. — No. 6. — S. 19-26.
17. Demir S. Perception of Scientific Creativity and Self-Evaluation among Science Teacher Candidates / Sibel Demir // *Journal of Education and Practice*. — 2015. — Vol. 6, No. 18. — P. 181-183.
18. Ионас В. Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике / В. Я. Ионас. — М.: Юридическая литература, 1963. — 138 с.
- Ionas V. Y. Kriteriy tvorchestva v avtorskom prave i sudebnoy praktike. — Moskva, 1963. — 138 s.

19. Синах А. О. Мистецтво та наука як складові частини творчої діяльності / А. О. Синах // *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. — № 30. — К.: ЦГО НАН України, 2013. — С. 300-308.
- Synah A. O. *Mystetstvo ta nauka yak skladovi chastyny tvorchoi diyalnosti / Totallogy-XXI*. — No. 30. — Kyiv, 2013. — S. 300-308.
20. Кравчук П. Ф. Творчество как предназначение человека / П. Ф. Кравчук // *Известия ЮЗГУ. Серия Экономика. Социология. Менеджмент*. — 2011. — № 1. — С. 126-133.
- Kravchuk P. F. *Tvorchestvo kak prednaznachenie cheloveka / Izvestiya YuZGU. Seriya Ekonomika. Sotsiologiya. Menegment*. — 2011. — No. 1. — S. 126-133.
21. Штенников В. Н. Авторское право и научные произведения / В. Н. Штенников, И. А. Беляева // *Инновации*. — 2007. — № 6. — С. 82-84.
- Shtennikov V. N., Belyaeva I. A. *Avtorskoe pravo i nauchnye proizvedeniya / Innovatsii*. — 2007. — No. 6. — S. 82-84.
22. Петренко В. С. Поняття та види плагиату / В. С. Петренко // *Часопис цивілістики*. — 2012. — Вип. 14. — С. 128-131.
- Petrenko V. S. *Ponyattya ta vydy plagiatu / Chasopys tsyvilistyky*. — 2012. — Vypusk 14. — S. 128-131.
23. Зуб В. М. Плагиат: його різновиди та заходи протидії / В. М. Зуб, М. М. Дем'яненко // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. — 2014. — № 4. — С. 86-90.
- Zub V. M., Demyanenko M. M. *Plagiat: yogo riznovydy ta zahody protydii / Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*. — 2014. — No. 4. — S. 86-90.

Надійшла до редакції 12.07.2016 р.

А. Штефан. Научный плагиат: соотношение использования идеи и формы выражения произведения. В статье дается характеристика признаков плагиата, определяется, какие произведения с точки зрения авторско-правовой охраны могут быть объектом плагиата, исследуются отличия в использовании идеи и элементов формы выражения произведения, предлагается авторская теория определения состава юридически незначимых и охраняемых элементов формы выражения произведения научного характера.

Ключевые слова: произведение в сфере науки, научное произведение, плагиат, идея, форма выражения произведения

A. Shtefan. Scientific Plagiarism: the Correlation in Using of Idea and Form of Expression of the Work. The plagiarism is promulgation (publication), in full or in part, of the work under the mane of a person who is not the author of this work. Criteria which create the legal structure of the plagiarism in their interrelation are:

- 1) the unlawful use of a copyrighted works or works that have fallen into the public domain after the copyright has expired. The unconscionable loans of works that have never been protected may consider as s violation of moral and ethical standards but not as a violation of copyrights in the absence of legal protection;
- 2) the denotation the name of another person than that one who created the work. The quotation with the correct reference to the author and the source of borrowing, even if the extent of this quotation makes up the majority of the work, does not relate to the plagiarism;

- 3) the promulgation of the work which reproduces another author's work in full or in part. Creation of an object, which reproduces another author's work in full or in part, is not the plagiarism. The violation of copyright occurs when a person carries out actions aimed at the public disclosure of this object.

Plagiarism is using of work and not of idea. When idea is using, works based on it can have some extent similarity but there will be differences in the elements of expressions. Any work has at least one idea that the author wants to convey to the public but the idea never holds a work or its individual elements. The difference between the idea and the form of expression of the work can be illustrated as follows: the idea is answering the question "what is this work about", "what the author wanted to convey to the public" and the form of expression of the work — "how the author did it". If we deal with the plagiarism, it is always the using of not an idea itself but of its concrete expression in the form of expression of a particular work.

Scientific works mostly have literary or oral form. But existing theory of elements of the form of expression does not approach to scientific works as far as there are no story plot, episodes, dialogues, characters in scientific works. This led to the need to develop the separate theory of elements of the form of expression of scientific works.

Legally indifferent elements that are not protected and can be freely used by others are:

- 1) the theme of the work;
- 2) methods of scientific research (knowledge) that existed before the investigation started;
- 3) materials that existed or were known before the investigation started.

Legally significant elements covered by copyright protection are:

- 1) the language. In a broad sense it is the state language, minority language, foreign language, in the narrow sense it is the special aspects of author's language, of its structure, a set of linguistic resources used in the work;
- 2) results of research in the form of hypotheses, arguments, reasoning, opinions, proposals, recommendations, conclusions and other achievements obtained by the author during the research and/or as a result of its implementation.

The plagiarism of scientific work is the using of research results that have always expressed through the language of the work. The language in the broadest sense cannot be borrowed but its legal value is manifested in the possibility of the separation of the original work and its translation. The peculiarity of the author's language (the language in the narrow sense) facilitates the identification of borrowing and can detect plagiarism in many cases.

Key-words: work of science, scientific work, plagiarism, idea, form of expression of work

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС

Григорій Прохоров-Лукін,

завідувач відділу узагальнення експертної та судової практики

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, кандидат юридичних наук

Розглядаються питання законодавства та судової практики країн ЄС щодо відшкодування шкоди у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, законодавство країн ЄС, судова практика, відшкодування шкоди

Інші підходи до визначення шкоди

Деякі країни мають положення, згідно з якими правовласник може просити про передачу права власності на контрафактні товари (або матеріали/інвентар, які були використані для створення контрафактних товарів), і такі заходи не є предметом вимоги, що порушник діяв недобросовісно. Вартість цих товарів не може, однак, перевищувати реальну шкоду, спричинену порушником.

В Естонії може вимагатися відшкодування як розумних витрат, які будуть понесені в майбутньому через шкоду, так і витрат, пов'язаних з відверненням або зменшенням шкоди.

Питання про одноразове відшкодування шкоди вирішується у країнах ЄС по-різному. У більшості країн, оскільки суди обмежені позовними вимогами правовласників, одноразова компенсація повинна бути спеціально визначена правовласником у складі позовних вимог. Чимало також країн, у яких суди можуть присудити одноразову компенсацію за власною ініціативою, навіть якщо правовласник не заявив

конкретну вимогу щодо такого засобу відшкодування шкоди.

Більшість країн також дотримується підходу, що одноразова компенсація є лише вторинним варіантом, і може бути заявлена тільки тоді, коли фактична шкода не може бути обчислена. У Бельгії суди звичайно дозволяють вимагати одноразову компенсацію тільки в тих випадках, коли не видається можливим оцінити шкоду іншими способами. На практиці одноразова компенсація та сума шкоди часто присуджуються без додаткових (докладних) пояснень.

У Греції одноразові компенсації не можуть бути отримані, наприклад, для порушень прав на товарні знаки, навіть якщо вони затребувані. У Великобританії одноразові компенсації не дозволені, а тому й не присуджуються у справах про порушення прав інтелектуальної власності, хоча у відповідних випадках дозволені альтернативні розрахунки шкоди на основі роялті чи зборів, які були би отримані, якщо б підсудний отримав ліцензію, як це передбачено Директивою ЄС [1].

* Продовження. Початок статті у № 2, 2016 р.

У більшості країн саме порушення права інтелектуальної власності є цивільним правопорушенням і добросовісність або недобросовісність порушника не мають значення та не впливають на визначення рівня шкоди. У деяких країнах (їх меншість), компенсація не присуджується, якщо порушник не знав про порушення (тобто був безневинним порушником). Компенсація присуджується тільки за умисні або недбалі порушення. У деяких країнах (наприклад, Чеська Республіка) уявлення порушника не має значення у справах про порушення авторських прав. В Угорщині, якщо порушник не знав, що він був залучений до протиправної діяльності, ніяка шкода не відшкодовується, але можлива компенсація за рахунок неправомірно отриманого доходу порушника.

Іноді, якщо порушення було вчинене добросовісно (чи є інші особливі обставини), розмір шкоди може бути зменшений судом.

У Швеції існує досить важкий обов'язок, який покладається на порушників і полягає в дослідженні ринку, перш ніж вивести потенційно контрафактну продукцію на ринок.

Цікавим є питання про те, чи може бути відшкодована шкода, коли контрафактні товари були вилучені, перш ніж вони потрапили на ринок. У більшості країн у таких випадках можливе відшкодування шкоди. У деяких країнах відшкодування матеріальної шкоди не вимагається в тих випадках, коли її важко обґрунтувати (присуджені можуть бути тільки розумні витрати та пов'язані з ними судові витрати). В Угорщині в таких випадках може бути присуджено відшкодування тільки тих витрат, які пов'язані зі зберіганням і знищенням контрафактних товарів.

У випадках, коли після порушення порушнику надається ліцензія, звичайно це не розглядається як підстава для зменшення відшкодування шкоди. Проте й у цьому питанні у країнах ЄС немає повної єдності. Наприклад, у Чехії у таких випадках розмір шкоди

може бути зменшений, якщо придбання ліцензії дійсно зменшує шкоду. Аналогічний підхід поширений і в судовій практиці Люксембургу. Якщо майбутнє використання прав інтелектуальної власності за ліцензією є сумнівним, шкода може бути відшкодована подібно до відшкодування у випадку, коли ніякої ліцензійної угоди не було укладено у зв'язку з порушенням. У Великобританії сьогодні можна придбати ліцензії для додатків до комп'ютерних програм після виявлення порушення без накладення будь-яких штрафних санкцій.

Відшкодування витрат

Звичайно, всі витрати правовласника, необхідні для ефективного захисту та забезпечення дотримання будь-яких прав інтелектуальної власності, можуть бути відшкодовані на користь успішної сторони процесу, хоча вони можуть бути зменшені чи не взяті до уваги в разі часткового задоволення позовних вимог. На практиці суди, зазвичай, схильні відшкодовувати тільки ті витрати, котрі чітко доведені та є явно необхідними. Якщо витрати непропорційні чи непотрібні, суддя може постановити рішення про відшкодування тільки частини витрат.

Національні суди, як правило, схильні розрізняти витрати, пов'язані з власним адвокатом або експертом сторони та витрати на адвокатів чи експертів, призначених за рішенням суду, причому гонорари експертів, призначених судом, звичайно відшкодовуються в повному обсязі. У деяких країнах гонорари власних експертів сторін (не призначених судом) не можуть бути відшкодовані (наприклад, в Болгарії).

Гонорари адвокатів часто визнаються на основі нормативних тарифів (максимальні суми). Досвід показує, що ці тарифи часто набагато нижчі, ніж фактичні витрати правовласників.

Що стосується судових витрат для позовних вимог, які не можуть бути оцінені в грошовому вираженні (на-

приклад, судової заборони), то такі витрати часто є фіксованою платою. Для вимог, які можуть бути визначені в грошовому вираженні, судові витрати належать від вартості претензій.

Варто зазначити, що узгодженість вищезгаданих нормативних тарифних режимів зі ст. 14 Директиви може бути сумнівною. Такий режим передбачений, зокрема, в Бельгії згідно із Законом від 21.04.2007 р. (нова ст. 1022 Судового кодексу). У рішенні від 15.06.2009 р. (справа № 2008/AR/1087), Апеляційний суд Антверпена постановив, що цей закон був прийнятий з порушенням ст. 14 Директиви ЄС тому, що в більшості випадків нормативні перепони не дають превалюючій стороні права вимагати повного відшкодування витрат на адвоката.

Загалом компенсація в багатьох країнах набагато нижча від фактичних юридичних витрат і становить (орієнтовно): Австрія — 50–70 %, Данія — 10–50 %, Італія — 30 %, Ірландія — 80 %, Кіпр — 50%, Люксембург — 10–30 %, Румунія — 66–100%, Швеція — 75 %. Дуже низьке відшкодування таких витрат в Іспанії та Греції. Тоді як в Литві, Угорщині, Словаччині чи Австрії для простих випадків можна отримати 100 % відшкодування судових витрат. Витрати, понесені державою, у більшості випадків відшкодовуються на 100 %. У Словаччині гонорари адвокатів значно обмежені, коли претензії не можуть бути оцінені в грошовому вираженні.

У багатьох країнах ЄС (окрім Мальти та Румунії) можуть бути відшкодовані й інші позасудові витрати, якщо вони є досить доведеними, зокрема, витрати, пов'язані з моніторингом протизаконної діяльності, контрольними закупівлями, витрати на зберігання, витрати на висновки експертів, збори за переклади та ін.

Незважаючи на те, що законодавство країн ЄС передбачає різні правові інструменти визначення розмірів шкоди, адвокати більшості країн вважають, що відшкодування шкоди у

формі одноразової суми є найкращим варіантом, оскільки надає можливість правовласникам вимагати від порушника відшкодування в повному обсязі відповідного ліцензійного збору чи роздрібною ціною контрафактної продукції. Проте національні суди часто приймають рішення про одноразове відшкодування шкоди без диференціації між різними її складовими. Ці рішення часто не досить явні або прозорі стосовно того, як була розрахована шкода. Кримінальні суди зазвичай дотримуються такої ж схеми, що й цивільні суди. В обох системах судочинства й досі однозначно не вирішено питання щодо того, яка правова теорія має використовуватися при висуванні грошових позовних вимог до порушника: чи призначена вони для компенсації збитків, понесених правовласником, чи вони є безпідставним збагаченням порушника, на яке має бути звернено стягнення.

Хоча в деяких країнах отримання компенсації за фактичні судові витрати пов'язане зі значними труднощами, наявні й протилежні приклади. Так, в Австрії, положення, що стосуються шкоди та судових витрат у справах про порушення прав інтелектуальної власності, працює досить ефективно. В Італії судових витрат можна уникнути, тому що законодавство передбачає можливість позасудового врегулювання спорів шляхом укладення відповідних угод, отже, рішення щодо відшкодування шкоди приймаються в цій країні не дуже часто.

Інший підхід використовується в Нідерландах, де були запроваджені індикативні стандарти, покликані краще оцінити потенційний ризик витрат на ранній стадії судового розгляду.

Відшкодування угорськими судами шкоди у формі упущеної вигоди в розмірі недобросовісного доходу порушника, як видається, є радше винятком, ніж правилом.

Якщо справу порушено після прикордонного арешту, суд може присудити

нагороду адвокату між 1000 і 2000 євро, а також витрати на зберігання та знищення, що розглядаються як збитки.

Змістовного та правового наповнення набуває проблема доведення шкоди та їх забезпечення.

Доведення шкоди

За загальним правилом тягар доведення факту спричинення шкоди та її розміру лежить на власникові прав (позивачеві). Стосовно доказів, які можуть бути використані при доведенні шкоди, зазвичай застосовуються правила цивільного судочинства. Цивільна процедура у справах про порушення прав інтелектуальної власності, істотно не відрізняється від інших процедури в інших цивільних справах. Якщо сукупність доказів, необхідних для встановлення повного обсягу шкоди, не може бути зібрана (чи зібрана з великими зусиллями), суди іноді проводять оцінку для визначення розумної суми шкоди відповідно до правила, що дозволяє зменшення тягара доказування. Доведення зв'язку між шкодою економічного характеру та моральною шкодою (розмивання товарного знака, ерозія цін та ін.) на практиці досить складне завдання. Труднощі у доведенні розмірів шкоди обумовило те, що помітною тенденцією у країнах ЄС стало призначення судових експертів для оцінки шкоди в питаннях інтелектуальної власності.

У деяких судових рішеннях (наприклад, у Бельгії) зазначається, що через різницю в цінах, контрафактні товари й оригінальні бренд-товари, навіть якщо вони ідентичні, не обов'язково є частиною одного й того самого ринку, тому продаж підроблених товарів автоматично не викликає втрати яких-небудь доходів правовласника.

Забезпечення доказів

Майже в усіх країнах ЄС є можливість для забезпечення доказів шляхом отримання необхідних доказів від порушника чи посередників згідно з правом на інформацію (ст. 8 Директиви 2004/48/ЄС). Законодавство цих країн звичайно також передбачає можли-

вість отримання ордерів на обшуки та вилучення у приміщеннях порушника. У деяких випадках предметом досудового чи судового розгляду можуть бути банківські рахунки й інша фінансова інформація.

Винятком є Греція, в якій правомочність позивача в отриманні таких доказів вельми проблематична. Щоб отримати такі відомості, позивач повинен точно визначити характер, місце, довідкові номери та зміст запитуваних документів (навіть точний номер сторінки комерційних записів відповідача). Наслідком такої надзвичайної деталізації відомостей є те, що майже 90 % всіх таких заяв про забезпечення доказів відхиляються судами як неконкретні.

Доведення інших факторів

Стандартні вимоги, що стосуються виду, обсягу та якості доказів, необхідних для доведення цього виду шкоди, відсутні. Вони часто визначаються в індивідуальному порядку. Та є деякі загальні уявлення про докази, які звичайно потрібні для доказування шкоди щодо певних її видів. Так, для доказування шкоди, спричиненої репутації торговельної марки, зокрема, необхідні: огляди ринку або опитування, документи, що підтверджують наявність товарного знака в конкретному секторі, оголошення, копії останнього звіту бренд-консалтингової агенції Interbrand, обсяги продажів, опубліковані статті, рекламні кампанії. Для доведення змішування/розмивання — ринкові пошуки, скарги, що свідчать про введення споживачів у оману, покази свідків. Для доведення шкоди, спричиненої ерозією цін і втратою інвестицій для просування товарів використовуються рахунки-фактури, рекламні кампанії, документи, що підтверджують зниження цін (наприклад, бухгалтерські, контракти з дистриб'юторами), експертні аналізи (оцінки). Доведення втрати продажів здійснюється з використанням порівнянь між обігом до і після порушення, фактів припинен-

ня угод в результаті кращих пропозицій, отриманих від сторін-порушників.

У відповідних випадках можуть використовуватися копії ліцензій, що встановлюють розмір роялті та заяви відповідних торгових асоціацій, від економічних/технічних експертів і бухгалтерів (аудиторів).

За відсутності будь-якого документа, що засвідчує шкоду, суди можуть відмовити у відшкодування збитків у зв'язку з відсутністю доказів. Однак той факт, що шкода не може бути точно доведена, не означає, що немає жодної преюдиції щодо її спрочинення. У таких випадках суди, зазвичай, готові розглядати відшкодування шкоди у вигляді одноразової виплати.

Загальна оцінка судової практики країн ЄС

Оцінюючи судову практику країн ЄС загалом, потрібно зазначити, що немає добре визначеного прецедентного права щодо оцінки шкоди відповідно до Директиви ЄС [1]. Закони щодо імплементації Директиви ЄС були прийняті порівняно недавно й тому зараз ще важко окреслити повне коло правових і практичних проблем з визначення положень щодо відшкодування шкоди та судових та інших витрат право-власників. Як зазначалося, судові рішення, часто не є досить явними чи прозорими у питанні про те, як фактично розраховується шкода. Деякі суди відшкодовують тільки ту шкоду, що охоплює втрачений дохід, не беручи до уваги інші компоненти шкоди, понесеної правовласниками. Більш того, суди часто присуджують одноразове відшкодування без урахування будь-яких інших підстав для відшкодування.

Деякі суди дозволяють відшкодувати шкоду, спричинену витратами на виявлення та моніторинг порушень, у той час як інші вважають, що такі витрати не є частиною шкоди. Моральна шкода та шкода, спричинена репутації, часто недооцінюються.

Оскільки є загальна заборона на присудження шкоди в порядку пока-

рання (штрафні збитки), діяльність, пов'язана з порушенням прав інтелектуальної власності, часто видається привабливою, бо ризик сплати значної шкоди обмежений, а тому багато порушників виходять з того, що їхні потенційні збитки та юридичні витрати просто враховуються до вартості ведення бізнесу.

Доведення розміру шкоди може бути досить важким. Іноді суди навіть вимагають доказів того, що було б важко або навіть неможливо визначити дійсний розмір шкоди. У Польщі, наприклад, відшкодування шкоди звичайно може бути присуджене тільки на підставі кількості вилучених контрафактних товарів, що приводить до ігнорування реальної кількості вироблених контрафактних товарів.

У багатьох країнах ЄС цивільне судочинство може бути тривалим, дорогим і складним.

Стосовно оцінки стримувального ефекту відшкодування шкоди у країнах ЄС єдність відсутня. У чималій кількості країн відшкодування шкоди не розглядається як фактор стримувальний. У деяких країнах шкода розглядається навіть як економічний стимул для порушників. У меншості країн цивільна шкода має серйозний стримувальний ефект (в Італії), або невеликий стримувальний ефект (у Румунії). Стримувальний ефект відшкодування шкоди досить ефективно підтримується у Швеції, у якій відбулися ряд судових рішень, в яких шкода була відшкодована у значних розмірах. В Австрії, цивільна шкода зазвичай, має стримувальний ефект, адже мінімальна шкода для неправомірної поведінки дорівнює подвійному розміру розумного роялті. Та в деяких країнах (наприклад, Польща) кримінальне засудження розглядається як набагато більш сильний фактор стримування, ніж засоби цивільного судочинства.

Основні проблеми законодавства у країнах ЄС

Основні проблеми правозастосовної практики у країнах ЄС у справах,

пов'язаних з відшкодуванням шкоди, спричиненої правам інтелектуальної власності, такі:

- відсутність ефективних засобів стримування шкоди;
- складність доведення розмірів шкоди (доказування);
- велика тривалість розгляду справ;
- складність законодавства та процедур;
- відсутність гармонізованих правових засобів;
- відсутність чітких правових рекомендацій про те, яким чином можуть бути присуджені відшкодування матеріальної та моральної шкоди у справах про порушення прав інтелектуальної власності;
- відсутність експертизи;
- відсутність чітко визначених методичних підходів до розрахунків шкоди.

Парламенти й уряди країн ЄС не приділяють уваги, чи приділяють явно недостатньо уваги таким проблемам, як:

- відсутність визначення статутної шкоди;
- відповідальність посередників;
- транзит;
- інтернет-анонімність;
- недостатня кількість кадрів митниці;
- відсутність інтересу з боку поліції, прокуратури та інших органів щодо порушень прав інтелектуальної власності;
- спеціалізовані суди у дійсності не є спеціалізованими;
- засоби кримінального судочинства використовуються тільки як останні засоби (переважно, коли існує загроза для здоров'я населення, наприклад, контрафактні лікарські препарати);
- кримінальні санкції часто існують тільки в теорії, небажання застосувати кримінальні санкції у випадках порушення прав інтелектуальної власності;
- відсутність в деяких країнах арбітражу для спорів щодо доменних

імен, реєстрація доменних імен не регулюється державою;

- висока плинність підприємців;
- зловживання кримінальним судочинством, коли доступне цивільне судочинство;
- піратство в Інтернеті (зокрема й посередників, які отримують доходи від реклами та незаконного використання файлообмінників або від порушення авторських прав); це найвідсталіша галузь у сенсі правового регулювання;
- помилкове припущення, що завантаження незаконного контенту з незаконних джерел потрапляє під виняток «для приватного копіювання»;
- небажання судів повністю відшкодувати судові витрати, де позивач не отримав повного відшкодування шкоди, якого він вимагав, чи в більш загальному сенсі;
- недоступність відшкодування коштів, витрачених на зберігання та знищення контрафактних товарів, як частини судових витрат, а тільки як складової шкоди;
- більшість населення не вважає порушення прав інтелектуальної власності незаконною діяльністю.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства в Україні

Здійснений огляд судової практики про відшкодування шкоди у справах про порушення прав інтелектуальної власності у країнах ЄС дозволяє сформулювати такі пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання та судової практики України з питань відшкодування шкоди в зазначеній категорії справ.

Насамперед потрібно запровадити та забезпечити, з позиції автора цього дослідження, неухильне дотримання принципу, згідно з яким жодна економічна вигода від порушення не повинна лишатися порушникові.

У спеціальне законодавство України мають бути запроваджені єдині підходи до відшкодування шкоди та судо-

вих витрат правовласників у справах про порушення прав інтелектуальної власності, а саме таке відшкодування має забезпечувати достатній стримувальний ефект.

Отже видається необхідним статті «Порушення прав власника патенту (свідоцтва)» та «Способи захисту прав» викласти у редакціях такого загального змісту (з відповідними уточненнями, що враховують специфіку охоронюваних об'єктів):

«Стаття ... Порушення прав власника патенту (свідоцтва)»

1. Будь-яке посягання на права власника патенту (свідоцтва), передбачені статтею (статтями) ... цього Закону, в тому числі вчинення без згоди власника патенту (свідоцтва) дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, вважається порушенням прав власника патенту (свідоцтва), що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України^{*}.

...

2. На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власникові патенту (свідоцтва) заподіяну шкоду.

Власник патенту (свідоцтва) може також вимагати ...^{**}

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту (свідоцтва) може за його згодою також особа, що придбала ліцензію.

«Стаття ... Способи захисту прав»

1. Захист прав на ... здійснюється в судовому й іншому встановленому законом порядку.

2. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у зв'язку із застосуванням цього Закону.

Суди відповідно до їхньої компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

авторство на ...^{***};

встановлення факту використання ...; встановлення власника патенту (свідоцтва);

встановлення факту порушення прав власника патенту (свідоцтва);

право попереднього користування; відшкодування шкоди та пов'язаних з порушенням витрат власника патенту (свідоцтва).

3. Суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

1) відшкодування фактичної матеріальної шкоди, завданої порушенням прав власника патенту (свідоцтва);

2) виплату компенсації, що визначається судом, в розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування фактичної матеріальної шкоди;

3) одноразового відшкодування у розмірі подвійного роялті замість відшкодування фактичної матеріальної шкоди або компенсації;

4) відшкодування документально підтверджених судових витрат власника патенту (свідоцтва);

5) відшкодування в розумному розмірі документально підтверджених витрат власника патенту (свідоцтва) на правову допомогу;

5) відшкодування документально підтверджених витрат власника патенту (свідоцтва), пов'язаних зі зберіганням контрафактної продукції;

6) відшкодування шкоди діловій репутації та іншої немайнової шкоди. ♦

* Залежно від виду об'єкта права інтелектуальної власності ця частина статті може бути доповнена.

** Доповнюється відповідно до особливостей об'єкта охорони.

*** Крім торговельних марок

Список використаних джерел / List of references

1. *Directive on the Civil Enforcement of Intellectual Property Rights 2004/48/EC [Electronic resource]. — Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0048R%2801%29&from=EN>].*
2. *Application of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of 29/04/2004 on the enforcement of intellectual property rights // Report from the commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions. Brussels, 22.12.2010 [Electronic resource]. — Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0779&from=EN>].*
3. *Damages in Intellectual Property Rights. European observatory on Counterfeiting and Piracy, 2009. 114 p. [Electronic resource]. — Access mode : http://ec.europa.eu/internal_market/ipenforcement/docs/damages_en.pdf].*

Надійшла до редакції 25.01.2016 р.

Прохоров-Лукин Г. Проблемы определения и возмещения ущерба по гражданским делам о нарушении прав интеллектуальной собственности в странах ЕС. Рассматриваются вопросы законодательства и судебной практики стран ЕС касательно возмещения вреда по делам о нарушении прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, законодательство стран ЕС, судебная практика, возмещение ущерба

Prokhorov-Lukin G. Problems of definition and damages in civil cases concerning the infringement of intellectual property rights in the EU. This article is dedicated to questions of legislation and judicial practice of the EU countries about the compensation of damages in cases of infringement of intellectual property rights. The article deals with issues related to implementation of the EU's Directive on the Civil Enforcement of Intellectual Property Rights in legislations and courts' practice of Member States. In this respect, great importance is the definition of the principles and purposes of compensation for damage caused by violations of intellectual property rights. In this connection, great importance is the definition of the principles and purposes of compensation for damage caused by the infringement of intellectual property rights as well as approaches to the determination of the extents of damages and compensations.

Great practical importance has the position that the state should ensure that all elements of direct, indirect and consequential economic consequences to the right holder that result from an infringement are compensated by damages in civil cases, regardless of whether the infringement has taken place on a commercial scale. Also the state should provide that lump-sum damages, reflecting all negative economic consequences that the right holder has been reasonably found to have suffered, are available at the right holder's discretion at least as an alternative to any lost profits that can be proved.

Legislative and judicial practice of the EU countries in matters of compensation for damage caused by the violation of intellectual property rights, without any doubt, should be used to improve the legislation and judicial practice of Ukraine.

Key words: intellectual property, the EU legislation, litigation, damages

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИНАХОДІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Аліна Лузан,

здобувач Київського університету права НАН України

У статті розглядаються теоретичні та практичні питання, пов'язані із системою правової охорони винаходів як в Україні, так і в деяких країнах Європи. Визначаються нормативно-правові джерела, що регулюють відносини у сфері винахідництва й інновацій, а також певні особливості патентних режимів у цих країнах. У підсумку пропонуються заходи щодо поліпшення стану цивільно-правової охорони винаходів у нашій державі.

Ключові слова: винахід, інновації, патент, цивільно-правова охорона, патентування

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII, Україна взяла на себе ряд зобов'язань, зокрема й у сфері інтелектуальної власності. Положення глави 9 цієї Угоди мають на меті досягти таких цілей: по-перше, спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін; і по-друге, досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності [1].

Актуальним нині лишається питання адаптації українського патентного законодавства до міжнародних і європейських стандартів, що більш детально відображено в підрозділі 5, який має назву «Патенти». Зокрема, це стосується процедури отримання патентів і продовження строків дії правової охорони винаходів у сфері охорони здоров'я, відповідно до Декларації стосовно Угоди ТРІПС та охорони здоров'я, при-

йнятої 14.11.2001 р. на засіданні на рівні міністрів у межах СОТ (далі — Дохійська декларація). Також значна увага приділена охороні винаходів у галузі біотехнологій.

Однак для України нині, поряд з адаптацією національного патентного законодавства до міжнародних стандартів, актуальними залишаються й інші питання, пов'язані з правовою охороною винаходів. Це, зокрема, підвищення патентної активності та налагодження ефективного механізму взаємодії між державними органами, науково-дослідними установами, технопарками, органами місцевого самоврядування, промисловістю та громадськими організаціями задля прискорення процесу комерціалізації винаходів. Позитивний досвід європейських держав може стати прикладом для нашої країни у створенні дієвого механізму правової охорони винаходів й інших об'єктів патентного права.

Цим питанням приділялася увага з боку таких українських учених як Г. Андрощук, Ю. Бошицький, Л. Глухівський, І. Дахно, Ю. Капіца, О. Кашин-

цева, М. Ковальова, П. Крайнев, І. Мікульонок, О. Орлюк, М. Паладій, О. А. Підопригора, О. Святоцький, Є. Ходаківський, М. Яшарова та ін. Однак, незважаючи на достатню кількість досліджень і публікацій, проблеми ефективної правової охорони винаходів в Україні не потрапили до пріоритетів з боку вищих органів законодавчої та виконавчої влади, а їх вирішення просувається дуже повільно.

Метою цієї статті є аналіз основних нормативних джерел патентного права деяких європейських країн і міжнародних нормативно-правових актів та вироблення рекомендацій, що сприятимуть внесенню змін до чинного законодавства України, яке регулює питання правової охорони винаходів, зокрема у сфері охорони здоров'я та генного інжинірингу, для наближення його до загальноєвропейських стандартів. Така інформація сприятиме розумінню значення інтелектуальних здобутків нації та, сподіваємося, приверне увагу правлячих еліт до нагальної необхідності змінити ставлення до розвитку українського ринку інновацій як одного з джерел збагачення нашого народу.

Майже до середини ХІХ ст. одержати охорону об'єктів інтелектуальної власності, насамперед промислової, у різних державах світу було досить важко, тому що закони в цих державах дуже відрізнялись один від одного. Більше того, патентні заявки доводилося подавати в усіх державах, у яких здійснювалося патентування, одночасно з метою уникнути передчасної публікації заявок в одних державах, що нівелювало новизну об'єкта в інших. Крім того, в міру того, як все більше й більше держав у той час створювали власні системи захисту об'єктів інтелектуальної власності, виникало загальне бажання гармонізувати відповідні закони на міжнародному рівні [2, 97].

Та цьому передував тривалий процес формування патентних систем, початком якого потрібно вважати 1474 р., коли в законодавстві Венеції вперше

був відображений системний підхід охорони винаходів у формі патенту, що наділяв свого патентоволодільца виключними правами на створений об'єкт і обмежував права щодо нього інших суб'єктів.

Перші патенти в країнах Європи стали видаватися ще у ХV–ХVІ ст. Відтоді й почали формуватися патентні системи Англії, Франції, Німеччини, Італії та інших європейських держав з метою захисту національних інтересів і економічних вигод. Наприклад, у Німеччині перший федеральний патентний закон був прийнятий у 1877 р. Франція модернізувала свій закон від 1791 р. в 1844 р. Багато інших країн увели сучасні патентні закони в ХІХ ст.: Італія (1859 р.), Аргентина (1864 р.), Іспанія (1878 р.), Бразилія (1882 р.), Швеція (1884 р.), Канада (1886 р.), Індія та Японія (1888 р.), Мексика (1890 р.), Німеччина (1891 р.) та Португалія з Південною Африкою (1896 р.) [3, 24–25].

У США федеральний патентний закон був прийнятий у 1790 р.; до цього часу права на видачу патентів належали губернаторам штатів. Як уже зазначалось, у першій половині ХІХ ст. патентні закони приймаються більшістю європейських держав, зокрема й Росією у 1812 р. А вже 20.03.1883 р. в Парижі була укладена перша міжнародна угода в сфері охорони прав на промислову власність — Паризька конвенція про охорону промислової власності [4].

За підсумками 2014 р. провідними відомствами за кількістю прийнятих заявок стали відомства Китаю (928 177 заявок), США (578 802 заявок), Японії (325 989 заявок), Республіки Корея (210 292 заявок), а також Європейське патентне відомство (ЄПВ, 152 662 заявок). При збереженні поточних тенденцій Державне відомство інтелектуальної власності Китаю (SIPO) може стати першим відомством, кількість поданих заявок в якому за один рік досягне одного мільйона. Ріст кількості по-

даних заявок у 2014 р. був зафіксований у Китаї (+12,5 %), ЄПВ (+3,2 %), Республіці Корея (+2,8 %) та США (+1,3 %). В Японії кількість поданих заявок зменшилася на 0,7 %. [5]

У вересні 2015 р. ВОІВ було оприлюднено Глобальний інноваційний індекс (ГІІ), тобто оцінку діяльності в галузі інновацій в 141 країні на основі 79 показників. У Глобальному інноваційному індексі 2015 р. розглядається вплив заходів стимулювання інновацій на економічне зростання і розвиток як країн з високим рівнем доходів, так і країн, які розвиваються, з метою забезпечити їх зростання за допомогою різних інноваційно-орієнтованих стратегій. Однак не всім країнам вдається однаково успішно нарощувати потенціал у сфері інновацій.

Згідно з Глобальним інноваційним індексом 2015 р., Україна в загальному рейтингу опустилася на одну позицію порівняно з минулим роком та посіла 64 місце серед 141 країни. Наша країна в таблиці рейтингу розташувалася між Сербією та Сейшельськими островами, що посіли відповідно 63 і 65 місця. Значення українського індексу інновацій досягло максимуму за останні 5 років і отримало 36,45 бали, що перевищує середнє значення індексу серед держав з рівнем доходів, нижче середнього (29,5), але все ще помітно не дотягує до середньоєвропейського рівня (47,2) [6]. Рациональна система цивільно-правової охорони винаходів змогла б покращити ці показники, особливо зважаючи на творчий потенціал українського народу.

Статистика доводить, що від якісного рівня правової охорони винаходів та інших об'єктів інтелектуальної власності у тій чи тій країні залежить її привабливість для інвесторів, серед яких як резиденти, так і нерезиденти, а отже, створюються сприятливі умови для розвитку економіки та промисловості, що забезпечує зайнятість населення, ріст ВВП та загалом покращує життя громадян. Тому кожна держава має бути

максимально зацікавленою в розробці власних підходів з метою стимулювання винахідництва та подальшої комерціалізації його результатів, однак не забуваючи про принципи гармонізації законодавства на міждержавному рівні.

У 2004 р. Німеччина стає найбільшим у світі експортером технологічних товарів з обсягом продажів у 428 млрд євро (14 % світового експорту), випереджаючи США (13,2 %) і Японію (10,7 %), виходить на шосте місце за таким важливим індикатором інноваційної активності, як реєстрація патентів на винаходи (288 зареєстрованих патентів на 1 млн зайнятого населення). [7; 73] І вже протягом понад 10 років ця країна не поступається в питаннях підтримки інноваційного розвитку економіки завдяки новим технологічним рішенням, вдало реалізуючи затверджену у 2006 р. «Стратегію високих технологій». Відтоді уряд країни активно залучає економічні, адміністративні, організаційні, інформаційні та людські ресурси на підтримку ринку інновацій. Зокрема, збільшується фінансування науково-технічної сфери, освіти та науки; налагоджуються механізми взаємодії між державою, науковими установами та промисловістю; розробляються довгострокові та короткострокові програми розвитку найбільш затребуваних сфер технології як на державному, так і на місцевих рівнях; посилюється співпраця з іноземними партнерами (іншими державами, міжнародними організаціями, приватними інвесторами); здійснюється якісна підготовка наукових кадрів; велика увага приділяється розвитку нанотехнологій.

Нормативна база, що регулює питання правової охорони винаходів у Німеччині, складається з Патентного закону ФРН (Patentgesetz — PatG) від 16.12.1980 р., який набув чинності 01.01.1981 р., зі змінами та доповненнями від 1986, 1990–1995 рр.; Закону про винаходи службовців від 25.07.1957 р. (*Gesetz über Arbeitnehmererfindungen*)

(*ArbnErfG*); Закону про вартість патентів (Закону про патентні витрати) (*Patentkostengesetz (PatKostG)*) та інших нормативно-правових актів [8].

У цих законах визначено, що винахід має бути технічно прогресивним і задовольняти суспільні (соціальні) потреби. Крім цього, істотними особливостями можна вважати наявність у патентній процедурі відстроченої системи експертизи. Вона дає можливість авторові подати заявку до Патентного відомства, що має бути опублікована через 18 місяців, при цьому забезпечивши винаходу пріоритет (якщо не надійдуть заперечення) і на певний час звільняючи заявника від сплати зборів. Також необхідно зауважити, що важливе значення в системі правової охорони винаходів у Німеччині відіграє судова практика. При цьому прямі вказівки містяться і на об'єкти, що не можуть вважатися винаходами, зокрема, хірургічні або терапевтичні способи лікування людей чи тварин, і на методи діагностики, які практикуються на організмі людини чи тварини. Правовідносини в цій сфері регулюються Регламентом (ЄС) № 469/2009 Європейського парламенту та Ради від 06.05.2009 р. про сертифікат додаткового захисту для лікарських засобів (*Verordnung (EG) Nr. 469/2009 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 6. Mai 2009 über das ergänzende Schutzzertifikat für Arzneimittel*) та Постановою (EG) NR. 1610/96 Європейського парламенту та ради від 23.07.1997 р. про створення додаткового сертифікату захисту для засобів захисту рослин (*Verordnung (EG) Nr. 1610/96 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 23. Juli 1996 über die Schaffung eines ergänzenden Schutzzertifikats für Pflanzenschutzmittel*).

Для Великобританії нормативну базу, що забезпечує правову охорону винаходів, становлять: Патентний закон 1977 р., Патентні правила від 2007 р., Правила про патентні мита від 2007 р. та інші нормативні акти. При цьому необхідно зауважити, що з 01.10.2014 р.

до патентного законодавства Великобританії були внесені зміни, спрямовані на вдосконалення механізму захисту прав патентовласників та інших суб'єктів. Зокрема, це стосується «змін у дизайні патентного права». Вводяться нові правила маркування запатентованої продукції, на якій тепер має бути відображена веб-адреса, що містить інформацію про номер патенту, який відповідає такому продукту. Крім цього, товар помічається позначками «запатентовано», «патент», «патентна заявка подана». На думку новаторів, це може допомогти попередити випадкове порушення патентних прав, а також допомогти патентовласникам отримати відшкодування збитків від порушників [9].

Необхідно віддати належне структурі та взаємодії суб'єктів, які забезпечують винаходам правову охорону й найбільш важливим серед яких є Агентство інтелектуальної власності (*The Intellectual Property Office — IPO*), яке підвідомче Міністерству в справах бізнесу, інновацій та профпідготовки (*Department for Business, Innovation & Skills — BIS*). Крім цього, на території Великобританії розташовано 13 Патентних інформаційних центрів (*Patent Libraries (PATLIBs)*), які сприяють вирішенню різноманітних питань, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Також необхідно згадати позитивне істотне значення сформованої системи захисту прав суб'єктів патентних правовідносин, яка поєднує як досудові способи розв'язання спорів через процедуру медіації та страхування ризиків і розгалужену систему судів (Суд з інтелектуальної власності підприємств (*Intellectual Property Enterprise Court (IPEC)*), Патентний суд (*The Patents Court*), що входить до складу Високого суду справедливості Англії та Вельсу (*High Court of Justice of England and Wales*), Суд із розгляду справ, пов'язаних з авторським правом (*Copyright Tribunal*)). [10] Злагоджений механізм взаємодії всіх учасників патентної процедури, а також гарантії захисту роблять Велико-

британію достатньо привабливою для патентування країною.

Ще одна європейська країна — Ірландія — обрала шлях, так званих, податкових гаваней, що надало їй значної популярності як для індивідуальних винахідників, так і для холдингових компаній, які зорієнтовані на використання у своїй діяльності інноваційних продуктів. Нормативне підґрунтя правової охорони винаходів у цій країні складається із Закону «Про патенти» від 1964 р., зі змінами від 1992 р. та 2008 р. (S.I. № 71 2008 р.), а також Закону «Про фінанси» від 1973 р., зі змінами від 1996 р. У цих нормативно-правових актах передбачено, що винахід може отримати правову охорону, а його патентоволоділець — податкові пільги, якщо створений об'єкт «придатний для промислового впровадження, сприяє модернізації виробничого процесу та є новим словом в своїй галузі». При цьому, відповідно до ірландського законодавства, не можуть вважатися винаходами: відкриття, наукові теорії та математичні методи; естетичні твори; схеми правила чи методи для полегшення розумової праці, гри чи ведення бізнесу, а також комп'ютерні програми; надання інформації. Однак потрібно зауважити, що не всі винаходи можуть претендувати на податкові пільги, для цього винахід має бути перевіреним на комерційну й технічну новизну щодо відповідності його тій або тій групі. Патентний агент чи інша уповноважена особа повинні оцінити, до якої групи за критерієм технічної новизни може бути віднесений винахід: «абсолютно новий», «злегка поліпшений», «просто відмінний від наявного». Якщо ж винахід відповідає встановленим у законі ознакам (тобто віднесений до категорії «абсолютно новий»), то його винахідник, якщо він є індивідуальним, звільняється від оподаткування, допоки патентні права не перейдуть до його правонаступників. Корпоративний власник патенту звільняється від сплати податків у два

етапи: спочатку від сплати певних видів податків звільняється компанія, а потім дивіденди акціонерів не підлягають оподаткуванню прибутковим податком [11].

Одною з подібних до України держав у багатьох аспектах є Польща. Відносини щодо правової охорони винаходів там регулюються законами «Про промислову власність» від 30.06.2000 р., «Про ратифікацію Акту від 29.10.2000 р., що вводить в дію Конвенцію про видачу європейських патентів» від 12.09.2002 р., «Про ратифікацію Конвенції про видачу європейських патентів» від 19.09.2003 р., Розпорядження Ради Міністрів «Про плати, пов'язані з охороною винаходів, промислових зразків, товарних знаків» від 29.08.2001 р., Розпорядженням Ради Міністрів «Про заяви та розгляд звернень по винаходах» від 17.09.2001 р., Розпорядження Ради Міністрів «Про діяльність Патентного відомства Республіки Польща» від 08.01.2002 р., Розпорядження Голови Ради Міністрів «Про реєстри Патентного відомства Республіки Польща» від 20.05.2008 р. Загалом патентне законодавство Польщі гармонізоване з законодавством ЄС та не містить суттєвих особливостей щодо процедури патентування винаходів [12].

Оскільки співпраця між країнами ЄС є досить тісною, виникла необхідність створення патенту, який би забезпечував захист інтелектуальної власності на всій території Європи, а також не суперечив законодавству кожної країни. Вирішенням вказаної проблеми стало створення Європейської патентної конвенції, що змогла врегулювати процедуру видачі європейського патенту. Іншим важливим документом стала конвенція про патенти Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), який, своєю чергою, регулює відносини, що виникають уже після видачі європейського патенту, і охоплює дію територію країн ЄС.

Конвенція про видачу європейських патентів (англ. Convention on the Grant

of European Patents) також відома як Європейська патентна конвенція (ЄПК) (англ. *European Patent Convention (EPC)*) — міждержавна угода, що містить низку узагальнених положень і правил, які контролюють видачу патентів на різного роду винаходи. ЄПК була підписана в Мюнхені в 1973 р. та набула чинності 01.10.1977 р. після того, як її ратифікували шість держав. Наразі ЄПК об'єднує 38 країн-учасниць, а країнами розширення є Боснія та Герцеговина й Чорногорія [13].

Однак актуальним нині залишаються проблеми захисту прав, які випливають з європейських патентів. Для вирішення цих проблем держави-члени ЄС розробили проект, який передбачав створення Єдиного патентного суду. Процедура створення Єдиного патентного суду (Unified Patent Court) була розпочата на підставі Угоди «Про Єдиний патентний суд», підписаної 19.02.2013 р. 24 державами-членами ЄС. Суд має розглядати справи, що стосуються порушення й анулювання європейських патентів, які діють на територіях держав-учасниць ЄС. Як передбачено зазначеною вище Угодою, Суд складатиметься із суду першої інстанції, апеляційного суду (м. Люксембург) та загальної канцелярії. Суд першої інстанції складається з Центрального відділу зі штаб-квартирою в Парижі (загальне головування єдиного патентного відомства), відділень у Лондоні (для розгляду спорів, які випливають з патентів у галузі хімії, природничих наук і потреб людини) та Мюнхені (для розгляду спорів, що випливають з патентів у сфері передових інженерних рішень і ефективного використання ресурсів, а також місцевих та регіональних відділів. Навчання судді проходитимуть у Будапешті (Угорщина). Однак такі країни, як Іспанія та Італія, не підтримали положення Угоди «Про Єдиний патентний суд», аргументуючи це можливістю зловживань з боку певних європейських країн, але їхні позови в Європейському Суді не були задоволені [14].

Тож, можна дійти висновків, що в нашій країні зберігаються тенденції щодо гармонізації патентного законодавства відповідно до загальноприйнятих європейських стандартів. Розуміння необхідності створення більш сприятливого інвестиційного клімату зумовлює потребу впроваджувати нові прийоми та засоби для стимулювання винахідництва й інновацій з метою збільшення державних прибутків. У цьому сенсі Україні доречно звернути увагу на позитивний досвід зарубіжних країн.

На нашу думку, було б раціонально розробити, затвердити та почати реалізовувати відповідну концепцію (стратегію) розвитку інтелектуальної власності як на державному, так і на регіональному рівнях. Розвитку сфери інтелектуальної власності також може сприяти створення регіональних консультативних центрів, наприклад, на базі промислових підприємств.

Окрім цього, необхідно розглянути питання щодо виконання взятих на себе зобов'язань, передбачених підрозділом 5 глави 9 Угоди про асоціацію. Зокрема, це стосується змін у законодавстві щодо охорони винаходів у галузі біотехнологій, винаходів, пов'язаних з комп'ютером та продовженням строків дії правової охорони винаходів, об'єктом яких є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, і використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу. Стосовно адаптації українського законодавства до законодавства ЄС з окреслених питань висловлюється багато слушних поглядів. Однак однією з проблем лишається їх розбіжність між колами дослідників і науковців, винахідників, фахівців відповідної сфери (фармацевтичної промисловості, генного інжинірингу, аграріями, програмістами), представниками великої промисловості, патентними повіреними тощо. Досягти згоди та прийняти збалансоване рішення, що допоможе виконати зобов'язання перед ЄС і при цьому не нашкодити інтересам Украї-

ни, можливо лише шляхом проведення плідних дискусій з виробленням рекомендацій та направленням їх до вищих органів влади.

Але головне — це врешті-решт почати сприймати інтелектуальну власність як вагомий сегмент економіки,

підтримка якого просто необхідна нашій державі на сучасному етапі її розвитку. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс] : навч. посіб. / І. О. Мікульонок. — 3-тє вид., переробл. і допов. — К. : Кондор-Видавництво, 2014. — 242 с.
3. Мікульонок І. О. *Intelektualna vlasnist: navch. posib.*, К. : Kondor-Vydavnytstvo, 2014, 242 s.
4. Идрис К. *Интеллектуальная собственность — мощный инструмент экономического роста / Генеральный директор ВОИС Камил Идрис; [пер. с англ. Е. И. Дайч, И. В. Коробко]*. — М. : Роспатент, 2004. — 450 с.
5. Idris K. *Intellektualnaia sobstvennost — moschnyi instrument ekonomicheskoho rosta*, М. : Rospatent, 2004, 450 s.
6. История патентов в мире: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.patent-translation.ru/?smid=10>.
7. Istoria patentov v mire, <http://www.patent-translation.ru/?smid=10>.
8. Рост числа патентных заявок в мире в 2014 г. продолжился пятый год подряд Китай лидирует по числу поданных заявок [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2015/article_0016.html.
9. Rost chisla patentnykh zaiavok v mire v 2014 h. prodolzhylsia piatyi god podriad, http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2015/article_0016.html.
10. Глобальный инновационный индекс 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.wipo.int/econ_stat/ru/economics/gii.
11. Globalnyi innovatsiynyi indeks 2015, http://www.wipo.int/econ_stat/ru/economics/gii.
12. Андрощук Г. О. Програма інноваційного розвитку економіки Німеччини: стратегія високих технологій / Г. О. Андрощук // *Наука та інновації*. — 2009. — Т. 5, № 3. — С. 72–88.
13. Androshchuk H. O. *Prohrama innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Nimechchynu: stratehiia vysokykh [in]: Nauka ta innovatsii*, 2009, , Т. 5, № 3, S. 72-88.
14. Патентне відомство ФРН : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dpma.de/service/gesetze_verordnungen/index.html.
15. DPMA, http://www.dpma.de/service/gesetze_verordnungen/index.html.
16. Патентне відомство Великобританії. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/news/patents-displaying-your-rights>.
17. Patentne vidomstvo Velykobrytanii, <https://www.gov.uk/government/news/patents-displaying-your-rights>.
18. Справка о законодательстве в сфере охраны и защиты интеллектуальной собственности в Великобритании [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://filling-form.ru/blank_zayav/10066/index.html.

Spravka o zakonodatelstve v sfere okhrany i zashchity intellektualnoi sobstvennosti v Velykobritanii, http://filling-form.ru/blank_zayav/10066/index.html.

11. Кордобовская М. Ирландия: патенты, не облагаемые налогом [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.nalogi.net/1998/199802_8.htm.

Kordobovskaia M. Irlandia: patenty, ne oblaгаемые налогом., http://www.nalogi.net/1998/199802_8.htm.

12. Патентне відомство Республіки Польща. Офіційний сайт: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uprp.pl/akty-prawne/Lead03,13,1315,1b,index,pl,text/podstawowe-obowiazujace-akty-prawne/Lead03,50,262,1b,index,pl,text>.

UPRP, <http://www.uprp.pl/akty-prawne/Lead03,13,1315,1b,index,pl,text/podstawowe-obowiazujace-akty-prawne/Lead03,50,262,1b,index,pl,text/>

13. Європейський патентний офіс : офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epo.org/about-us/organisation/member-states.html>.

EPO, <http://www.epo.org/about-us/organisation/member-states.html>.

14. Вікіпедія: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.rfwiki.org/wiki/Unified_Patent_Court.

Unified_Patent_Court, http://en.rfwiki.org/wiki/Unified_Patent_Court.

Надійшла до редакції 21.06.2016 р.

Лузан А. Проблемы правовой охраны изобретений в европейском научно-технологическом пространстве. В данной статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с системой правовой охраны изобретений, как в Украине, так и в отдельных странах Европы. Определяются нормативно-правовые источники, которые регулируют отношения в сфере изобретательства и инноваций, а также некоторые особенности патентных режимов в этих странах. В итоге предлагаются мероприятия относительно улучшения состояния гражданско-правовой охраны изобретений в нашем государстве.

Ключевые слова: изобретение, инновации, патент, гражданско-правовая охрана, патентование.

Luzan A. Problems of legal protection of inventions in European scientific and technological space. This paper examines issues related to the legal protection of inventions. The author notes the important role of innovative products and their impact on the evolution of the whole of humanity. On the basis of statistical data traced the relationship between the level of inventive activity in the leading countries of the world and the state of their economies. Attention is paid to how to develop the patent system in the European and other States.

In this article, the legal protection of inventions considered as a system of methods which contribute to the creation and patenting of inventions that further protects the legitimate rights and interests of their authors. This system has a way to certain features in each European country, which contributes to healthy competition in the market development of innovations on a given territory.

In more detail the author considers such European countries as Germany, UK, Ireland, Poland. The main laws and legal acts that regulate legal relationships entered into by entities in order to obtain a patent for the invention in those countries. Highlighted some of the features of patent regimes, which have a positive impact on the improvement of inventive activity. These features are related to national and regional development strategies, the interaction of subject who are involved in providing legal protection of inventions, judicial and other protection of the rights of inventors, tax benefits.

On the basis of the information received and taking into account the current state of legal protection of inventions in Ukraine, the author proposes a number of measures which will contribute to the holding of invention in Ukraine.

In general, the main purpose of the article is to draw the attention of public authorities to the problems of invention in Ukraine and to suggest possible solutions to these problems.

Keywords: invention, patents, civil-legal protection, patenting

РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сергій Ревуцький,

*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, кандидат економічних наук*

Автор розглядає питання розвитку процесів глобалізації у світовій економіці в другій половині ХХ — на початку ХХІ століть.

Досліджуються питання змісту процесів глобалізації на макрорівні, мезорівні та макрорівні. Аналізуються питання особливостей процесів глобалізації в згаданих періодах. Особлива увага приділяється сценаріям розвитку світової економіки на різних рівнях глобалізації — розвинута НІС (країни ЄС, США) та нерозвинена НІС (Україна).

Ключові слова: глобалізація, процес глобалізації, національна інноваційна система (НІС)

Актуальність проблем глобалізації не підлягає сумніву. Вони досліджуються багатьма економістами світу.

Так, сутність глобалізації, її причин і наслідків, характеру криз у глобальну епоху здійснюється у дослідженнях західних економістів і суспільних діячів Дж. Сакса, Дж. Сороса, Дж. Стігліца, В. Бека, П. Бергера, С. Гантінгтона.

У дослідженнях українських економістів А. Чухна, В. Гейця, О. Білоруса, А. Філіпенка, В. Будкіна, Д. Лук'яненка та ін., а також у працях російських учених М. Деягіна, Г. Дилігенського, Р. Євстигнеєва, В. Іноземцева, Ю. Шишкова, Ю. Яковця та ін. З'ясовуються сутність, закономірності та рушійні сили глобалізації, характер участі в ній країн перехідної економіки, взаємовплив глобалізації та економічних криз.

Процес глобалізації має об'єктивні і суб'єктивні соціально-економічні чинники (науково-технічний прогрес, індустріалізація, розвиток міжнародних сфер впливу капіталу, інтернаціоналізація економіки, міжнародні корпорації та компанії тощо) й соціально-еконо-

мічні механізми свідомого впливу (теоретико-методологічні концепції розвитку світової економіки та економік держав, регіонів тощо).

Процеси глобалізації зачіпають передусім:

- регіональну, національну економіку (макрорівень);
- товарні, фінансові та валютні ринки, ринки праці (мезорівень);
- компанії (мікрорівень).

Процес глобалізації у світовій економіці утворюють різномірні сфери проявляються він у наслідках цього процесу. Тому, будучи системою цілісного упровадження глобалізація є суперечним процесом.

Варто зазначити, що процес глобалізації у світовій економіці пройшов два етапи.

Перший етап процесу глобалізації у світовій економіці співвідноситься з 60–70-х рр. ХХ століття і набуває форм постійного й неухильного переплетення національних економік.

Саме цей період розвитку світової економіки характеризувався широким

використанням природних ресурсів й ефективних технологій.

Конкурентна боротьба цього періоду мала міжнародний характер і саме цей період став періодом переходу міжнародного бізнесу до наступних точок його постійного розвитку глобалізації.

При формуванні процесів глобалізації в другій половині ХХ ст. під глобалізацією у широкому сенсі розуміли поступове переростання в історичному масштабі процесу взаємодії та взаємопроникнення різноманітних цивілізацій, що відбувалося в межах порівняно сталих територіальних кордонів на основі певних етносів. Водночас, виникнення процесу глобалізації тісно пов'язане з необхідністю подолання глобальних проблем людства, а також зі зростанням соціально-політичної взаємозалежності держав і формуванням зон їхніх спільних інтересів. Це не просто потоки грошей, технологій, товарів і послуг у світовому масштабі. Це процес посилення взаємозалежності країн та народів в економічній, культурній, інформаційній та управлінській сферах, що передбачають певне «звуження» світової цивілізації [1].

Загалом глобалізація у світовій економіці — це економічна категорія, що відображає процес обміну товарами, послугами, капіталами та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів. [2]

На зміну ХХ ст. таким формам організації виробництва, як кооперації, кооперування та комбінування на всіх рівнях ієрархії у ХХІ ст. будуть розвиватися всі форми організації виробництва в міжнародному масштабі, а також поглиблення глобалізації виробництва.

У цьому контексті поглиблюються процеси глобалізації. Якщо термін «глобалізація» виник для характеристики транснаціонального функціонування економічної інформації, то в останні десятиліття ці процеси стали прозорими для фінансово-інформаційних систем і для тих, хто долучився

до технологічно-інформаційної революції. При цьому ключовими факторами глобалізації є:

- інформаційний;
- економічний;
- технологічний [3].

Як підкреслюють вітчизняні дослідники [4], нині світова економіка розвивається під впливом процесів інтернаціоналізації та глобалізації праці, капіталу, інформації, виробництва — це міжнародна економіка. Саме в ній найбільш інтенсивно відбуваються інтернаціоналізація та глобалізація господарських процесів, поглиблюється відкритість національних господарств, яскраво проявляється тенденція до кооперації та співпраці.

Відбувається перехід від розрізаних форм до єдиної мережі великих і дрібних фірм, об'єднаних електронною мережею на основі Інтернета, що здійснюють тісну взаємодію у сфері технологій, контролю якості продукції, планування інновацій.

Як підкреслюють дослідники розвитку світової економіки, процеси економічної глобалізації на початку ХХІ ст. визначаються гострою конкурентною боротьбою двох суперечливих тенденцій: підпорядкуванням світової економіки інтересам міжнародної фінансової еліти та транснаціонального капіталу, з одного боку, та конкуренцією національних економічних систем — з другого. Ці тенденції переплітаються, створюючи в кожній країні унікальне поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів.

Слід зазначити, що важливий прояв глобалізації — це зростання кооперації між національними університетами та промисловими фірмами.

Сьогодні багатонаціональні компанії — це мережа мультинаціонального обслуговування, що охоплює банки, рекламні агентства, страхові компанії тощо. Ера глобалізації проходить під знаком революційних технологічних змін, наслідком яких є економічні, соціальні та політичні зміни. Комп'ютер-

на революція та розвиток телекомунікацій сьогодні повністю змінили «обличчя» цивілізації.

Розглядаючи процес економічної глобалізації на початку XXI ст. необхідно підкреслити, що основною вимогою до країн, які намагаються приєднатися до процесів глобалізації, є тотальна лібералізація національних економік, ліквідація їх державного регулювання.

Одним з методів забезпечення інтересів транснаціонального капіталу є втягування країн у режим нееквівалентного зовнішньоекономічного обміну, основу якого становить сировинна спеціалізація у світовому поділі праці. Нееквівалентність зовнішньоторговельного обміну при цьому досягається через дію «цінових ножиць» — між цінами на сировинні товари, що формуються на основі глобальної ринкової конкуренції, та цінами на готові вироби, що утримуються завищеними на величину інтелектуальної ренти через монопольне володіння найсучаснішими технологіями їх виробництва. Занурюючись таким чином у сировинну спеціалізацію, певна країна фінансує науково-технічний прогрес за кордоном і сприяє ще більшому розширенню «цінових ножиць», підриваючи водночас власний обмежений ресурсно-виробничий потенціал [5].

Процес глобалізації у світовій економіці управляється низкою міжнародних установ, могутніми державами-глобалізаторами та глобальними корпораціями. Глобалізація створює мережу транскордонних і наднаціональних установ, які діють поза кордонами. Глобалізація зумовлює зростання інтегрованої економіки, що функціонує на основі загальних законів і принципів.

На сучасному етапі процеси глобалізації діють на двосторонній і на регіональній основах.

Глобалізація означає не тільки інтернаціональні зв'язки, але і створення глобальної цілісності, коли кожен її елемент перетворюється на орган світового організму.

Тож багато дослідників до явищ глобалізації відносять:

- масову появу та функціонування традиційних корпорацій;
- посилення ролі неурядових організацій, фондів;
- ослаблення митних бар'єрів;
- створення та підвищення ролі міждержавних інститутів, які регулюють не тільки політичні (ООН), але й економічні відносини (МВФ, ВБ, ВФО);
- посилення ліберально-демократичної моделі держави як світового стандарту.

Як підкреслюють дослідники, посилення технологічного регіоналізму приводить до формування нових моделей науково-технічної політики, що враховують місцеву, регіональну та глобальну складові. Без відповідних глобальних заходів технологічний розрив між економічно розвиненими і слабкими регіонами навряд чи буде подоланий.

Регіоналізм і глобалізм можуть бути як взаємодоповнюваними, так і конфронтаційними тенденціями, при цьому необхідність боротьби з негативними наслідками науково-технічного прогресу здатна відігравати роль руйнівної сили. Щоб з'якшити ці наслідки (зростання безробіття, посилення соціальної нерівності, поступове руйнування традиційної структури промисловості тощо), низка країн і регіональних груп вживають заходів обмежувального характеру. На думку французького економіста, лауреата Нобелівської премії М. Аллі, регіональні групи повинні мати можливість установлювати виважену систему захисту від зовнішньої конкуренції. Це стосується й економіки України.

Перехід до євровалюти, перспектива гармонізації податкової політики та ринків праці в ЄС створюють додаткові стимули до розвитку загальноєвропейської співпраці, закладають основу для просування інтеграційних процесів (і в науково-технічній сфері також) на Схід.

Посилення тенденції до глобалізації науково-технічної сфери передбачає залучення в цей процес держав світового співтовариства, що припускає формування наднаціональних систем організації та управління науково-технічним співтовариством на багатосторонній і двосторонній основах, створення правової бази, що визначатиме причини науково-технічної взаємодії на інтернаціональному рівні безпеки кожного учасника.

Стратегічна тенденція розвитку світової економіки полягає в створенні єдиного планетарного ринку капіталів, товарів, послуг, інформації, економічне зближення й об'єднання країн у єдиний міжнародний господарський комплекс. Як підкреслюють дослідники, формування глобальної економіки — важлива ознака того, що колишня світова економіка, заснована на самодостатності національних культур і стійкості суто специфічних господарських укладів, починає підходити до етапу свого логічного завершення.

Важливу роль у розвитку світової глобальної економіки відіграють міжнародні корпорації — транснаціональні корпорації, зокрема й найбільші, наймогутніші та найверсифікованіші з них — глобальні корпорації.

У розвитку глобальної економіки на макроекономічному рівні важливу роль будуть відігравати дрібні та середні підприємства, кооперативи тощо.

Істотні позиції в цьому процесі відведено різноманітним спільним виробничо-фінансовим структурам, утвореним у межах транснаціональних корпорацій, а також міжфірмовим (мережевим) виробничим коопераціям на інноваційних засадах. При цьому варто підкреслити, що перехід до спільних форм господарської діяльності відбувається на тлі розвитку «нової економіки», що знаменує собою перехід до менш ієрархічних і авторитарних систем економічно зростання.

Розвиток світової глобальної економіки тісно пов'язаний з формуванням

самостійної міжнародної фінансової сфери, безпосередньо не пов'язаної з обслуговуванням руху товарів і факторів виробництва, тобто іде процес виникнення міжнародної фінансової економіки.

Загалом міжнародну фінансову економіку можна визначити як економічний лад, який базується на:

- перетворені національних фінансових ринків на відкриті системи, об'єднані в єдиний фінансовий ринок;
- глобальному контролю грошових потоків і фіктивного капіталу (цінних паперів);
- глобальному кредиті;
- глобальній фінансовій ренті.

При глобалізації економіки змінюється рівень інноваційної діяльності.

Якщо макроекономічний рівень інноваційної діяльності характеризується тим, що інноваційна діяльність здійснюється групою підприємств на рівні мережових або корпоративних структур переважно в межах однієї держави, то гіперекономічний рівень характеризується тим, що інноваційна діяльність здійснюється об'єднаними системами (США, ЄС тощо), функціонують транснаціональні корпорації.

Як показує досвід світової економіки, країнам з розвинутою НІС і країнам з нерозвиненими НІС, притаманні різні загальні характеристики прогресу глобалізації. Так, у країнах з розвинутою НІС, які мають передові техно-логічні уклади, в економіці переважають базові технологічні та продукційні інновації, тут діють сидогенні фактори розвитку. Інша картина у країнах з нерозвиненими НІС, в економіці яких переважають типові технологічні уклади. Економіка цих країн базується на псевдо- та продукційних інноваціях, переважають екзогенні фактори розвитку.

Хід глобалізації пов'язаний насамперед з прогресом інноваційних процесів у національних економіках, адже поширення та глибина іннова-

ційних перетворень у реальному секторі економіки визначають її конкурентоспроможність і, як результат, зумовлюють здатність країни бути активним учасником і провідником процесу глобалізації, а також реалізацію її потенційних можливостей щодо здобуття вигод і переваг від своєї участі в глобалізації.

Загальні характеристики процесу глобалізації (зокрема, його інноваційної складової) мають різні проєкції для країн, які перебувають на принципово різних фазах розвитку продуктивних сил і технологічних укладів, а також щаблях розвинутості НІС. Це пояснюється тим, що економічно і технологічно розвинені країни здатні генерувати та реалізувати повний цикл етапів інноваційного процесу («наука – технологія – виробництво – споживання») у контурі передового технологічного укладу. При цьому інші країни входять до цього циклу лише на певних його етапах (згідно з умовами міжнародної кооперації), тоді як розвинені країни забезпечують контроль за таким входженням [6].

Розглянемо два сценарії розвитку світової економіки при різних рівнях її глобалізації.

I. Економічна глобалізація з розвинутою НІС і передовим технологічним укладом (варіант для високорозвинених країн ЄС і США).

При сценарії розвинутої НІС з передовим технологічним укладом, що притаманно розвитку високорозвинених країн ЄС та США передбачається переважний тип інновацій і факторів розвитку інноваційних процесів: базові, технологічні та продукційні інновації, ендогенні фактори розвитку.

При такому сценарії розвитку світової економіки передбачається перехід від загального міжгалузевого поділу праці до внутрігалузевого та технологічно-операційного.

Крім цього, очікується реалізація державної політики щодо підвищення конкурентоспроможності національної

економіки, що передбачає виконання таких заходів:

- активізація НДДКР як на замовлення виробництв, так і за державної коопераційної підтримки, стимулювання інноваційних процесів;
- передання до цивільного сектору промисловості технологій «подвійного призначення», а також результатів НДДКР, виконаних на державне замовлення;
- запровадження систем управління якістю, уніфікація та сертифікація продукції;
- державна підтримка (усіма сторонами) галузей, депресивних районів і виробництв, які мають для держави стратегічне значення.

Прискорення розробки та впровадження передових технологій, також їх трансферу на ліцензійних умовах, який контролюється державою.

Посилення уваги до захисту інтелектуальної власності в питаннях трансферу технологій чи організації виробництв інноваційної продукції.

Розвиток внутрішнього ринку наукомісткої продукції та її експансія на зовнішні ринки [6].

II. Економічна глобалізація з нерозвиненими НІС і нижчими технологічними укладами (варіант для України).

Така економіка передбачає переважний тип інновацій і факторів розвитку інноваційних процесів: псевдо-та продукційні інновації, екзогенні фактори розвитку.

Для цього сценарію розвитку економіки характерні такі ознаки:

- організація вузькоспеціалізованих виробництв з трудомісткими і енергозатратними операціями, залежних від кон'юнктури зовнішніх ринків;
- посилення залежності національної економіки від зовнішньоторгівельної кон'юнктури внаслідок нерозвинутості внутрішнього ринку;
- розширення виробництв і збільшення обсягів міжнародної торгівлі через організацію спеціальних

- зон і анклавів вільної торгівлі з наданням суб'єктам цих утворень режиму пільгового оподаткування;
- структура зовнішньої торгівлі переважно має характер сировинний або торгівлі продуктами з невисоким ступенем переробки;
- міжнародний трансфер відпрацьованих технологій у створені спільні виробництва і філії транснаціональних корпорацій (ТНК);
- організація вузькоспеціалізованих виробництв;
- переважний розвиток видобувних галузей промисловості за рахунок приватних підприємств;
- посилення технологічної залежності від розвинених країн і ТНК;

- розширений імпорт устаткування і комплектуючих для організації складальних виробництв або виконання певних операцій у технологічному процесі, що зумовлено використанням переваг низької вартості праці в державі, сприятливого режиму оподаткування і геостратегічного становища країни.

На цьому етапі науково-технологічного й інноваційного розвитку України головним завданням є опанування нових знань і ефективного їх використання. Тож постає завдання зберегти і підвищити якість науково-технологічного потенціалу до пріоритетних національних інтересів України. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. *Інтеграція науково-технічної сфери України в мирову економічну систему : монографія. — Донецьк, 2003.*
Integratsiia nauchno-tekhnicheskoï sfery Ukrainy v mirovuiu ekonomicheskuiu sistemu, Donetsk, 2003.
2. *Економічна енциклопедія у трьох томах : Т.1. / ред. кол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та інші. — К. : Академія, 2000.*
Ekonomichna entsyklopediia u trokh tomakh., T.1, red. kol. S.V. Mochernyi (vidp. red.) ta insh. — K. : Akademiia, 2000.
3. *Інноваційна стратегія Українських реформ / Гальчинський А. С., Гець В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. — К. : Знання України, 2002. — 326 с.*
Halchynskiy A. S., Heiets V. M., Kinakh A. K., Semynozhenko V. P. Innovatsiina stratehiia Ukrainskyykh reform, K. : Znannia Ukrainy, 2002, 326 s.
4. *Степанов О. П. Інноваційний бізнес: кредитно-модульна система : навч. посібник / О. П. Степанов, Н. П. Гончарова, Г. О. Андрощук. — К. : Книжкове видання НАУ, 2007. — 420 с.*
Stepanov O. P., Honcharova N. P., Androshchuk H. O. Innovatsiinyi biznes: kredytno-modulna systema, K. : Knyzhkove vydannia NAU, 2007, 420 s.
5. *Глобалізація та інноваційна діяльність в Україні. Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України // Матеріали науково-практичної конференції. — К. : ННПУ «КІП», 2003. — С. 141–142.*
Hlobalizatsiia ta innovatsiina diyalnist v Ukraini. Utverdzhennia innovatsiinoi modeli rozvytku ekonomiky Ukrainy, Kyiv. NNPU «KPI», 2003, S. 141–142.
6. *Гусев В. Державна інноваційна політика: аспект інтернаціоналізації / В. Гусев // Економіка України. — 2003. — № 6.*
Husiev V. Derzhavna innovatsiina polityka: aspekt internatsionalizatsii [in]: Ekonomika Ukrainy, 2003, № 6.

Надійшла до редакції 26.04.2016 р.

Ревуцький С. Развитие процессов глобализации в мировой экономике во второй половине XX – начале XXI веков. В статье рассматриваются вопросы развития процессов глобализации в мировой экономике во второй половине XX – в начале XXI вв. Автор рассматривает экономические явления, которые характеризуют глобализацию в экономике XXI в., а также сферы развития мировой экономики на разных уровнях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, процесс глобализации, национальная инновационная система (НИС)

Revutskyi S. The development of globalization processes in the world economy in the 2nd half of the XX–XXI century. The article discusses the development of the processes of globalization in the world economy in the 2nd half of the XXth century – the early XXI centuries. The author examines the economic phenomena that characterize the globalization of the economy in the XXI century, and also the spheres of the global economy at different levels of globalization.

Key-words: globalization, globalization, national innovation system (NIS)

Редакція приймає рукописи статей, що раніше не друкувалися, на електронних носіях, набраних у програмі MS Word, обсягом до 12 сторінок (шрифт — Times New Roman, розмір — 14, інтервал — 1,5). Статті повинні відповідати вимогам ВАК України щодо наукових робіт, обов'язково мати рецензію й анотації російською та англійською мовами (з перекладом трьома мовами прізвища й імені автора і назви статті). Прохання до авторів: разом з матеріалами надсилати свою фотографію. Ілюстративний матеріал має бути у форматі .tif або .jpg, розміром 300 dpi.

До статей дописувачів, які не мають наукового ступеня, обов'язково мають додаватися: рецензія доктора наук відповідного фаху, витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчені належним чином.

Стаття має містити такі відомості (з нового абзацу через один рядок):

1) з лівого краю аркуша одним рядком — прізвище та повне ім'я автора (авторів) українською мовою; науковий ступінь, вчене звання чи інша інформація, що стосується наукової діяльності автора (-ів); назва установи, організації, де працює автор (автори); 2) з лівого краю аркуша вгорі — УДК; 3) посередині наступного рядка — назва статті; 4) з нового абзацу українською мовою анотація (3–4 речення); 5) з нового абзацу ключові слова (до 6 слів або словосполучень) українською мовою; 6) текст статті; 7) список літератури наводять згідно з ДСТУ 7.1:2006, оформлюють як прикінцеві примітки, тобто у [], відповідно до вимог ВАК України за Формою 23. Усі цитати автор зобов'язаний звірити з першоджерелами. Список літератури наводять у порядку згадування в роботі (не потрібно робити текстових посилань у на- писаному, лише цифри у квадратних дужках (наприклад, [12, 43]); 8) після статті з нового абзацу — анотації: російською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); англійською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст розширеної анотації (1–1,5 сторінки А4, 3–5 000 знаків), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); якщо стаття написана іншою мовою (польською, іспанською тощо) — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації мовою статті (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); 10) інформація про автора (авторів).

У файлі статті на наступному аркуші подають відомості про автора (співавторів).

Редакція лишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, які містяться в рукописах, відповідальність несе автор. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Редакція також лишає за собою право повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти. Статті, подані з порушенням вказаних вимог, не публікуються. Листування з дописувачами не ведеться. Автор, який подав матеріали до друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайті НДІ інтелектуальної власності та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Відтворення матеріалів журналу або їхніх частин будь-якими засобами чи в будь-якій формі, зокрема і в Інтернеті, забороняється без письмового дозволу редакції журналу. Особисті немайнові права є невідчужуваними та належать авторам статей. Майнові права інших авторів належать цим авторам.

Більш детальна інформація на сайті — www.inprojournal.org